

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ORTAOKUL 6., 7. VE 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resmiye OZAN BULDUK

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Adem ÖCAL**

AKSARAY - 2014

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ORTAOKUL 6., 7. VE 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resmiye OZAN BULDUK

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Adem ÖCAL**

AKSARAY - 2014

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın hazırladığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu doğrularım.

Tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

06/ 01/ 2014

Resmiye OZAN BULDUK

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL ve ONAY BELGESİ

Enstitümüz 102203401 nolu öğrencisi Resmîye OZAN BULDUK'un "Ortaokul 6., 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi" başlıklı lisansüstü tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından İlköğretim Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak **Oy Birliği** ile kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Gökhan ARASTAMAN Aksaray Üniversitesi
Danışman : Doç. Dr. Adem ÖCAL Gazi Üniversitesi
Üye : Yrd. Doç. Dr. Deniz TONGA Aksaray Üniversitesi

Tezin Savunulduğu Tarih : 27.01.2014

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 13.02.2014 tarih ve 2014/08-7 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ural Alp Manço
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Engellilik sadece engellileri ve yakın çevresini ilgilendiren bir olgu değil tüm toplumu ilgilendiren sosyal bir olgudur. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Ulusal Özürlüler Veri Tabanı (ÖZVERİ) Eylül 2013 verilerine göre sistemde toplam 1.717.951 kişi kayıtlıdır (ÖZİDA, 2013: 20).

Toplumumuzun ayrılmaz bir parçası olan engellilerin karşılaştıkları sorunları çözmek, hayatları üzerinde istedikleri güce sahip olmalarını sağlamak sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Ülkemizde uluslararası sözleşmeler, ulusal düzeydeki kanunlar çerçevesinde engelli bireylere haklar verilmiştir. Bu hakların temelini fırsat eşitliği, ayrımcılığın önlenmesi ve insan hakları oluşturmaktadır.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama tam olarak katılmasını sağlamak, engellilerin yaşam kalitelerini arttırmak amacıyla eğitim, istihdam, sağlık, ulaşım, rehabilitasyon gibi alanlarda haklarını bilen ve bu haklarını kullanabilen kişiler haline gelebilmeleri önemlidir. Bu durumun gerçekleşmesi için toplumun engellilere yönelik olumsuz tutumlarının değişmesi ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı bir toplum oluşturulmalıdır.

Bireyin topluma entegrasyonunu ve iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler eğitiminde, engellilerin topluma kazandırılması ve engellilere yönelik tutumların düzenlenmesi de önemli konulardandır. Bireylerin engellilere yönelik olumsuz tutumlar ve bu tutumların sonuçları hakkında farkındalık geliştirilmelidir. Unutulmamalıdır ki toplumlar tek tip insanlardan teşekkül etmemektedir. Bu sebeple insanlar arasındaki farklılıkların doğru algılanması ve bireyler tarafından içselleştirilmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın toplumumuzdaki engellilik olgusunun doğru anlaşılmasına katkı sağlaması ümidiyle...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı yapmam konusunda beni teşvik eden, çalışmamın her aşamasında bana rehberlik eden, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Adem ÖCAL' a bana gösterdiği sabır, anlayış ve destek için,

Aksaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP)'ne, bu çalışmaya sağladığı destek için (proje kod no: 2013-17),

Çalışmanın uygulama kısmını gerçekleştirdiğim okullardaki okul müdürü, müdür yardımcıları ve öğretmenlere bana sağladıkları kolaylıklar için,

Anket uygulamalarına ve görüşmelere katılan öğrencilere çalışmama katkı sağladıkları için,

Bugünlere gelmemde desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen aileme, bana kazandırdıkları değerler ve göstermiş oldukları anlayış için,

Tez çalışmam boyunca yanımda olduğunu hissettiren ve varlığı ile bana güç veren eşim Osman Ersoy BULDUK'a göstermiş olduğu hoşgörü ve sabır için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Resmiye OZAN BULDUK - 2014

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ORTAOKUL 6., 7. VE 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Resmiye OZAN BULDUK

Aksaray Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Adem ÖCAL

Bu araştırmada, 6., 7. ve 8. sınıflarda kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin engellilere yönelik tutumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışma grubunu Aksaray ili merkez ilçesinde kaynaştırma eğitimi verilen okullardan seçilen 12 okul ve bu okullarda öğrenim gören 380 öğrenci oluşturmuştur. Engelli öğrencilere yönelik tutumların belirlenmesinde Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan “Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor” araştırması kapsamında geliştirilmiş “Özürlülere Yönelik Tutumlar Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma tarama yönteminde desenlenmiştir. Veriler, nitel ve nicel veri toplama tekniklerinin birlikte kullanıldığı karma yöntemle elde edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet değişkeni ile eğitim alt boyutunda; baba eğitim düzeyi değişkeni ile çalışma yaşamı alt boyutunda; herhangi bir engele sahip olma değişkeni ile eğitim ortamı alt boyutunda; ailede ve çevrede engelli bireyin bulunması değişkeni ile genel tutumlar ve kişilerarası ilişkiler alt boyutlarında öğrencilerin tutumlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi ve aylık gelir düzene göre anlamlı farklılık belirlenmemiştir. Yapılan görüşmelere göre, öğrenciler, engellilerin aile üzerinde olumsuz bir etkisi olmadığını, normal insanlar gibi sosyal bir yaşam sürebileceklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler, engellilerin iş yaşamına katılımı konusunda olumlu tutumlara sahiptirler. Engellilerin eğitiminin kendileri için oluşturulmuş özel okullarda eğitim almaları gerektiğini düşünmektedirler. **2014, 113 Sayfa**

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, engelli, tutum, ortaokul, dezavantajlı gruplar

Bilim Kodu: 6041

ABSTRACT

Master of Science Thesis
SECONDARY 6th, 7th and 8th GRADES STUDENTS ATTITUDES
to the HANDICAPPED PEOPLE

Resmiye OZAN BULDUK
Aksaray University
Graduate School of Social Sciences
Department of Social Studies Education
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Adem ÖCAL

In this study, 6, 7 and 8 the inclusive education grades of the students towards the students with and without disabilities in their class attitudes were examined in terms of several variables. The study group in the central district of Aksaray inclusive education schools selected from the 12 schools and 380 students have been studying in this school. In this study, in order to determine the students' attitudes towards handicapped students conducted by the prime ministry department of the administration of the disabled for the research "Attitudes towards the Disabled Scale" is used. This research was designed with survey methods. Data, Mixed method were used for obtaining the data.

As a result, students had positive an attitude towards disability is determined. Gender variables and persons with disabilities to subscales of education; father, education level and subscales of the working life of persons with disabilities; to the dimension of the educational environment with variable having any barriers; general attitudes and personal characteristics with the presence of people with disabilities in the family and the environment, working life; interpersonal relationships student attitudes are different regarding the subscales. The disabled students in their attitudes to their grade levels, mother education levels, monthly incomes did not cause a significant difference. According to the interviews students with disabilities have not a negative impact on the family, whether they have stated that they could live a life like normal people socially. Business lives of people with disabilities possess a positive attitude towards participation. Students believe that handicapped persons should be educated in special schools created for them. **2014, 113 Pages**

Keywords: social studies, handicapped, attitude, disadvantaged groups

Science Code: 6041

İÇİNDEKİLER DİZİNİ	SAYFA NO
ÖNSÖZ.....	i
TEŞEKKÜR.....	İi
ÖZET.....	İii
ABSTRACT.....	İv
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	Viii
TABLolar DİZİNİ.....	İx

BÖLÜM I

1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Amacı.....	2
1.2.Araştırmanın Önemi.....	2
1.3.Araştırmanın Problemi.....	3
1.4. Tanımlar.....	4

BÖLÜM II

2.1. Engelli Kavramı.....	5
2.2. Engel Türleri.....	7
2.2.1. Zihinsel Engelliler.....	9
2.2.1.1.Psikolojik Sınıflandırma.....	10
2.2.1.1.1.Hafif Zihinsel Gerilik.....	10
2.2.1.1.2.Orta Derecede Zihinsel Gerilik.....	10
2.2.1.1.3.Ağır Derecede Zihinsel Gerilik.....	11
2.2.1.1.4.İleri Derecede Ağır Zihinsel Gerilik.....	11
2.2.1.2.Eğitsel Sınıflandırma.....	11
2.2.1.2.1.Eğitilebilir Zihinsel Engelli.....	11
2.2.1.2.2.Öğretilebilir Zihinsel Engelliler.....	12
2.2.1.2.3.Ağır ve Çok Ağır Derecede Zihinsel Engelliler.....	12
2.2.2. İşitme Engelliler.....	12
2.2.3. Ortopedik (Bedensel) Engelli.....	14

2.2.3.1.Zedelenmenin Oluştuğu Yere Göre Sınıflandırma.....	14
2.2.4. Görme Engelliler.....	15
2.2.5. Dil ve Konuşma Bozuklukları.....	17
2.2.6. Üstün Zekalı Ve Özel Yetenekliler.....	18
2.2.7. Öğrenme Güçlüğü.....	19
2.2.8. Uyum Güçlüğü Gösterenler.....	20
2.2.9.Süreğen Hastalığı Olanlar.....	21
2.3. Engellilik Nedenleri.....	22
2.4.Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar.....	23
2.4.1.Engellilere Yönelik Uluslararası Düzenlemeler.....	26
2.4.2.Engellilere Yönelik Ulusal Düzenlemeler.....	28
2.5.Engellilik Konusunda Kuramsal Yaklaşımlar.....	30
2.5.1.Ahlaki (Dini- Moral) Model.....	30
2.5.2.Medikal (Bireysel-Tıbbi) Model.....	31
2.5.3.Sosyal Model.....	32
2.5.4. Hak Temelli Model.....	32
2.6.Engellilere Yönelik Tutumlar.....	33
2.7 Engellilik ve Toplum.....	37
2.8. Sosyal Bilgiler Dersi ve Engellilik.....	42
2.9. İlgili Literatür.....	44

BÖLÜM III

3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	46
3.1.Yöntem.....	46
3.2.Çalışma Grubu.....	47
3.2.1.Öğrencilerin Özellikleri.....	48
3.3.Veriler Toplama Aracı.....	51
3.4.Verilerin Toplanma Süreci.....	52
3.5.Verilerin Analizi.....	53

BÖLÜM IV

4. BULGULAR.....	55
-------------------------	-----------

4.1.Nicel Bulguların Değerlendirilmesi.....	55
4.1.1. Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarında Cinsiyetin Rolüne İlişkin Bulgular.....	61
4.1.2. Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarında Sınıf Düzeylerinin Etkisine İlişkin Bulgular.....	62
4.1.3. Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarında Anne Eğitim Düzeyinin Etkisine İlişkin Bulgular.....	63
4.1.4. Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarında Baba Eğitim Düzeyi Değişkeninin Etkisine İlişkin Bulgular.....	65
4.1.5. Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarında Aylık Gelir Düzeyinin Etkisine İlişkin Bulgular.....	66
4.1.6. Öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutumlarında Ailede ve Çevrede Engelli Bireyin Bulunma Durumuna İlişkin Bulgular.....	68
4.2.Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi: Öğrencilerin Engelli Bireyler Hakkındaki Görüşleri.....	72
4.2.1. Öğrencilerin Engellilerin Aile Üzerindeki Etkisine Yönelik Görüşleri.....	72
4.2.2. Öğrencilerin Engellilerin Sosyal Hayata Katılımı ile İlgili Görüşleri..	73
4.2.3. Öğrencilerin Engellilerin Eğitimi ile İlgili Görüşleri.....	75
4.2.4. Öğrencileri Engellilerin İş Yaşamına Katılımı ile İlgili Görüşleri...	76

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA VE SONUÇ	79
KAYNAKÇA	85

EKLER

Ek 1: İzinler

Ek 2: MEB Dilekçe

Ek 3: Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği

Ek4: Görüşme Soruları

ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	:	Birleşmiş Milletler
Db	:	Desibel
ÖYTÖ	:	Özörlöölere Yönelik Tutum Ölçeği
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
N	:	Katılımcı Sayısı
ÖZİDA	:	T.C. Başbakanlık Özürlöölere Dairesi Başkanlığı
P	:	Anlamlılık
SHÇEK	:	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SHUD	:	Sosyal Hizmetler Uzmanları Derneği
SS	:	Standart Sapma
t	:	t puanı
TCDD	:	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
THY	:	Türk Hava Yolları
$\bar{X}$	:	Aritmetik ortalama

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa Numarası
Tablo 1: Örnekleme Oluşturan Okullar, Sınıf Düzeyleri ve Öğrenci Sayıları ...	48
Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Veriler	48
Tablo 3: Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine İlişkin Veriler	49
Tablo 4: Öğrencilerin Anne ve Baba Eğitim Durumlarına İlişkin Veriler.....	49
Tablo 5: Ailelerin Aylık Gelir Durumu.....	50
Tablo 6: Ailede ya da Çevrede Engelli Bireyin Varlığı.....	50
Tablo 7: Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları.....	53
Tablo 8: Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeğinde Yer Alan İfadelere Verilen Cevapların Yüzdeleri ve Ortalamaları.....	55
Tablo 9: Cinsiyet Değişkeni ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Ölçekler Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren t Testi Sonuçları.....	61
Tablo 10: Sınıf Düzeyi ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Tek Yönlü Anova Sonuçları.....	63
Tablo 11: Anne Eğitim Düzeyi Değişkeni ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tek Yönlü Anova Sonuçları ..	64
Tablo 12: Baba Eğitim Düzeyi Değişkeni ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	65
Tablo 13: Baba Eğitim Durumu Değişkeni ile Çalışma Yaşamı Alt Boyutu Arasındaki Tukey Testi Sonuçları	66
Tablo 14: Öğrenci Ailelerinin Aylık Gelir Düzeyi ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	67
Tablo 15: Öğrencilerin Çevrelerinde ya da Ailelerinde Engelli Bireylerin Bulunması Değişkeni ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları..	68
Tablo 16: Öğrencilerin Engelli Bireyler Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Cevapların Frekansları.....	69
Tablo 17: Öğrencilerin Engellilerin Engellerinden Dolayı Neler Hissettikleri	

Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	70
Tablo 18: Öğrencilerin Engellilerin Yardım Almadan Yaşayabileceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları	71
Tablo 19: Öğrencilerin Engellilerin Aileleri İçin Bir Yük Oluşturabileceğine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	72
Tablo 20: Öğrencilerin Engellilerin Ailelerin Soayal Yaşantısını Etkilemesine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	73
Tablo 21: Öğrencilerin Engellilerin Normal Bir Sosyal Yaşam Sürebileceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	74
Tablo 22: Öğrencilerin Engellilerin Eğitime Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	75
Tablo 23: Öğrencilerin Engellilerin Çalışmasına Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	76
Tablo 24: Öğrencilerin Engellilerin Ne Tür İşlerde Çalışabileceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	77
Tablo 25: Öğrencilerin Engellilerin İş Verimini Düşüreceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları.....	77

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bazı bireyler, farklı nedenlerden dolayı toplumda geçerli olan normlara ve beklentilere uygun davranışlar gösteremeyebilirler. Özürlü bir birey olmak, bireyin toplumda normal dışı hareket ve davranış sergilemesine yol açabilir. Herhangi bir organından yoksun olarak dünyaya gelmiş olmak veya normal bir birey iken organlarının zarar görmüş olması, bireyin toplumsal yaşama ilişkin geçerli düzenlemelere diğer bireyler gibi uyum sağlamasını, dolayısıyla toplumda başkaları tarafından kabul görmesini zorlaştırabilmektedir (ÖZİDA, 2009: 23).

Dünyanın birçok yerinde bireyler bazen tedavi edilemeyen, çaresi bulunamayan ya da fizyolojik olarak bazı eksikliklerle yaşamak zorundadırlar. Bireyin çeşitli nedenlerle birlikte yaşamak zorunda kaldığı yetersizlik durumu, varlığını sürdürdüğü toplumsal yaşamda, diğer insanlarla birlikte iken, daha fazla anlam kazanmaktadır. Doğuştan ya da daha sonra kazanılmış engelliliğin sosyal anlamı, bireyin topluma yönelik tepkilerine, o anki durumuna nasıl baktığına ve geleceğini nasıl gördüğüne, engelliliğin bireyin yaşamını nasıl etkilediğine ve toplumun engelliliğe bakış açısına göre şekillenmektedir (Burcu, 2002: 86).

İlköğretim dönemi, öğrencilerin davranışlarında kalıcı etkilerin geliştiği bir süreçtir. Bu dönemde değerleri, tutum ve davranışlarının oluştuğu ve gelişir (Aydın, 2005: 44). Uzlaşmacı, hoşgörülü, eşitlikçi ve barışçı gençlerin yetiştirilebilmesi için insan hakları ile ilgili kavramların ilköğretim döneminde öğrencilere benimsetilmesi gerekmektedir (Üste, 2007: 296).

İlköğretim düzeyinde insan hakları eğitimine Sosyal Bilgiler, Türkçe, Beden Eğitimi, Matematik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Fen ve Teknoloji, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde yer verilmektedir. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin demokratik değerleri benimsemiş, insan haklarına saygılı, katılımcı ve etkin vatandaşlar olarak yetişmesini amaçlamaktadır. İnsan hakları tüm insanların sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerdir. Engellilerde buna dahildir.

Engellilik konusu, sadece engellileri değil tüm toplumu ilgilendiren ve çözümü için toplumsal katılım gerektiren sorunlardır. Engellileri topluma kazandırmak için yasa ve yönetmelikler çıkarmak yeterli değildir. Engellilerin kendilerine sağlanan istihdam, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hakları tam anlamıyla kullanmaya başladığında, toplumda daha görünür olacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarını belirlemektir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Toplumsal bütünleşme önünde engel oluşturan olumsuz yaklaşımları ortadan kaldırmak, engellilerin toplumla bütünleşmesini sağlamak, toplumsal duyarlılığı arttırmak, uygun stratejileri belirlemek için engellilere yönelik tutum ve davranışları ortaya koymak faydalı olacaktır (ÖZİDA, 2009; 25).

Eğitim sistemleri toplumdaki önyargıları ortadan kaldırmak ve özürsüzlüğü toplumla bütünleştirici kültür ortamları oluşturmak için gereklidir. Çocuklara karşısındaki kişinin sadece engelini gören değil, onu tüm özellikleriyle bir insan olarak görme yeteneğine sahip bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda toplumdaki engelli ve engelli olmayan öğrencilerin “engellilik” olgusunu algılama şekillerinin araştırılması, bu konunun daha doğru ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesini sağlayabilir.

Kişiliğin temellerinin ilköğretim döneminde yapılandırıldığı düşünülürse, doğru bir bilgilendirme ile yetişecek bireylerin, hayatının sonraki safhalarında engelli bireylerin yaşadığı sorunlara karşı daha duyarlı olabilecekleri, dolayısıyla günümüzde engellilere yönelik yaşanan birçok sorunun üstesinden daha kolay gelebilecekleri düşünülmektedir. Aynı zamanda, engelli bireylerin yalnız olmadıklarını hissetmeleri, kendilerine olan güvenlerini arttıracak, kendilerini toplumdan soyutlamalarını engelleyebilecektir (Şahin ve Çiçek, 2008: 102).

1.3. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada "6., 7.ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerin engellilere yönelik tutumları" incelenmiştir. Bu bağlamda nicel alt problem cümleleri şunlardır:

1. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları anne eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları baba eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
5. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları öğrencilerin bir engellilik durumuna sahip olmalarına göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın nitel alt problem cümleleri ise aşağıdaki gibidir:

1. Öğrencilerin engellilerin aile üzerindeki etkisine ilişkin düşünceleri nelerdir?
2. Öğrencilerin engellilerin sosyal hayata katılımına ilişkin düşünceleri nelerdir?
3. Öğrencilerin engellilerin eğitimine ilişkin düşünceleri nelerdir?
4. Öğrencilerin engellilerin iş yaşamına katılımına ilişkin düşünceleri nelerdir?

1.4.Tanımlar

Zedelenme: Bireyin psikolojik, fizyolojik, anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türden kayıp ya da işleyiş bozukluğu olması durumudur (Cavkaytar ve Diken, 2005: 7).

Yetersizlik: Zedelenme ya da bazı sapmalar sonucu, bir insan için normal bir etkinliğin ya da yapının önlenmesi, sınırlandırılması hali (MEB, Tarihsiz: 6).

Özür: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal veya sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetme durumu (ÖZİDA, 2009: 27).

Engel: Bireyin yetersizliği nedeniyle toplumun beklentilerine yanıt verememesi sonucunda, fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimde sınırlılık ya da sorun yaşaması durumudur (Akçamete, 2009: 30).

Engelli: Çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmasını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal sakatlığı olan kişilerdir (URL 1).

BÖLÜM II

2.1. Engelli Kavramı

Engellilik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olup, bu kavramı hem bireysel hem de toplumsal sonuçları ile birlikte ele almak gerekmektedir. Engelliliğin bireyin kendi trajedisi olmaktan çıkarılarak toplumsal bir olgu haline getirilmesi ve engelli bireylerin toplumla tam olarak bütünleşmelerinin sağlanabilmesinde kullanılan dil büyük öneme sahiptir. Engellilik kavramını ifade ederken, birbirine yakın anlamları olan “sakat, özürlü, engelli, malul” kelimelerinden hangisinin tercih edileceği, kişisel algılarla birlikte tercihlerle de ilgilidir (Ürker, 2010).

Engelli bireylerin tanılanmasında, zedelenme, yetersizlik, özür gibi kavramlar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar aynı anlamı ifade etmemesine rağmen, bazen eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Zedelenme, bireyin doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası oluşan çeşitli etmenlerle, bir vücut parçası ya da organın kaybı ya da işlevinin azalmasını ifade eder. Örneğin, bir bacağın kaybı zedelenme için örnek olarak düşünülebilir (Eripek, 2008: 2). Yetersizlik, zihinsel, fiziksel, davranışsal ya da zedelenmeye bağlı olarak duyu organlarının, işlevlerinde tamamen ya da kısmen gözlenen kayıpların ortaya çıktığı durumdur (Doğan ve Çitil, 2011: 30). Özürlülük, özellikle tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin yetersiz veya uygulanmasına rağmen etkisiz kalması sonucunda, fiziki, zihni, duygusal ve psikolojik anlamda fonksiyonel aktivite kısıtlılığının ve beceri bozukluğunun kalıcı olmasıdır. Yani ortadan kalmayacak sürekli bir durumu anlatmaktadır (Sayar, 2006: 192).

Engel, yetersizliği ya da özrü olan bireyin çevreyle etkileşiminde karşılaştığı problemi, toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede karşılaştığı sınırlılıkları tanımlamaktadır. Özürlülüğe rağmen toplum hayatında, başkalarıyla eşit düzeyde yer alma fırsatından yararlanan kişi engelli olmaktan çıkmaktadır (Ataman, 2003: 14; İftar, 1998: 4; Sayar, 2006: 192).

Michailakis'e göre engellilik, fiziksel, duygusal ve zihinsel farklılıklarla tanımlanır. Ekonomi ve hükümet politikaları, devlet otoritesi ve kurumlar günlük yaşamda engelli insanları baskı altında tutan yapının oluşmasında etkilidir. Engelli bireylerin içinde buldukları koşullardan bağımsız olarak bu bireylere engel olan sosyal ve politik koşullara odaklanılmalıdır (Michailakis, 2003: 212).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) engelli kavramına farklı bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Dünya Sağlık Örgütü, hastalık sonucuna dayanan, sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflama yapmıştır. WHO engellilik için üç ayrı tanım geliştirmiştir:

- Impairment (noksanlık): sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı veya fonksiyonlardaki eksikliği veya anormalliği ifade eder.
- Disability (özürlülük): sağlık alanında bir noksanlık sonucu meydana gelen normal sayılabilecek bir insana oranla iş yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumudur.
- Handicap (engelli): bir noksanlık ve yetersizlik sonucunda belirli bir kişide meydana gelen o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunmasını önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumdur (ÖZİDA, 1999: 74).

BM tarafından oluşturulan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede “*Engelli kişiler, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmasını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal sakatlığı olan kişilerdir.*” şeklinde ifade yer almaktadır. Sözleşmeye göre, engelli kişilerin toplumsal katılımı önerilmektedir. Engelli bireylerin topluma katılımı tutumları, davranışları ve çevre koşullarını etkilemektedir. Engellilik kısmen toplumdan kaynaklanmaktadır (URL1). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sözleşmesi'nin 1. maddesinde, engelliği, kendisine uygun bir iş temini, bu işin muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu önemli ölçüde azalmış olan bir bireyi ifade etmektedir (ÖZİDA, 1999; 73).

Ulusal terminolojide de engellik kavramı ile ilgili birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. Ülkemizde, 2005 yılında çıkarılan Özürlüler Hakkındaki Kanun (2005)'da özürlü, “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle, bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle topluma uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi*” şeklinde tanımlanmıştır (URL2). Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu'na göre, “*Bedensel, zihinsel, duysal ve sosyal özelliklerinde belirli bir oranda fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereğine uymayacak düzeyde özürlenmiş kişi sakat, ve onun özürlenme durumu sakatlıktır.*” (ÖZİDA, 1999: 74).

1983 tarihli Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanununa göre, özürlü, “*çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden daha fazla anlamlı farklılıklar gösteren kişi*” olarak tanımlanmıştır (ÖZİDA, 1999: 75).

Ulusal terminolojide de engellik kavramı tanımıyla ilgili ayrılıkları gidermek amacıyla Meclis Sağlık Komisyonu, Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı hazırlamıştır. Tasarıyla birlikte mevzuatta yer alan sakat, özürlü ve çürük ibarelerin yerine, engelli ibaresinin kullanılması öngörülmüştür. Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde yer alan sakat, özürlü ve çürük ibareleri ve türevleri, engelli ibaresi ve türevleri ile değiştirilmiştir.

2.2. Engellilik Türleri

Her insan birey olarak tanındığı ve özelliklerine göre kabul gördüğü ölçüde, toplum içinde uyumlu, yararlı ve mutlu bir birey olarak gelişir. Bireylerin sahip oldukları engellerin belirlenmesi ve sınıflandırılması, engelli bireyleri toplumsal kabul görmelerinde önemli bir aşamadır (Çağlar, 1972: 96).

Eripek (2000) engellileri, engellilerin gösterdikleri yetersizliklere göre aşağıdaki gibi gruplandırmıştır:

- Zeka Geriliği
- Öğrenme Güçlükleri
- Duygu ve Davranış Bozuklukları
- İleri Derecede ve Çoklu Yetersizlikler
- İşitme Yetersizlikleri
- İletişim Bozuklukları
- Görme Yetersizlikleri
- Beden ve Sağlıkla İlgili Yetersizlikler
- Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler (Eripek, 2000: 5).

Culatta ve Tompkins (1999), engelli bireyleri:

- Zihinsel geriliğe sahip bireyler
- Öğrenme gücü olan bireyler
- Duygusal ya da davranış sorunları (uyum sorunları) olan bireyler
- Fiziksel engelli bireyler
- Diğer sağlık sorunları olan bireyler
- İletişim bozuklukları (konuşma ve dil bozuklukları) olan bireyler
- İşitme engelliler
- Görme engelliler
- Ağır ya da birden çok engeli sahip bireyler
- Üstün yetenekli bireyler şeklinde sınıflandırmıştır (Akt. Akardere, 2005: 24)

MEB Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği'nde engelli bireyler, özel eğitim gerektiren bireyler terimi ile açıklanmıştır. Yönetmeliğe göre özel eğitim gerektiren birey: “Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren kişi” şeklinde tanımlanmıştır (URL4). Aynı yönetmelikte özel eğitim gerektiren öğrencilerin aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

- 1- Zihinsel Öğrenme Yetersizliği
  - a. Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği
  - b. Orta Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği
  - c. Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği
- 2- Klinik Bakıma Gereksinim Nedeniyle Öğrenme Yetersizliği
- 3- İşitme Yetersizliği
- 4- Görme Yetersizliği
- 5- Ortopedik Yetersizlik
- 6- Sinir Sisteminin Zedelenmesi ile Ortaya Çıkan Yetersizlik (Beyin Özürlü)
- 7- Dil ve Konuşma Güçlüğü
- 8- Özel Öğrenme Güçlüğü
- 9- Birden Fazla Alanda Yetersizlik
- 10- Duygusal-Davranışsal Uyum Güçlüğü
- 11- Süreğen Hastalık
- 12- Otizm
- 13- Sosyal Uyum Güçlüğü
- 14-Üstün ya da Özel Yetenek

2.2.1. Zihinsel Engelliler

Günlük hayatımızda öğrendiklerimiz zihnimizde bir takım süreçler sonucunda oluşmaktadır. Birçok insan bu süreçte problem yaşamadan sosyal hayatta bağımsız şekilde hareket edebilmektedir. Bazı bireyler ise bazı nedenlerden dolayı bu süreçlerde problemler yaşayabilmektedirler. Kimileri için bu problemler hafif düzeyde iken kimileri için problemlerin ciddiyeti rahatlıkla gözle görülebilir düzeyde

olabilmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2005: 30). Bireyler zihinsel fonksiyonları yönünden yaşlılarının gösterdiği gelişim görevlerini yerine getirmede yetersiz olabilirler.

Genel ve ortak bir tanımlamaya sahip olmalarına rağmen, zihinsel engelli çocuklar kendi içlerinde oldukça farklı özelliklere sahiptir. Farklılıklara rağmen, ortak özellik gösteren zihinsel engellilerin sınıflamasına gereksinim duyulmaktadır. Geleneksel sınıflandırma sisteminde zihinsel engelliler, engelliliğin nedenlerine ve ağırlık derecesine göre sınıflandırılırlar. Zihinsel engelliliğin nedenlerine göre sınıflandırma, daha çok tıp alanında tercih edilmektedir. Zihinsel engelliliğin ağırlık derecesine göre sınıflandırma, kendi içinde ikiye ayrılır psikolojik sınıflandırma ve eğitsel sınıflandırma (Cavkaytar ve Diken, 2005: 31).

2.2.1.1.Psikolojik Sınıflandırma

2.2.1.1.1 Hafif Zihinsel Gerilik

Zeka katsayısı 50- 70 arasında olan bireylerdir. Normal yaşlılarından 3-5 zeka yaşı geridedirler. Bu bireyler toplumdaki bağımsız olarak yaşayabilir ve kendi günlük gereksinimlerini karşılayabilirler. Meslek seçimleri sınırlı olabilir başkalarının desteğiyle karışık olmayan işlerde çalışabilir kendi geçimlerini sağlayabilirler. Yaşadıkları kent içerisinde bir yerden başka yere gidebilirler. Bisiklet, paten gibi araçları kullanabilirler. Telefon ve yazılı iletişim araçlarını kullanabilirler. Başkaları ile işbirliği içinde çalışabilirler (Yörükoğlu, 2012: 116; Ersoy ve Avcı 2001: 147; Çağlar, 1979: 26; Eripek 1993: 14).

2.2.1.1.2 Orta Derecede Zihinsel Gerilik

Zeka katsayısı 35-50 arasında olan bireylerdir. Zeka yaşları 6-8.5 yaş arasında yer almaktadır. Okuma yazma düzeyleri çok gelişmez sadece basit metinleri okuyabilirler. Basit aritmetik becerileri kazanabilir günlük becerilerini az bir yardımla sürdürebilirler. Bu çocuklar uyumsuz davranışlar, özbakım becerileri ve

mesleğe yönelik eğitim içeren eğitim programlarına katılabilirler. Korumalı işyerlerinde çalışabilirler (Yörükoğlu,2012: 116; Ersoy ve Avcı, 2001: 148).

2.2.1.1.3 Ağır Zihinsel Gerilik

Zeka katsayısı 20- 35 arasında olan bireylerdir. Zeka yaşları kabaca 3,5 – 6 yaş arasındadır. Günlük yaşamını sürdürecekt basit motor ve iletim becerilerini kazanabilirler. Uzun düz yazıları okuyamazlar, işaretleri sözcükleri tanıyabilirler. Basit özbakım becerilerini kendileri ya da gözetimle yapabilirler. Grup etkinliklerine kendileri katılabilirler (Ersoy ve Avcı, 2001: 148).

2.2.1.1.4 İleri Derecede Ağır Zihinsel Gerilik

Zeka katsayısı 20'nin altında olan bireylerdir. Zeka yaşları 3,5 yaşın altındadır. Başka engelleri bulunma oranı yüksektir. İşitmede, görmede, motor becerilerde sağlık sorunları görülebilir. Özbakım becerilerini yeterli düzeyde yapamazlar. Ölüm oranları yüksektir. Bütünüyle gözetim gerekir (Eripek, 1993: 17).

2.2.1.2.Eğitsel Sınıflandırma

2.2.1.2.1 Eğitilebilir Zihinsel Engelliler

Zeka bölümü 50-54 ve 70-75 arasında olan kişilerdir. Bu gruptaki çocuklar okuma, yazma, matematik gibi temel becerileri öğrenebilirler. Ortalama olarak üçüncü ya da dördüncü sınıf düzeyinde akademik bilgi ve beceri kazanabilirler. Bu gruba giren çocuklar özel eğitim olanaklarıyla normal ilkokul programından yararlanabilirler. Özbakım becerilerini kazanabilirler. Geçimlerini sağlayabilecek bir işte çalışabilirler (Ersoy ve Avcı, 2001: 149; Eripek, 1993: 18).

2.2.1.2.2 Öğretilebilir Zihinsel Engelliler

Zeka bölümü 35-55 arasında olan kişilerdir. Gelişim özellikleri yaşlılarından önemli derecede farklıdır. Genelde okul öncesi dönemde geri oldukları fark edilir. Temel akademik becerilerde eğitilemez fakat günlük yaşamın gerektirdiği sosyal uyum, iletişim ve özbakım becerilerini öğrenebilirler. Aile ve iş yaşamlarında başkalarının yardımına ihtiyaç duyabilirler (Ersoy ve Avcı, 2001: 150; Eripek, 1993: 18).

2.2.1.2.3 Ağır ve Çok Ağır Derecede Zihinsel Engelliler

Zeka bölümleri 35 ve altı olan kişilerdir. Geri oldukları doğuştan fark edilir. Kısmen de olsa bazı özbakım becerilerini öğrenebilirler. Yaşamları boyunca sürekli yoğun bakım ve yardıma gerek duyarlar (Eripek, 1993: 19).

2.2.2. İşitme Engelliler:

Bireyler doğumdan başlayarak birçok bilgiyi işitmesini kullanarak öğrenir. Bireyler işitme duyusunu kullanarak çevresindeki konuşmaları duymakta, bu sesler ile o anda oluşan olaylar arasında bağlantı kurmakta ve bu seslere anlam vermektedir. İşitme engeli, doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan nedenlerden dolayı, işitme duyusunda oluşan azalma veya tamamen kaybolmadır (Kırkincioğlu, 2003: 81). İşitme engelli birey ise, hem anlamada hem de konuşma becerilerinde sorunlar yaşamaktadırlar. Konuşma ve dil sorunlarına bağlı olarak bilişsel, motor, duygusal, eğitim-öğretim, mesleki ve toplumsal alanlarda güçlük çekmektedir (MEB, 2008b: 4).

İşitme engelinin pek çok sınıflandırma sistemi bulunmaktadır. Farklı alanlarda çalışan uzmanlar farklı sınıflandırma sistemini tercih etmektedir. Dil edinim ve işitme kaybı arasındaki ilişkiyi vurgulayan uzmanlar işitme kaybının olduğu yaş ve döneme ilişkin sınıflamalar yapmışlardır. İşitmenin ölçülebilir derecede kaybıyla ilgilenen uzmanlar “işitemeyen” ve “ağır işiten” sınıflandırmasını kullanmaktadırlar. Diğer bir sınıflama ise, işitme testleri ile işitme kaybının

derecesine göre yapılır (Cavkaytar ve Diken, 2005: 27). İşitme engel derecesine göre sınıflandırma aşağıdaki gibidir (MEB, 2010: 14):

- 10-15 dB (Normal işitme) : İşitmede problem yoktur.
- 16-25dB Minimal (çok hafif derecede işitme kaybı): Bazı sesleri (çağlayan sesi, yaprak hışırtısı gibi) duyma ve ayırt etme güçlüğü vardır.
- 26-40 dB Hafif (hafif derecede işitme kaybı): Konuşma seslerinin bazılarını duyabilme güçlüğü vardır. Fısıltı ile konuşmaları duyamaz.
- 41-55 dB (Orta derecede işitme kaybı): Karşılıklı konuşmaları anlamada güçlük çeker.
- 56-70 dB (Orta ileri derecede işitme kaybı): İşitme cihazı olmadan konuşmaları anlayamaz ve takip edemez.
- 71-90 dB (İleri derecede işitme kaybı): Konuşma seslerini duyamaz. Sadece çevredeki şiddetli sesleri duyabilir.
- 91 dB ve üzeri (Çok ileri derecede işitme kaybı): Konuşma seslerini duyamaz. Çok yüksek şiddetteki sesleri duyabilir.

İşitme engelli bireyler, işitme yetersizliklerinin özelliklerine göre gelişim sürecinde bazı farklılıklar gösterebilirler. Dil gelişimlerinde kelime hazineleri daha yavaş gelişirler. Somut kelimeleri daha kolay öğrenirler. Daha kısa ve basit cümleleri anlayabilirler. Konuşmada gecikme ve ses bozuklukları gözlemlenir. Motor gelişimlerinde denge ve vücut koordinasyonu ile ilgili becerilerde gecikmeler ya da yetersizlikler gösterebilirler. Seslerin ait olduğu nesne, kişi ve olayları algılamakta güçlük çekmelerinden dolayı düşünme, karar verme, yorumlama, sebep-sonuç ilişkilerini değerlendirmede yetersizlikler gözlenir. Bu bireyler işitme becerilerini kullanamadıkları için güven eksikliği ve buna bağlı olarak hırçnılık, içe dönüklük, kızgınlık gibi davranışlar sergilerler (Ersoy ve Avcı, 2001: 63). Bu bireylerde işitme engelinin derecesine göre özel eğitim ihtiyaçları belirlenir. Hafif düzeyde engelli çocuklar için sınıf ortamında gerekli düzenlemeler yapılarak eğitim verilebilir. İşitme

engel derecesi arttıkça eğitim yöntem ve teknikleri farklılık gösterir (MEB, 2010: 15-16).

2.2.3. Ortopedik (Bedensel) Engelliler

Güzel ve çekici bir fiziksel görünüme sahip olmak, günümüzde çoğu toplumda kabul gören ve herkesin sahip olmayı istediği özelliklerdendir. Farklı görsel ve yazılı medya ve reklam araçlarında fiziksel görünümün ne kadar önemli olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Bireyin fiziksel görünümü başkalarında çeşitli olumlu veya olumsuz önyargılar oluşmasına istençli veya istençsiz yol açabilmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2005: 35).

Ortopedik (bedensel) engel, sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar, kazalar ve genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirmemesi sonucunda meydana gelen hareket ile ilgili yetersizlikler olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2008a: 9). Ortopedik engelli bireyler çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Üç tip sınıflamadan söz edilmektedir (MEB, 2008a: 11-12; Ersoy ve Avcı, 2001:103; Cavkaytar ve Diken, 2005: 36): Bunlar engel durumuna yol açan nedenlere, oluştuğu yere/ hastalıklara ve engelin derecesine göre:

1. Nedenlere bağlı sınıflandırma: doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası
2. Engelin derecesine göre sınıflandırma: hafif, orta ve ağır dereceli
3. Engelin oluştuğu yere/ hastalıklara göre sınıflandırma (en yaygın sınıflama şeklidir).

2.2.3.1. Zedelenmenin Oluştığı Yere Göre Sınıflandırma

Nöro- motor (Sinir sistemi) bozukluklar: Beyin ve omuriliğin zedelenmesi sonucunda oluşur. Bu sınıflandırmanın içerisinde serebralpalsy (beyin felci), spinabifida(bel çatlağı inmesi, polio (çocuk felci), çoklu skleroz (multiple skleroz), omurilik zedelenmesi, travmatik beyin zedelenmesi ve rett sendromu girmektedir.

Kas- iskelet sistemi bozuklukları: Sinir sisteminin etkilenmeyip, değişik faktörlerden dolayı kas ve iskelet sisteminin zedelenmesidir. Doğuştan veya sonradan hastalıkları içerir. Kas, iskelet ve eklemler doğrudan etkilenip bireyin hareket yeteneğini sınırlandırır. Bu sınıflamanın içine kas hastalığı, kol/bacak eksikliği, kalça çıkıklığı, doğuştan şekil bozukluğu, amputasyon, romatoid girmektedir.

Sağlık bozuklukları: Fiziksel iyilik, sağlık ve fizyolojik fonksiyonların olmayışı, kısıtlılığı ya da yetersizliği durumudur.

Bedensel engelli bireylerin hareket etme becerileri sınırlı olduğu için devinimsel koordinasyonları sınırlıdır. Dil ve konuşma becerilerinde farklılıklar görülebilir. Zihinsel gelişimlerinde hafiften en ağır dereceye kadar değişen yetersizlikler görülebilir. Sosyal ve duygusal özellikleri bulunduğu çevreye göre değişir. Bireyler çevrelerinden kabul görüyorlarsa sosyaldır ve benlik algıları yüksektir. Ortopedik engelli bireylerin eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken bazı temel özellikler vardır. İlk önce bu bireyler fiziksel bağımsızlıklarını kazanmalıdırlar. Bunun yanında aldıkları eğitim günlük yaşam becerilerinde yeterlilik, sosyal olgunluk ve kendi kendinin farkında olma, yetersizliğin düzeltilmesi süreci ile başa çıkabilme, iş, akademik başarı, bağımsız yaşam, boş zaman aktiviteleri ve toplumsal katılım gibi yaşam becerilerindeki başarıyı da arttırıcı özellikleri kapsamalıdır (MEB, 2008a: 41).

2.2.4. Görme Engelliler

Göz insan hayatında önemli bir organdır. Gözümüzü dışarıya açılan pencere olarak düşünebiliriz. Edindiğimiz bilgilerin %80-85'ini görme aracılığıyla elde ederiz. Olayları ve insanları gözleyerek öğreniriz, görme yardımıyla rahatça hareket ederiz, tehlikelerin geldiğini fark ederiz (Cavkaytar ve Diken, 2005: 41). Işığı, rengi, biçimi, hareketi, boyutu, uzaklığı, varlıkların uzayda kapladığı yeri ve bu yerin ilişkilerini ya da bütünlüğünü kavrarız (Kırkıncioğlu, 2003: 91). Görme engeli yasal ve eğitsel tanım olmak üzere iki açıdan ele alınır:

Eğitsel tanıma göre, görme duyusunu fonksiyonel olarak kullanamadığı için eğitim öğretimde görsel materyalleri kullanamayan, dokunsal (kabartma alfabe) ve işitsel materyallere (konuşan kitaplar) ihtiyaç duyan kişidir (Cavkaytar ve Diken, 2005: 41).

Yasal tanıma göre görme engellilerin tanımı:

“Tüm düzeltmelerle birlikte gözün görme gücünün 20/200 feet* (ayaklık) görme keskinliğine ya da daha azına sahip olan veya görme açısı 20 dereceyi aşmayan kişilere görme engelli ya da kör denilmektedir.” (MEB, 2007c: 7).

Görme engelliler üç sınıfa ayrılabilir:

Körler: *“Bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10’dan ve görüş açısı 20 dereceden aşağı olan eğitim – öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanamayan kişidir.”*

Az Görenler: *“Bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10 ile 3/10 arasında olan ve eğitim- öğretim çalışmalarında özel araç ve yöntemler kullanarak görme gücünden yararlanabilen kişidir.”*

Görme Yetersizliği Olanlar: *“Tüm düzeltmelere rağmen kişinin görmesindeki bozukluğun eğitim performansını olumsuz yönde etkiler. Az gören ve kör olan kişileri kapsamaktadır.”*

Körlerde artikülasyon bozuklukları, düşük ya da yüksek perdeden konuşma, yüzde anlamsız jest, mimikler ve körlük tikleri gibi yetersizlikler görülmektedir. Aşağılık duygusu, güvensizlik, kaygı, gerginlik, korku gibi psikolojik sorunları olabilir (Kırkinciöğlü, 2003: 92). Engel derecesine bağlı olarak körlerde hareket etme ve motor becerilerini daha geç kazanırlar. Dil ve zihinsel gelişimleri normaldir (Ersoy ve Avcı, 2001: 37-39). Görme engelli çocukların eğitimi, görme engelinin ortaya çıktığı yaşa ve görme engelinin derecesine göre farklılıklar gösterir. Görme engeli olan çocukların eğitim programında, okuma – yazma, dinleme, görme kalıntısından yararlanma, oryantasyon ve bağımsız hareket eğitimi, günlük yaşam becerileri ve sosyal alanlarında düzenlemeler yapılmalıdır (MEB, 2007c: 15-17)

---

* 1 feet = 30.48 cm

2.2.5. Dil ve Konuşma Bozuklukları

Konuşma, bireyin hayatında iletişim için en çok kullanılan araç olması nedeniyle bireyin hayatını en olumsuz etkileyen özürlerden biri dil ve konuşma bozukluklarıdır. İnsanlar sosyal varlıklar olup, hayatlarının büyük kısmını diğer insanlarla birlikte geçirirler. Bireylerin duygu, düşünce ve isteklerini dile getirmek ve bilgi paylaşımında bulunmaları için konuşması gerekir. Konuşma ve dil problemleri sadece engelli bireyi değil, çevresindekileri de olumsuz etkilemektedir (MEB, 2007: 5).

Dil bozuklukları, konuşulanları anlamada, düşünce ve duygularını anlatmada görülen problemleri içerir. Konuşma bozuklukları, konuşmanın anlaşılmaz, nahoş ve iletişimi engelleyici türde olduğu durumları kapsar (Libergot ve ark., 2003: 15; Cavkaytar ve Diken, 2005: 24). Kırkincioğlu (2003) konuşma bozuklukları aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

Sese Bağlı Konuşma Engelleri

- Gecikmiş Konuşma
- Ses Bozuklukları
- Ekleme (Artikülasyon) Bozuklukları
- Ritm Bozuklukları
- İşitme Engeline Bağlı Bozukluklar Yarık Damak, Dudak Bozuklukları
- Beyin Hasarına Bağlı Konuşma Bozuklukları (Afazi, Agnozi, Anartri / Dizartri, Apraksi Dispraksi)
- Yabancı Dil Ve Bölgesel Konuşma Ayrılıklarına Bağlı Konuşma Bozuklukları (Kırkincioğlu, 2003: 79).

Ersoy ve Avcı (2001: 87) dil bozukluklarını aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

Dil Bozuklukları

- Fonoloji Bozukluğu
- Morfoloji Bozukluğu
- Sentaks Bozukluğu
- Semantik Bozukluk
- Pragmatik Bozukluk

Dil ve konuşma bozukluğu olan bireyler, konuşamadıkları için kendilerini ifade etmede güçlük yaşarlar. Bu durum onları saldırgan davranışlara yöneltebilir. İsteklerini bazen ağlayarak ya da bağırarak dile getirirler. Bu bireyler kendilerine özgüvenleri ve grup içinde bağımsız davranışlarında zorluklar vardır. Konuşmada zorluklar yaşadıkları için çevreden alacakları olumsuz tepkilerden ve utanmalarından dolayı konuşmaları gereken ortamlardan uzak durabilirler (Cavkaytar ve Diken, 2005: 24). Dil ve konuşma bozukluğu olanlar engelinin türü ve derecesine göre normal çocukların eğitim aldığı kurumlarda eğitimlerine devam edebilirler. Bazıları konuşma terapisinin yanında normal okullardaki eğitimine de devam edebilirken daha ağır derecede dil ve konuşma problemi olan çocuklar sadece özel eğitim kurumlarında konuşma terapisi ağırlıklı bir eğitim almaktadırlar (MEB, 2007b: 19).

2.2.6. Üstün Zekalı ve Özel Yetenekliler

Zihinsel yeteneklerinin ya da zekalarının birden çoğunda akranlarına göre üst performans gösteren ya da gizil güce sahip olan, yaratıcılık yanı güçlü olan ve başladığı işi tamamlama, üstesinden gelmede yüksek görev anlayışı bulunanlara üstün zekalı çocuk denilmektedir. Bu çocuklar kendi akran gruplarından rastgele seçilmiş bir kümenin %98'inden üstün olan çocuklardır (Ataman, 2003: 180).

Baykoç- Dönmez (2009)'in üstün ve özel yeteneklilik tanımı aşağıdaki gibidir:

“Üstün ve özel yeteneklilik, bireyin genetik özelliklerle var olan ve çevresel uyaranlarla gelişen; fiziksel büyüme ve gelişim, hareket gelişimi, algı-dikkat kontrolü, analiz, sentez problem çözme gibi bilişsel gelişim, dili anlama ve ifade etme yeteneği, sosyal, duygusal ve estetik gelişim alanlarının birinde veya birkaçında ya da hepsinde çeşitli gözlem ve ölçme araçlarıyla uzman kişiler tarafından gözlenen veya ölçülebilen, yaşlılarından ileri düzeyde olma durumu.” (Baykoç-Dönmez, 2009).

Türkiye’de üstün zekalı, üstün yetenekli çocukların tanılanmasında ve sınıflandırmasında rehberlik ve araştırma merkezlerince yapılan ölçümler sonucu verilen zeka bölümüne bakılmaktadır. Bu yaklaşımın değişmesi gerekir. Çocukların potansiyellerinin tam olarak belirlemek için zeka ölçümleri dışında başka ölçümleri de kapsayacak çalışmalar yapılmalıdır (Ataman, 2003: 181)

Üstün zekalı ve üstün yetenekli bireyler gelişimlerinin her dönemlerinde yaşıtlarının ilerisindedirler. Yürümeyi, okumayı, konuşmayı erken yaşta öğrenmişlerdir. Kelime hazineleri geniştir. Birçok alanda geniş ve derin bilgiye sahiptirler. Fikirleri orijinaldir. Azimli, kararlı, alçak gönüllü, insanlara karşı nazik ve saygılıdır. Özgüvenleri yüksek. Sorumluluktan kaçmazlar. Etkinliklere katılmayı sever, uyum sağlamada sorun yaşamazlar. Yüksek amaç ve ideallere sahiptirler. İçten denetimlidirler. Dikkat süreleri uzun olduğu için bir konu üzerinde uzun süre çalışabilirler. Kendilerini eleştirebilirler(Çağlar, 1972: 109-110).

2.2.7. Öğrenme Güçlüğü

Öğrenme güçlüğü, açık olmayan bilişsel ve nörolojik etmenler sonucu, çocuğun disiplin alanlarında sözlü ve yazılı anlatımda ve düşünmenin normal gelişiminde önemli ölçüde bozulma durumudur. Öğrenme güçlüklerinin tanı ve değerlendirilmesi için öğrenme güçlüğü'nün olup olmadığını belirleme, eğitsel karar ve bilişsel süreçlerinin ölçülmesi ile ilgili testler uygulanır (Özyürek, 2003: 220). Öğrenme güçlüğü'nün farklı bir tanımı da “*Çocuğun okuma-yazma, matematik-aritmetik beceriler, konuşma, dinleme, akıl yürütme yeteneğini kazanma ve kullanabilmesinde yaşadığı zorluk*” şeklindedir. Öğrenme güçlüğü'nü; okuma güçlüğü, yazma güçlüğü ve aritmetik güçlük olarak üç grupta ele alınır.” (MEB, 2007d: 5).

Okuma güçlüğü: kişi harfleri ve kelimeleri karıştırır ve tersten algılar. Okuma ve konuşmada zorluk yaşarlar. Yaşıtlarına göre okuması daha geridir. Bundan dolayı genellikle ilkokula başladığı dönemlerinde fark edilirler. Yazma güçlüğü: yaşıtlarına göre yazması yavaş, harf, hece, noktalama, gramer yanlışları yapar. Yazı yazarken boşluk bırakmayı unuttur ya da kelimeyi birkaç parçaya bölerek yazar. Aritmetik güçlüğü: dört işlemi yapamaz, problemin çözümünü bulmakta zorlanır. Yavaştırlar, parmakla sayarlar. Matematikte kullanılan sembolleri, işaretleri, terimleri anlamakta sıkıntı yaşar veya karıştırırlar.

Öğrenme güçlüğü gösterenler birbirlerinden çok farklı özellikler gösterirler. Her öğrenme güçlüğü gösteren çocuğun kendine özgü davranış örüntüleri gösterirler. Bu kişiler çalışma becerilerini kullanma yetenekleri sınırlıdır. Görsel ve işitsel

algılama da yani gelen uyarıcıları yorumlaması ve örgütlemesi de problem gösterirler. Kişilerin yaşlarına göre motor becerilerini kullanmasını gerektiren bedensel etkinliklerde güçlükler ve eşgüdüm problemleri yaşarlar. Hem işitsel hem de görsel alanda dikkat problemleri yaşarlar. Dikkat problemleri yaşadıkları için bilgileri bellekte tutmaları yetersizdir. Bu kişiler mutsuz ve kendilerini değerlendirmeleri olumsuzdur. Bu çocuklar için izlenen eğitim yaklaşımları; psikolojik süreçler eğitimi, çok duyuya dayalı eğitim, yapılandırma, uyarıların azaltılmasına dayalı eğitim, bilişsel davranış değiştirme ve davranış değiştirmedir (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 2002: 188-190).

2.2.8. Uyum Güçlüğü Gösterenler

Bireyler içinde buldukları çevrenin ve toplumun kurallarına uyum göstermeye çalışırlar. Çevrenin isteklerini yerine getirmek uyumlu davranış değildir. Öncelikle bireyler kendileriyle çevreleriyle etkili ilişkiler kurmalı, geliştirmeli ve sürdürmelidir. Bireyler kendi psikolojik, zihinsel, duygusal, sosyal yapısında ki değişiklikleri anlaması, bilmesi, kabul etmesi gerekir. Bireyin kendisiyle çevresiyle uyumunu bozan, yaşanan ölümler, işsizlik, sağlık sorunları, boşanma ya da can güvenliğinin olmaması gibi etkenler olabilir Birey kendini çevreden soyutlayamaz, tek başına yaşayamaz, sürekli olarak çevremizle iletişim halindeyiz. Kendi sosyal çevremizde büyümek ve gelişmek, sevmek ve sevilme için uyumlu davranışları seçeriz. Lasher ve ark. (1998) duygusal bozuklukları şu şekilde tanımlar:

“Genel olarak diğer insanlarla anlamlı ilişkiler kurmanın veya kurulmuş ilişkileri devam ettirmenin, olumlu ve doğru bir benlik duygusu geliştirmenin aniden durması veya yavaşlaması”.

Uzmanlar genellikle uyum güçlüğü olan kişileri empirik ve psikiyatrik olarak sınıflandırmıştır. Psikiyatrik sınıflama fiziksel patolojiye ve psikopatolojiye dayalıdır. Bu sınıflamanın eğitsel olarak hiçbir yararı yoktur. Empirik sınıflamaya eğitsel sınıflamada denilmektedir. Empirik sınıflandırma uzun yıllar süren istatistiksel analizlere dayalı olarak yapılmıştır. Davranış kontrol listeleriyle aile, öğretmen ve öz bildirim formlarıyla farklı bilgi kaynaklarından çocuk ve gençleri duygusal ve

davranışsal sorunlarla ilgili bilgi toplanmıştır. Bu bilgiler ışığında uyum güçlüğü olan çocuklar 3 kategoriye ayrılmıştır (Kaner, 2003: 235).

- Dışa Yönelim Bozuklukları: saldırganlık, aşırı hareketlilik ve düşünmeden davranma şeklinde üç davranış örüntüsünü içerir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve davranım bozukluğu bu sınıflamanın içerisinde yer alır.
- İçe Yönelim Bozuklukları: Başkalarına yönelik olmayıp bireyin kendine dönük davranışlarıdır. Kaygı ve depresyon bu sınıflama içerisinde yer alır.
- Düşük Sıklıktaki Bozukluklar: Çocuk şizofrenisi, otizm

MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2000) “Duygusal Uyum Güçlüğü”, “Sosyal Uyum Güçlüğü”, “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu” ve “Otizm” ayrı olarak tanımlanmıştır (URL5).

Uyum problemi yaşayan çocukların zeka bölümü puanları yaşitlarından daha düşüktür. Öğrenme becerilerini kazanmada zorluk çekerler ve akademik olarak başarısızdırlar. Bu çocuklar sosyal olarak kendilerini izole etmişlerdir. Diğer insanlarla iletişim ve sosyal ilişkiler kurmada yetersizdirler. Duygularını ve güdülerini tanımada, konu ve eşyaları yeteri kadar ifade etmede zorluk çekerler. Etkinliklere katılmazlar, bu çocukların bir kısmı içe dönüktürler (Ersoy ve Avcı, 2003: 195; Lasher ve ark. 1998: 4).

2.2.9. Süreğen Hastalığı Olanlar

Bireyin doğuştan ya da sonradan yakalandığı herhangi bir hastalık ya da kaza, travma sonucunda oluşan rahatsızlığı nedeniyle sürekli tedavi ve bakıma muhtaç olma durumudur. Romatizma, kalp, astım, böbrek rahatsızlıkları, alerjiler, şeker hastalığı, lösemi vb. rahatsızlıklar bu hastalıklardan bazılarıdır. Bu hastalıkları aşağıdaki gibi sınıflanabilir (Kırkıncıoğlu, 2003: 93):

- Ömür boyu sürenler
- Uzun süreli geçici olanlar

- Kalıtsal(genetik) olanlar
- Sonradan oluşan kronik hastalıklar

2.3. Engellilik Nedenleri

Engelli olma nedenleri doğum öncesi, sırası, sonrası ve diğer nedenler şeklinde sınıflandırılmıştır.

Doğum öncesinde görülen ve engelliliğe neden olan olaylar şunlardır: doğumsal ve genetik bozukluklar, kromozom anomalileri, doğumsal anomaliler, kalıtsal bozukluklar kan uyuşmazlığı, riskli gebelikler , çoğul gebelikler, kötü obstetrik öykü, uteroplasental nedenler, annenin hamileliğinde karşılaştığı sorunlar, doktor önerisi dışında ilaç kullanımı, annenin kötü ve yetersiz beslenmesi, annenin sigara, alkol kullanması, röntgen ışınıyla karşılaşma, akraba evliliği.

Doğum sırasında karşılaşılan nedenler ise, zor doğum (doğumun normalden daha yavaş ilerlemesi ve uzun süren doğum sonucu bebeğin oksijensiz kalması), doğum travmaları (doğum eylemi sırasında bebekte görülen fiziksel yaralanmalar), doğumdaki yanlış uygulamalar, erken ya da geç doğum, doğumun yetkili kişilerle gerçekleştirilmemesi ve uygun olmayan koşullarda yapılması.

Engelliliğe yol açan doğum sonrası rahatsızlıklar ise, ilk üç yaşta geçirilen hastalıklar (diyare, kızıl, çocuk felci, menenjit, kızamık, suçiçeği, sarılık, difteri, çocuğun ağlmasına engel olmak için verilen uyuşturucu maddeler), süt çocukluğu çağında çocukların kundaklanması.

Engelliliğe yol açan diğer nedenler ise:

Trafik kazaları, Türkiye’de en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Bir yılda meydana gelen 500 binden fazla trafik kazasından 110 bini, ölüm veya yaralanma ile sonuçlanmaktadır. Bu kazalara bağlı olarak yaklaşık 4 bin kişi ölmekte, 200 binden fazla kişi yaralanmakta, yaralananlardan 30 bin kadarı da engelli duruma gelmektedir (URL6).

İş kazaları, Sanayileşmedeki gelişmelere paralel olarak iş kazaları artmaktadır. İş esnasında meydana gelen kazalar genellikle düşmeler, makinalar ve taşıtlar sebebiyle oluşmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Merkezi (ÇASGEM)'nin yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de her gün 172 iş kazasında 4 kişi hayatını kaybederken, 6 kişi sürekli iş göremez hale gelmektedir (URL7).

Ev kazalarında her yıl yüzlerce kişi evde meydana gelen kazalar sonucunda engelli olmaktadır. Evdeki eşyaların yanlış ve dikkatsizce kullanımı, yeterince ilk yardım bilgisine sahip olunmaması gibi durumlar engelliliğin durumunu etkilemektedir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ailede yetişme, yoksunluk bölgelerinde oturması, uyarım, güdüm, olanak ve motivasyon eksikliği, ihmal edilme gibi nedenler zihinsel engelli çocuk sayısının artmasına etki etmektedir.

Kimyasal ve patlayıcı maddeler bireylerin engelli olmaları üzerinde etkili olmaktadır. Doğal afetler (deprem, sel, yangın, çığ vb.) de engelliliğin oluşmasında etkilidir.

2.4. Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye'de engellilerin demografik, kültürel, ekonomik profillerini ortaya çıkaracak; yaşadıkları problemleri gözler önüne serecek araştırmaların sayısı çok azdır ve nitelik olarak zayıftır. Engellilere yönelik doğru ve kaliteli politikaların oluşturulması için bu tarz çalışmalar yapılmalı bilgiler sürekli güncellenmelidir. Engelliler hakkındaki bilgi eksikliğini gidermek için yapılan ilk çalışma Başbakanlık Özürlüler İdaresi ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya göre ülkemizde engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12.29'dur. Buna göre yaklaşık 8,5 milyon engelli nüfus vardır (ÖZİDA, 2002: 5).

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Ulusal Özürlüler Veri Tabanı (ÖZVERİ) oluşturulmuştur. Bu veri tabanı yetkili sağlık kuruluşları tarafından Engelli Sağlık Kurulu raporu almış ve veri tabanımıza bilgi akışı

sağlanabilen bazı kamu kurum ve kuruluşlarına herhangi bir sebepten dolayı başvurmuş engelli bireylerin verilerinin derlenmesi ile oluşturulmuştur. Bundan dolayı tüm engelli bireyleri kapsamamaktadır. Eylül 2013 verilerine göre sistemde toplam 1.717.951 kişi kayıtlıdır (ÖZİDA, 2013: 20).

Sosyal politika, toplumun tercih ettiği genel politika doğrultusunda toplumsal servet ve hizmetlerin bölüşümü ile ilgili kararları ve bu kararların uygulama araçlarını içerir (ÖZİDA, 1999: 71). Sosyal devlet anlayışına sahip devletlerin, farklı grupların ihtiyaçlarını gözetme ve çözüm yolları bulma görevleri vardır Devlet, vatandaşlarına klasik özgürlüklerinin ötesinde, onların insanca yaşamaları için sosyal adalet ilkelerine dayanarak her türlü önlemi almalıdır (İhsan, Öz ve Gerek, 1984: 2-3). Sosyal sorunlar açısından farklılaşma gösteren gruplar toplum içinde beraber yaşamaktadırlar. Bu grupların fırsat eşitliği, sosyal adalet, sosyal güvenlik gibi gereksinimleri, insan hak ve özgürlükleri temelinde ve toplumsal bütünleşmeyi bozmayacak önlemler ve eylemler vasıtasıyla karşılanmaya çalışılır. Sosyal politikalar toplumun özgeçmişi, kültürel değeri, değer yargıları, politik unsurları, teknik faktörleri göz önüne alınarak hazırlanır (ÖZİDA, 1999: 71-72). Oluşturulan temel politikalarda dört temel ilkedden söz edilebilir: eşitlik, saygınlık, kendi geleceğini belirleme ve ayrımcılık yapılmamasıdır (Aysoy, 2004: 72).

Sosyal politika uygulamalarının her aşamasında ve hizmet sunumunun her kademesinde engellilerin kendilerine has özellikleri dikkate alınmalıdır. Hizmetlerin sunumu engellileri sosyal konumundan ve içinde yaşadığı ortamdan koparmayacak biçimde yapılması ve örgütlenmesi gerekmektedir (Sayar, 2006: 197). Engellilere yönelik oluşturulan politikaların amacı, eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, toplumsal yaşama tam katılım gibi temel sorun alanlarında fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Oluşturulan politikalarla, engelliler ayrımcılıktan uzak tutulmalı, engellilerin kapasiteleri geliştirmeli, yaşam koşulları iyileştirilmeli, bağımsız olarak yaşamalarını sürdürmeleri ve ekonomik hayata katılımları sağlanmalı, sürekli destek, bakım ve koruma ihtiyacı olanların hakları insanca ve özel ihtiyaçlarını karşılayarak şekilde güvence altına alınmalıdır (ÖZİDA, 1999: 72).

Engellilik doğumdan ölüme kadar uzanan geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Bazı insanlar doğuştan bazıları ise sonradan engelli olabilmektedirler. Yaşlarına göre engellilerin konumu ve sorunları farklılaşabilmektedir. Her engellilik

durumu diğ erinden farklıdır, dolayısıyla farklı yetersizliği olan tüm bireylerin topluma tam katılımlarının sağlanması için farklı çözümler bulunması zorunludur. Engelliye özel düzenlemeler değil, her düzenlemede engellinin dikkate alınması gerekmektedir (Aysoy, 2004: 83; Doğan ve Ç itil, 2011: 29).

Engellilerin de diğ er insanlar gibi dinlenmek, eğlenmek, gezmek, seçmek, seçilmek gibi vazgeçilemez sosyal ve kültürel gereksinimleri vardır. Engellilerin toplum içinde kendilerini gerçekleştirebilmelerinde, yasalar tek başına yeterli olmayıp, yasaların kamuoyu ile desteklenmesi de gerekmektedir. Kamuoyunun oluşturulmasında, basın ve yayın organları, eğitim kuruluşları, sendika ve gönüllü kuruluşlar, siyasi partiler, işverenler, mahalli idareler, yöneticiler, oyuncular, müzisyenler, sporcular gibi toplum tarafından sevilen kişilerden destek alınabilir (İhsan, Öz ve Gerek, 1984: 74-75). Toplumda duyarlılıkların canlandırılması, birey dezavantajlı grupların sorunlarına çözüm üretme gayretine girecektir (Aysoy, 2004: 72).

Engellilerle ilgili sosyal haklar konusu, uluslararası belgelerde ve başta Anayasa olmak üzere ulusal mevzuatta yer almaktadır. Engellilik politikaları, bireyin fiziksel ve zihinsel sınırlılıklarını birincil sorun olarak görmemektedir. Bireyin sosyal hayata ve iş hayatına katılım potansiyeli ile engelli insanların insan haklarına saygı gösterilmesi üzerinde odaklanıldığı görülmektedir (Ergün, 2005).

Yapılan düzenlemeler hakkında engellilerin bilgilendirilmesi çok önemlidir. İnsanlar bilgi sahibi olmadıkları haklarını kullanamazlar. Özgökçeler ve Bıçkı (2010)'nın engellilerle yapmış oldukları çalışmada, engellilerin ne tür sosyal haklara sahip oldukları sorulmuştur. Çalışmada, engellilerin eğitim düzeyi ile sosyal haklar hakkındaki farkındalık arasında doğru orantı olduğu saptanmıştır. Meslek yüksekokulu, lisans ve yüksek lisans mezunu olan engelliler, sahip oldukları sosyal hakları daha fazla bilmektedirler. Fakat okur-yazar olmayan, ilkokul veya ortaokul mezunlarının tamamına yakınının (%96,3) ise, sahip oldukları sosyal haklar hakkında bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 331).

Burcu (2007), , engelli bireyler, istedikleri gibi hareket edebilme kısıtlılığından dolayı, iş ve meslek edinmede, kamusal alana katılmada, ulaşımında, eğitimlerinde, eş bulmada, aile kurmada, arkadaş edinmede önemli sorunlar

yaşadıklarını; aynı zamanda sahip oldukları özürlerinin hayatlarında her şeyi kısıtladığını ve en önemlisi de kendilerini yaşadıkları toplumda mutlu ve huzurlu hissetmelerini engellediğini belirtmişlerdir. Bağımsızlık sorunlarını, toplumun bilinçsizliğinden dolayı insan ilişkilerine bağlı sorunların varlığı, kendilerine ilişkin çalışmaların yetersizliği ve kendi haklarının ve sorunlarının neler olduğuna ilişkin farkındalıklarının olmayışının pekiştirdiğini belirtmişlerdir. Tüm belirtilen sorunların çözüme kavuşturulacağına ilişkin engelli bireylerin inançlarının yoğun olduğu gözükmemektedir. Fakat bu konuda çözüme inanlar da vardır (Burcu, 2007: 237)

2.4.1. Engellilere Yönelik Uluslararası Düzenlemeler

Engelli insanların güçlendirilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinden, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam alanlarından herkes gibi eşit bir şekilde yararlanabilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için uluslararası düzeyde yasal haklar düzenlenmiştir. Bu doğrultuda BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 1948 yılında kabul edilmiştir. Bu bildirgenin 25. maddesinde özürllülüğe atıf yapılmıştır. Bu maddeye göre herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir (Mullan, 2004; Akçamete ve Kaner, 1998).

BM Genel Kurulu 20 Kasım 1989 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi 1990 yılında imzalamıştır. Sözleşmenin 23. maddesi özürllü çocukların hakları ile ilgilidir (Akarslan, 1998: 34). Bu maddeye göre özürllü çocuğa verilecek olan hizmetler, çocuğun eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesini sağlayacak, bireysel gelişimini kolaylaştıracak, özgüvenini geliştirecek nitelikte olmalıdır (Hodgkin ve Nevel, 1998: 294).

Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi üye devletleri temsilcileri tarafından 1961 yılında imzalanarak kabul edilmiştir (Gülmez, 1990: 91). Şartın 15. maddesi, “Özürllü kimseler, özürlerinin nedeni ve niteliği ne olursa olsun, mesleki eğitim, rehabilitasyon ve topluma yeniden intibak hakkına sahiptir.” şeklindedir. Türkiye bu maddeyi hariç tutarak 1961 tarihinde imzalamış ve 1989 tarihinde onaylamış, bu önlemlerin alınması zorunluluğu reddedilmiştir (Çelebi, 2010: 81).

BM Genel Kurulu 1971 yılında Zihinsel Özürlü Hakları Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bu bildirmede özürliilerin diğer insanlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip oldukları vurgulanmıştır (Hodgkin ve Nevel, 1998: 296). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evresel Bildirgesine ek olarak 9 Aralık 1975 tarih ve 3447 sayı ile yayımlanan "Engelli Kişilerin Hakları Bildirisi" ilk kez engellilere özgü bir bildirdir. Bu yüzden uluslararası önemi olan tarihi bir belgedir. Bildiri 13 maddeden oluşmaktadır, engelli kişilerin yaşamlarında ve toplumda üretken bireyler olarak yer almaları konusu ve ayrıca toplumunda engellilere karşı yükümlülükleri yer almaktadır (Akçamete ve Kaner, 1998: 395).

Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın (ILO) Genel Kurulunda 1983 tarihinde kabul edilen Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkında Sözleşme ile sözleşmeyi imzalayan ülkelere engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamı konusunda politikalar geliştirmesine yönelik yükümlülükler getirilmiştir (Akçamete ve Kaner, 1998: 395). Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Konferansı'nda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı 1992'de kabul edilmiştir. Şartta kentlerdeki özürli ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler konusu yer almaktadır. Şarta göre, kentte yaşayan herkesin, kentteki tüm sosyal aktivite ve olanaklara, yaş, ırk, bedensel ve zihinsel kabiliyetlerine bakılmaksızın, kendi özgür iradeleriyle erişebilme hakkı vardır. Bunun için kentler, herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanmalıdır. Bütün ticari, idari ve kamu binaları, sosyo-kültürel, spor, sağlık ve dini faaliyetler, sokaklar, kamu alanları, kültürel, sosyal ve diğer aktivitelerin hepsi engelleri ne olursa olsun tüm vatandaşlar için erişilebilir olmalıdır. Aynı zamanda, kamu ve yarı kamu hizmet personeli, çeşitli engellerinden dolayı sıkıntı çeken yurttaşlarla ilgilenmek ve yol göstermek için eğitilmelidir. Kentte yaşayanlar engelliler hakkında bilgilendirerek, engelli kişilerle bütünleşebilmeleri ve hoşgörü gösterebilmeleri için gerekli politikaların geliştirilmelidir. Engellilere ilişkin politikalar, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olmalıdır (URL 10).

BM Engelli Hakları Sözleşmesi 2006 yılında yürürlüğe girmiş 2008 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır. Bu sözleşme genel ilkeler çerçevesinde engellilerin temel hakları düzenlenmiştir. Bu ilkeler içerisinde engellilerin insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi, bireysel özelliklerine saygı gösterilmesi, topluma tam ve etkin

katılımının sağlanması, fırsat eşitliği, ayrımcılık yapılmaması, kendi tercihlerini yapma özgürlüklerinin verilmesi yer almaktadır (Çetin, 2010: 24).

2.4.2. Engellilere Yönelik Ulusal Düzenlemeler

Türk hukuk sisteminde engelli hakları ve devlet yükümlülükleri dağınık biçimde çeşitli yasa, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik gibi belgelere serpiştirilmiştir (Çağlar, 2011: 50). Türkiye’de engellilere ilişkin mevzuatların büyük bir kısmında haklardan yararlanmak için belli oranlarda engelli olma koşulu vardır. Engellilerle ilgili eğitim, istihdam, sosyal yardım, ulaşım, sosyal hizmet, sağlık, vergi kanunları gibi birçok alanda yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Anayasamızın 42., 50. ve 61. maddelerinde engellilerle ilgili düzenlemeler yer almaktadır. 42. madde ile eğitim hakkı ile ilgili olup, “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” ifadeleri ile bu durum yer almaktadır. 50. madde ile çalışma şartları ile ilgilidir “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” ifadesi yer almaktadır. 61. madde ise engellilerin korunmaları ile ilgilidir. Bu durum, “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” ifadesi ile belirtilmiştir (TC Anayasası, 2010).

Engellilerin bedensel, zihinsel ve duygusal gelişimlerini; temel bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıklar kazanmalarını; kapasiteleri ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirilmelerini kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini; sosyal yaşama uymalarını; topluma üretici olarak katılmalarını sağlamak için eğitim hizmetleri önemlidir (SHUD, 1995: 150). Bunun içinde 1997 yılında çıkartılan 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitime gereksinimi olan çocukların eğitimleri konusunda düzenlemeler yapılmıştır. 2012-2013 öğretim yılında 220.649 engelli öğrenci eğitim almaktadır (ÖZİDA, 2013: 9).

Bireyler, kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları varlıklarını sürdürmek, doğal, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayabilmek için çalışmak zorundadır.

Aynı zaman da çalışmak başarılı olmak, bu yol ile kişiliğini ve özgüvenini geliştirmek herkes için bir gereksinimdir. Bu engelli insanlar içinde geçerli olup aynı zamanda bir haktır. Engelli insanların çalışma yaşamına girmesi sosyal olduğu kadar ekonomik bir zorunluluktur (Meşhur, 2004: 179).

2003 yılında kabul edilen İş Kanuna göre; işverenler, elli veya daha fazla işçinin çalıştığı işyerlerinde %3 özürlü, kamu işyerlerinde ise %4 özürlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu kanuna aykırı olarak özürlü çalıştırmayan işyerleri sahipleri, çalıştırmadığı her özürlü ve çalıştırmadığı her ay için yedi yüz elli milyon lira para cezası vermek zorundadır. Kamu kuruluşları da bu cezadan muaf tutulmamaktadır (Mevzuat 2002: 79; Altan , 2004). 2013 Temmuz verilerine göre kamuda 11644, özelde 77930 kişi olmak üzere toplam 89.574 kişi çalışmaktadır (ÖZİDA, 2013: 3).

Bakım hizmetleri sayesinde kısmi bir iyileşme ile engellilik oluşturan faktörlerin giderilmesi amaçlanmaktadır (Sayar, 2006: 302) 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Türkiye’de Bakım Hizmetlerinin sunumu SHÇEK’e verilmiştir. 2013 Ağustos verilerine göre 440.000 kişi bakım hizmeti almaktadır.

Engellilerin gelir elde edecekleri bir iş bulmada yaşadıkları zorluklar ve engelli olmanın getirdiği ek maliyetler engellilerin yoksullaşmasında etkindir. Bu olumsuz durumu iyileştirmek amacıyla engelli bireylere sosyal yardımla yapılmaktadır. Bu yardımlar özürlü aylığı ve muhtaç aylığıdır. 2013 Mart verilerine göre 580.731 kişi özürlü aylığı almaktadır (ÖZİDA, 2013: 12).

Engelli bireylerin yaşadıkları çevrede ulaşım ve kentsel mekânları rahat bir şekilde kullanabilmede karşılaştığı pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar, hem kentsel mekânın kullanımıyla ilgili fiziksel sorunları içermektedir. Bu durum engellileri sınırlandırmaktadır. Temelde sadece fiziksel çerçevedeki engelleri kaldırmaya yönelik olarak görülen bu düzenlemeler dikkatle ve derinlemesine bakıldığında aslında engelli bireyin toplum yaşamına tam katılımını ve sosyal hayatın tüm olanaklarından diğer bireylerle eşit koşullarda yararlanmasını sağlamaya yönelik en gerekli uyarlamalardır (Yılmaz ve Gökçe, 2012: 32). Özürlüler kanunu ile mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri

sosyal ve kültürel alt yapı alanlarının ve toplu taşıma araçlarının engellilerin erişimine uygun duruma getirilmesi hükmedilmiştir.

Gelir vergisi kanununda yapılan yasal düzenleme ile gelirlerden alınan vergi hesaplamasında, engelliler için özel indirim sistemi öngörülmüştür (SHUD, 1995: 147). 1999-2011 yılları arasında 172.686 engelli vergi indiriminden yararlanmıştır (ÖZİDA, 2013: 19). İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerince engellilere kimlik kartı verilmektedir. Bu kimlik kartıyla engelli bireyler: şehirlerarası otobüslerle seyahat edilmesi halinde %30 indirim, TCDD ile şehirlerarası seyahat edilmesi halinde %20 indirim, THY ile tüm iç ve dış hatlarda %25 indirim almaktadırlar. Ayrıca milli parklara ücretsiz olarak girebilmekte, devlet tiyatrolarından ücretsiz yararlanmakta, telefon hatlarından ve belediyelerin alacağı kararlarla toplu taşıma hizmetinden indirimli yararlanmaktadır (Ankara Valiliği, 2010).

2.5. Engellilik Konusunda Kuramsal Yaklaşımlar

Tarihsel süreç içerisinde konuyla alakalı farklı kuramsal yaklaşımlar meydana gelmiştir. Engelliliği anlamaya yönelik oluşturulan yaklaşımlar, modeller oluşturularak açıklanmaya çalışılmıştır. İnsanın özellikleri ömrü boyunca sürekli olarak değişime tabidir. Modellerin kullanımı bu süreci bütünüyle anlamamıza yardım ederek bize yararlı bir hizmet sağlar (Llewelyn ve Hogan, 2000: 158). Engellilik modellerinin kullanımı, engellilik modellerinin gerçek yaşamdan farklı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Engelliliği anlamaya ilişkin modeller aşağıda belirtilmiştir (Llewelyn ve Hogan, 2000: 159):

2.5.1. Ahlaki (Dini- Moral) Model

Dini ve ruhani bakış açısı hakimdir. Bireylerin Tanrı'nın hoşnutsuzluğu ya da büyücülüğün sonucunda engelli duruma geldikleri düşünülmektedir. Engellilik, şeytani güçler, büyücülük, cadılık gibi kavramlarla açıklanmıştır. Acıma, merhamet duyguları, bağış ve sadaka gibi hayırsever yaklaşımlar ve bakım hizmetleri sunulmuştur (Karçkay, 2010: 31; Çalık, 2009: 24). Engelliler, şeytan çıkarma ve tasfiye ayinleri gibi eylemlerle tedavi edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde farklı

düşünceler de gelişmiştir. Engelli insanların "acı çeken Mesihî" yansıttıkları düşünülmüş ve genellikle melek ya da insanüstü bir varlık olarak algılanmışlardır (Fitgerald ve Clapton, 2012).

2.5.2. Medikal (Bireysel-Tıbbi) Model

Tıp ve rehabilitasyon alanındaki gelişmelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Engellilik, bireysel bozukluklara ve biyolojiye bağlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır (Mackelprang ve Salsgiver, 1996:4). Bu modelde normal olan ve normal olmayan birey gibi tanımlar kullanılmıştır. Fiziksel ve duygusal herhangi bir problemi olan insanlar normal olmayan yani engelli olarak tanımlanmıştır. Normal olmayan insanlar, tedavi edilerek engellilik durumları düzeltilmeye ya da ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Yani engelli insanlar normalleştirilerek topluma uyum sağlamaları gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Toplumun değil de engelli bireyin değişerek topluma uyum sağlaması beklenmektedir (Şentürk, 2010: 2; Karçkay, 2010: 31).

Bu modele göre, engelli insanların kendi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları, sürekli olarak birilerinin onlara yardım etmesi gerektiği düşünülmüştür. Tedavi edilerek normalleştirilemeyen bireyler için, korumaya ihtiyaçları oldukları gerekçesiyle bakım evleri, özel okullar, özel korumalı işyerleri yapılmıştır. Bu şekilde, maalesef, bu insanlar toplumdan soyutlanmış, ötekileştirilmişler, ayrımcılığa maruz kalmışlardır (Çalık, 2009: 25). Kendilerini damgalanmış, toplumdan soyutlanmış, hatta düşmanlıkla çevrelenmiş gibi hisseden özürhüner, mevcut potansiyellerini ortaya koyabilecek fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel olanaklardan da çoğu kez yoksun bırakılmışlardır (Arıkan, 2002). Toplumsal hareketlerin başlamasıyla birlikte, sosyal faktörler daha çok dikkate alınmaya ve medikal modelin yetersizliği sorgulanmaya başlamıştır. Fakat hala günümüzde bu modelin çürütüldüğünü ve tüm insanların bu modelin çerçevesi dışında düşüncelere sahip olduğunu tam olarak söyleyemeyiz (Llewelyn ve Hogan, 2000: 159).

Medikal model, birçok eleştiriye maruz kalmakla birlikte, tıbbi olarak iyileşme potansiyeline sahip engellilerin tedavi edilmesi ya da azaltılmasına katkı sağlamıştır. Bu modelle birlikte koruyucu sağlık hizmetleriyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Dalbay, 2009: 30)

2.5.3. Sosyal Model

Medikal modelin engellilik konusundaki yetersizliği sonucunda oluşmuş bir modeldir. Engellilik d¼zeltilmesi gereken bir sağlık sorunu değil, insan çeşitliliğinin bir parçası olarak ele alınmıştır. Engellilik sadece bireysel değil b¼t¼n toplumu ilgilendiren kolektif bir sorumluluktur. Sosyal koşullar, engelliliğin derecesini etkileyebilir. Engelli birey işlevlerini yitirdiğinden dolayı değil toplumun olumsuz tutumundan dolayı dezavantajlıdır. Sorun bireyde değil toplumdadır. Toplumdaki ¼rg¼tlenmeler engelli kişiler dikkate alınmadan oluşturulmuştur. evre d¼zenlemeleri, binaların inşası, okullardaki hem fiziksel olarak hem de eğitimi personel eksikliği, ulaşım ve iletişim sistemleri bunlara ¼rnek verilebilir (Llewelyn ve Hogan, 2000: 159; Karçkay, 2010: 31).

Gilson ve Depoy'a (2000) g¼re engellilik iyileştirilmesi ya da d¼zeltilmesi gereken, istenmeyen bir durum değildir, insan çeşitliliğinin bir ¼zelliđidir. Engelli insanı değiştirme ve d¼zeltme girişimi yerine sosyal ve çevresel engellerden kurtulmaya yarayacak sosyal, fiziksel ve mesleki ve manevi katılımı sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır (Gilson ve Depoy, 2000: 208).

2.5.4. Hak Temelli Model

İkinci D¼nya Savaşında sonra iřg¼c¼nde azalma yaşanması sebebiyle, engelli insanların da iřg¼c¼ne katılması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Eskiye kıyasla engelli bireylerin hakları daha fazla dikkate alınmaya başlamıştır. Yapılan alışmalar ve insan haklarındaki gelişmeler sonucu, engelli insanlar da toplum içinde kendilerine yer bulma çabasına girmişlerdir. Bu çaba sonucunda yeni bir model ortaya çıkmıştır: hak temelli model (alık, 2009: 25).

Engellilik insan hakları sorunu olarak g¼r¼lm¼řt¼r. Saygı, ¼zerklik, eşitlik, sosyal dayanışma gibi insan haklarının içinde var olan değerler engelliler için de geçerlidir. Engelli insanlar yardıma muhtaç bireyler değillerdir onlarda yasalar ¼n¼nde temel haklara sahip insanlardır (Karçkay, 2010: 32). Engellilerin hakları pek çok ¼lkede Anayasayla g¼vence altına alınmıştır. Yasalarla desteklenmeye çalışılan bu haklar, çoğu kez kağıt ¼zerinde kalmış, g¼nl¼k yaşamda tam olarak işlerlik

kazanamamıştır. Toplumsal yaşamın hemen hemen her alanında gözlenen özürlü haklarının ihlali gibi sorunlar, yasaların uygulanmasındaki aksaklıklar, özürlülük mevzuatındaki yetersizlikler yeni bir hareketin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yetmişli yıllardan itibaren, başta ABD ve İngiltere olmak üzere, gelişmiş batılı ülkelerde biçimlenen Özürlülük Hakları Hareketi, esas olarak, özürlü bireylerin ortak bir hedef doğrultusunda örgütlenmesiyle gündeme gelmiştir. Ortak hedef, özürlü bireylerin haklarının politik eylem platformunda dile getirilmesi, savunulması ve güçlendirilmesidir (Arıkan, 2002).

2.6. Engellilere Yönelik Tutum

Tutum bir kişiye ve gruba, bir şeye karşı gösterilen tavır ve hareketlerde, davranışlarda kendisini gösteren öğrenilmiş bir istidattır (Dönmezer, 1994: 84). Kağıtçıbaşı'na göre, tutumlar kendisi gözlenmeyen, fakat gözlenebilen bazı davranışlara yol açtığı varsayılan eğilimlerdir (Kağıtçıbaşı, 2008). Freedman ve ark. (1993), tutumu “yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkiye sahip, ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumu”; “bireyin içinde yaşadığı toplumda, önemli olduğu düşünülen örtülü ve güdüleyici bir tepki” şeklinde tanımlamıştır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993). Diğer bir tanıma göre, tutumlar kişilere, nesne ya da düşüncelere yönelik süreklilik gösteren önceden biçimlenmiş duygu, düşünce ve inançlar bütünüdür (Özyürek, 2006: 11). Tutumların incelenmesiyle tutumların nasıl işlediği ortaya konularak ve davranışların önceden tahmin edilmesine olanak sağlanır. Böylece tutum değişim süreçleri öğrenilir, tutumları etkilenmesi yolu ile bireylerin davranışları üzerinde etki yaratması amaçlanır (Baysal, 1981: 2; Kağıtçıbaşı, 2008: 110).

Tutum ve davranış arasında tutarsızlıklar görülebilmektedir. Grup baskısı, bulunulan ortam, sosyal statü, yararçı eğilimler, inanılan, güvenilen kişilerin etkisinde kalmak, çıkarlar gibi sebeplerden dolayı tutumlar ne kadar güçlü olursa olsun bireyler bazen tutumlarından farklı davranışlarda bulunabilmektedirler.

Toplumların sosyal tarihlerinde engellilerin çoğu zaman ezildiklerini, hakir görüldüklerini ve zulme uğradıklarını bilinmektedir. Engelli insanlara karşı

toplumların göstermiş olduğu tavır ve davranışlar, yok etme, acıma, insancıl davranış ve demokratik anlayış şeklinde bir dizi aşamalardan geçmiştir. Günümüzde hala engellilere karşı bu tavır ve davranışları gösteren, bunları savunan insanlar vardır (Enç ve ark., 1987: 37; Sayar, 2006: 4).

Yunan ve Roma uygarlıklarında engelli insanlar ölüme terk edilmişlerdir. Spartalı'lar engelli bireyleri تنها bir yerde kaderlerine terk ederlerdi. Judeo-Hıristiyan düşüncesine göre insanlar Tanrı'nın istediği şekilde yaratılmıştır. Engelli insanlarda ağır ve ölümcül hastalığı olan insanlar gibi yok sayılmış, engellilerden kaçınılmıştır. Engelliler en alt tabakalarda yer almışlardır (Mackelprang ve Salsgiver, 1996: 7-8). Hıristiyan din adamları tabiatın insanüstü ve bedensiz güçlerle (cin, şeytan) dolu olduğunu ve gözle görülmeyen bu varlıkların insanları istila edip, onları hastalandırdıkları telkin edilirdi. Bu dönemlerde, doktorlar tarafından tam olarak akıl ve ruh hastalıkları bilinmediği için, engellilik bu gibi metafizik varlıklara atfedilmiştir (Sayar, 2006: 4).

Engelli doğan veya daha sonra farklı bedeni ve akli rahatsızlıklara yakalanıp engelli olan insanların, sihirli ve doğaüstü güçlerin etkisi altında olduğuna inanılmıştır ve engelliler “cadı” muamelesi görmüştür. Engelli bireyler, topluma zarar verecekleri düşüncesi ile dönemin siyasi rejimleri tarafından takibe alınmışlardır. Engizisyon mahkemeleri kurulmasıyla birlikte, cadı olarak adlandırılan engellilere en ağır cezalar verilmiştir. Bu insanlar kilise ve Pazar meydanlarında diri diri yakılarak öldürülmüşlerdir (Sayar, 2006: 4).

Mahkemelerin ortadan kalkmasından sonra, Sosyal Darwinist, materyalist ve ırkçı öjenik düşünce, “bilim adına” yine engellileri hedef almıştır. Öjenizm (soykırım) Sosyal Darwinist felsefenin etkisiyle şekillenmiştir. Avrupa ve Amerika'daki öjeni (soykırım) uygulamaları karşısında insanlar sessiz kalmışlardır. Bunun sebebi engelli insanlara yönelik önyargılardır. Aynı zamanda engellilerin toplumda acı çeken kişiler olarak algılanması, kamplarda yok edilmeleri hususunda hafifletici unsur olmuştur. Kendilerine bakamayan engelli insanlara yardım olsun diye yapılan bir eylemdir! Bu uygulamalardaki amaç doğuştan sakat, zeka özürlü ve hasta insanları ayıklamak ve sağlıklı bireyleri çoğaltmak yoluyla daha sağlıklı ve daha iyi bir toplum yaratmaktır. Materyalizmin bir sonucu olarak, engelliler bir şey üretemeyen, tüketici konumunda, diğer bireylere yük olarak görülmüştür.

Engellilerin evlenmesi ve çocuk sahibi olması engellenmeye çalışılmıştır (Enç ve ark. 1987: 37; Mackelprang ve Salsgiver, 1996: 9; Demircioğlu, 2009: 16).

İslamiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte, sakat insanlara uygulanan yok etme fikri gittikçe zayıflamıştır. Engelli insanlara karşı acıma ve merhamet duyguları gelişmiştir. Allah'ın insan olarak yarattığı her bireyin değerli olduğu, engellilerin tüm ihtiyaçlarının yakınları tarafından karşılanması gerektiği anlayışı yayılmıştır. Engellilere yönelik geliştirilen en son aşama demokratik aşamadır. Durumu ne olursa olsun herkes toplumda eşit haklara sahiptir. Hiç kimse temel haklarından yoksun edilemez (Enç ve ark. 1987: 39).

Tüm insanlar diğer insanlarla birlikte yaşamak ve onlar tarafından kabul edilmek ister. Bu durum engelli insanlar için de geçerlidir. Birçok insan özrü karşısında rahatsızlık duygusuna kapılmaktadır. Bunun nedeni ise engelli bireyle iletişim kurmakta zorluk çekmeleri, karşısındaki engelli bireyin özürlerini tanımamaları ve nasıl yardım edeceklerini bilmemeleridir (Mağden ve Artan, 1992: 82). Engellilere yönelik olumsuz tutumlar, rahatsız olma, uzak durma, korkma ve acıma şeklindedir. Olumsuz tutumlar engellilerin yaşamlarını olumsuz etkilemekte, rollerini yerine getirmesinde ve yaşam hedeflerine ulaşmasında gerçek engeller oluşturmaktadır (Deal, 2007: 95; Antonak ve Livheh, 2000: 224). Engelliler ile ilgili bilgilerimiz arttıkça, onlara ilişkin tutumlarımızın da olumlu yönde değişme olasılığı artmaktadır. Bilgi, yanlış anlamaları, önyargıları, kaygı ve korkuları azaltır. Engellilere ilişkin farklılıklar daha az olarak algılanır, benzerliklere daha çok odaklanılır ve daha çok kabul edilir (ÖZİDA, 2009: 36). Myers ve ark. (1998), engelli kişilere ilişkin 3 tip tutum tespit etmişlerdir:

- Engellileri komşu, arkadaş, tüketici gibi görmeye hazır olmamak
- Engellilerle ilgili farkındalık eksikliği
- Engellilerin toplumsal entegrasyonuna karşı olmak

Maalesef bu üç tutum da toplumda sık görülmektedir. Bu tutumlar olumsuz sonuçlara yol açmaktadırlar (Myers ve ark., 1998: 391).

Engelli kişiler öncelikle insan olarak görülebilirse, engelli kişilere yönelik tutumlarda olumlu yönde gelişmelerin olması beklenir. Fakat düşünce, inanç ve duygularımızda engellilere ilişkin öncelikle yetersizlikler görülürse, bu durumda tutumların olumsuz olması muhtemeldir (Özyürek, 2006: 19). Engelli bireylere ilişkin bakış açısı, engelli bireylerin sosyal konumlandırılmalarında ve kültürel resmedilmesinde belirleyici olmaktadır. Burcu'nun yapmış olduğu çalışmada, toplumsal yapımızda engelli bireye ilişkin olumsuz bir kültürel resim çizildiği tespit edilmiştir. Araştırmada engelli olmayan katılımcıların engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamaları içinde, %43,4 ile “toplum dışına itilen, dışlanan” tanımlaması en yüksek oranı sergilemektedir. Katılımcıların %39,4'lük bir kısmı engelli bireyleri “acınacak halde olan, devamlı ilgi ve yardıma muhtaç olan” şeklinde tanımlamaktadırlar. %2,3'lük oran ile “toplumda işe yaramaz, yetersiz ve başarısız kişiler” olarak tanımlanmıştır. Katılımcıların %14'lük bir kısmı ise, engelli bireyleri “mücadeleci, yetenekli” olarak olumlu şekilde tanımlamışlardır (Burcu, 2011: 46).

Engelli kişilerin yaşamlarına devam etme ve toplumla uyumlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerinde, normal gelişim gösteren kişilerin engellilere yönelik inanç ve duyguları belirleyici olmaktadır. Bundan dolayı normal gelişim gösteren bireylerin engellilere yönelik tutumlarının ne olduğu belirlenmeli ve engellilere yönelik olumsuz tutumları değiştirilmelidir (Özyürek, 2006: 21). Engellilerin toplumda maruz kaldıkları davranışlar, onların toplumdaki diğer bireyler tarafından nasıl tanımlandığını şekillendirmiştir. Burada engelli bireylerin kendilerine ilişkin olumsuz tanımlamalarının, içinde yaşadıkları toplumdaki diğer bireyler tarafından oluşturulması önemlidir (Burcu 2007: 238).

Özgökçeler ve Bıçkı (2010) engelli bireylerle yapmış oldukları çalışmada, kendilerine yönelik dışlayıcı tutumların varlığıyla ilgili olarak yöneltilen soruya, engelli bireylerin çoğunluğu (%68) evet, %32'si ise hayır cevabını vermişlerdir (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 328). Engelli bireylere ilişkin olumsuz kalıp yargılar sonucunda oluşan dışlayıcı tutumlar engellilerin toplumla bütünleşmelerinde engeldir ve kalıp yargılar toplumsal bütünleşme noktasında önem taşımaktadır (Polat, 2010). Engelli bireylerin içinde yaşadıkları sosyo-kültürel çevre, toplumla bütünleşmelerini ve günlük hayatlarını devam ettirmelerini birincil derecede etkilemektedir.

Bazı ailelerin engelli çocuklarını, yabancı bir kimse ya da misafir geldiğinde, başka bir odaya gönderdikleri veya evin gözlerden uzak bir yerinde tutmaya çalıştıkları birçok kez duyulan ve gözlenen bir olgudur. Ailenin engelli bir çocuğu olmasının verdiği utançtan dolayı, böyle bir şey yapmasının psikolojik nedenleri olduğu kadar sosyolojik nedenleri de bulunmaktadır. Çünkü toplumda “beden bütünlüğü, vücut güzelliği, kişisel görüş, sağlıklı olma” gibi kavramlara atfedilen değerler övgü almaktadır (Doğan ve Çitil, 2011: 35). Toplumsal bilincin arka planındaki bu mükemmellik arzusu, engelli çocukları gözden uzak tutmaya götüren utancın da sosyolojik zeminlerinden birini oluşturmaktadır (ÖZİDA, 2009: 35).

Toplumun engellilik konusundaki başarısızlığı, bir yönüyle ihtiyaçların sistemli karşılanamaması ile diğer yandan da diğerlerinin bakış açıları ve tutumlarıyla ilgilidir. Engelli bireyi, çaresiz bir hastalığa sahip trajik durumda bir birey olarak görmenin kendi bağlamı içinde getireceği diğer anlamlandırmalar ya da olumsuz kültürel tanımlamalar engellilik konusundaki toplumsal başarısızlığı pekiştirmektedir (Burcu, 2002: 39).

2.7. Engellilik ve Toplum

Engelli bireylere ilişkin bakış açısı, engellilerin sosyal konumunda ve kültürel olarak resmedilişinde belirleyicidir. Bundan dolayı engelliler hakkında neler düşünüldüğü önemlidir. Engelli insanlar diğer insanlar tarafından pasif, aciz, acınacak ve yardım edilecek insanlar olarak görülmektedir (Shakespeare, 1994: 288). Engel durumundan öte asıl engeli yaratabilecek olan bireye atfedilen “acınan, dışlanan ve yetersiz görülen” şeklindeki olumsuz kültürel tanımlamalardır (Burcu, 2011: 39-51).

Engelli bireylere ilişkin kültürel imajları yansıtan düşüncelerin çoğunluğu negatif anlamları pekiştiren düşüncelerdir. Çünkü kültürel imajlarda özürlü olan normal olandan farklı olandır (Burcu, 2006: 77).

Aile, etkisi ve önemi asla kaybolmamış bir kurumdur. İnsanlık, ailenin yerini tutabilecek bir başka yapı ortaya çıkaramamıştır. Aile, sorun çözen, sorun çözme kabiliyeti en yüksek olan ve bu konuda alternatifi olmayan tek kurumdur. Bu

sebepten dolayı, aile toplumlar için son derece önemlidir (Erdoğan, 2010: 1638). Çocukların sağlıklı olarak yetiştirilip, geliştirmesinde ailenin önemlidir. Bu nedenle normal ya da özürlü, sorunlu ya da sorunsuz olsun her çocuğun içinde büyüyüp gelişebileceği, bir aileye gereksinim vardır (Dereli ve Okur, 2008: 164).

Bir ailede çocuğun doğumu, o ailenin yaşamında oldukça önemli bir yer tutmakta ve ailenin o güne kadar sürdürdüğü yaşam biçiminde, bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Ailenin alışılmış düzeninde, hazırlıklı olsalar bile ani bir değişiklik olmakta ve aile bireyleri bu değişikliklere ayak uydurmaya çalışmaktadır (Özekes ve ark, 1998: 1). Doğan çocuğun engelli olması daha zor ve karmaşık bir durum yaratmaktadır. Engellilik, insanın hayatında hiç beklenmedik bir zamanda ve istenmedik bir şekilde ya doğum öncesi kalıtımsal nedenlere bağlı olarak ya da doğum sonrasında hastalık, kaza vb. sebeplerle oluşabilir. Engelli bir çocuğun doğumu ailede öncelikle şok etkisi yaratabilir, kabul etmeme durumu doğurabilir. Aileler çocuğun engel durumu ile karşılaştığında ilk önce “neden ben” sorusunu kendine sorar ve neden çocuğunun engelli olduğunu sorgulamaya başlar (Erdoğan, 2010: 1636-1638).

Anne-babanın özürlü bir çocuk gerçeğini kabul etmesi, duruma başarılı bir biçimde uyum sağlaması ve yaşamını bu gerçeğe göre yeniden düzenlemesi kolay değildir. Anne-baba hem kendisi hem de çocuğu için uygun planlar yapma yeteneğini etkileyen bir duygusal zorlanma içerisindedir (Küçükler, 1993: 25). Çocuğun doğumu, ailedeki rollerinin yeniden şekillenmesi ve rutinlerinin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Engellilik yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Engelli çocuğun, yaşam boyu gözlem, kontrol, bakım, rehabilitasyon, eğitim gibi gereksinimlerinin karşılanması gereklidir ayrıca engellilere yönelik toplumsal tutumlar, engelli çocuğun durumuna ilişkin belirsizlik aile için güç bir durum olabilmektedir. Engelli bir çocuk için sağlıklı yaşam seçeneği, ailesi ile birlikte olanıdır (Yıldırım ve Conk, 2005: 3; Dereli ve Okur, 2008: 165).

Engelli bir çocuğa sahip olmak ailenin sorumluluğunu arttırmaktadır. Engelli ne olursa olsun engelli bir çocuk bir takım güçlükleri de beraberinde getirir. Bu güçlükler; psikolojik, ekonomik, eğitim durumu, yaşam tarzı (sosyal yaşam), aile çevresi ve sosyal çevreyle ilişkiler olarak sıralanabilir (Özşenol ve diğerleri, 2003: 156-164).

Erişebilirlik, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ulaşabilme, bu çevrelerde verilen hizmetlerden yararlanma ve katkıda bulunma olanaklarına sahip olmayı ifade etmektedir. Erişebilirlik her türlü hakkın kullanımında önemli bir unsurdur. Toplumsal, kamusal ve bireysel yaşam alanları çoğunluğa göre tasarlandığı için diğer kişiler açısından engel teşkil etmeyen ulaşım ve mekansal özellikler, engelli kişilerin haklarını kullanmalarını önlemektedir (Çağlar, 2012: 542- 543).

Erişebilirlik, engellilerin haklarını kullanabilmeleri açısından bir araç olması yanında, bağımsız yaşamının, toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmenin de koşuludur. Engellilerin bağımsız bir yaşam sürebilmeleri için toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojisi dahil bilgiye ve iletişime erişimlerinin sağlanması gerekmektedir (Çağlar, 2012: 543)

Çevresel unsurların engellilerin özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanmadığı bir gerçektir. Kentlerimizin çoğunda engelli bireylerin erişim ve ulaşım olanaklarını engelleyici pek çok unsur vardır. Yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının ve normal bir sosyal yaşam sürmesinin önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır (Koca, 2010: 6).

Engellilerin başkalarının yardımına gerek duymadan kent yaşamının tam katılımına yönelik uygulamalara gereksinim bulunmaktadır. Kenti oluşturan konut yerleşme alanları, kentsel çalışma alanları (yönetim, kamu kuruluşları, kentsel ve bölgesel iş merkezleri vb.), yeşil alan, kentsel sosyal alt yapılar (eğitim, sağlık, kültürel tesis, dini tesis) toplumun engelli, yaşlı, hasta kısmı unutulmadan tüm insanlara yönelik tasarım yapılmalıdır (Koca, 2010: 11)

Eğitim, insan kişiliğinin tüm yönleriyle gelişmesinde çok önemli bir faktördür, ayrıca insanların kendilerini gerçekleştirmelerinde ve özgürleştirmelerinde doğrudan ilişkilidir (Gök, 2004: 1).

Her insan bir diğerinden bedensel, bilişsel ve duyuşsal olarak farklıdır. Her insan kendine özgü bedensel yapıya ve işlevlere, çeşitli alanlarda öğrenme özelliklerine ve hızına, duygusal özelliklere sahiptir. İnsanlar arasındaki farklılıklar

çok büyük boyutlarda olduğunda, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetleri gerekli olmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998: 3).

Eğitim sistemi, bireylerin gelişim sürecinde sorunlarının çözümlerinde onların ihtiyaçları olan eğitimi sağlar. Bu sistem içerisinde özel eğitim hizmetleri ise başlı başına geniş, kapsamlı, masraflı ve zor bir alan olarak tanımlanabilir. Özel eğitim, engelli bireylere yönelik yapılan amaçlı bir müdahaledir. Engellileri yapabilecekleri doğrultusunda bağımsız yaşama becerileri kazandırmak, toplumsal yaşama tam katılımını sağlamak amaçtır (İsman, 2010: 1611).

Engelli insanların eğitim ortamları tarihsel süreç içerisinde toplumdan uzak kendileri için oluşturulmuş özel okullardan kaynaştırma ortamına doğru değiştiği görülmektedir. Özel okul ve özel sınıflarda engelliler yine kendileri gibi engelli olan akranlarıyla eğitim almaktadır. Kaynaştırma eğitiminde normal gelişim gösteren öğrencilerle aynı sınıfta eğitim almaktadır.

Kaynaştırma eğitimi engelli çocukların bağımsızlıklarını kazanmaları için normal gelişim gösteren çocuklarla birlikte aynı şartlar altında yaşamlarını, eğitimlerini ve çalışmalarını sağlamaktır (La Porta ve ark. , 2002; 3). Kaynaştırma eğitiminin hem engelli öğrenciye hem de normal gelişim gösteren öğrenciye sağlayacağı yararlar vardır. Okullarda engelli öğrencilerin katılımının artmasıyla hem tüm öğrencilerin ihtiyaçları karşılanacak hem de öğrenciler farklılıklara saygıyı öğrenebilecektir (etnik köken, yaş, cinsiyet, dil, sosyal statü, engellilik gibi) (Brandon ve Ncube, 2006: 215). Normal gelişim gösteren çocuklarla birlikte çalışmalarını engellilerde istek ve cesaret uyandırır. Daha büyük başarılar elde etmek için gösterecekleri çaba artar. Kendileri hakkında daha sağlıklı ve daha olumlu bir kavram geliştirirler (La Porta ve ark., 2002: 3).

Akranlarla kurulan pozitif ilişkilerin benlik saygısının sağlıklı gelişimine ve sosyal kabul duygusuna katkıda bulunduğu inanılmaktadır. Kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler özel okullarda eğitim alan akranlarına göre sosyal yönden daha beceriklidirler (Curtin ve Clarke, 2005: 196).

Kaynaştırma eğitim uygulamalarında engelli öğrenciler okul ortamında karşılaştıkları bir takım problemler vardır. Bu problemler istenilen gelişmelerin elde edilmesindeki engellerdir. Engelli öğrencilerin eğitim hayatını etkileyen

problemlerin başında fiziki çevrenin yetersizliği, yardımcı teknoloji ve personel eksikliği, farkındalık düzeyinin düşük olması, olumsuz öğretmen ve öğrenci tutumlarıdır (Shevlin ve ark. 2004: 17). Kaynaştırma eğitiminin tam olarak amacına ulaşması için sınıfta öğretmen ve öğrenciler olumlu tutuma sahip olmalıdırlar. Olumlu tutumlar sayesinde engelli öğrenci güven kazanır ve yeni beceriler geliştirir.

Engelli çocukların uygun eğitim alabilmeleri için engel türü, derecesi, gereksinimlerine uygun ortamların hem sınıf, hem okul içinde düzenlenmesi gerekir. Örneğin ses yalıtımı olmayan, gürültülü, yeterince aydınlatılmamış, ses yükselticileri olmayan bir ortamda işitme engellilerin eğitime çalışılması güçtür (Akçamete, 1998: 204). Ayrıca, dik merdivenler, uygun olmayan tuvaletler, ulaşılması güç kantinler, yüksekliği iyi ayarlanmamış yazı tahtaları, asansör ve rampaların olmayışı engellilerin rahat hareket etmelerini zorlaştırmaktadır. Okulların fiziki yapısı engellilerin en az yardımla bağımsız hareket etmelerine olanak sağlayacak biçimde tasarlanmalıdır (Özgür, 2011: 81).

Engellilik, bireyin iş bulabilmesinde ve çalıştığı işi sürdürebilmesi konusunda sorunlar oluşturabilmektedir. Böyle bir problemin ortaya çıkmasında önyargıların, toplumun engellilere bakış açısının önemi büyüktür. Her insanın yapmakta yetenezsiz olduğu, zorlandığı işler vardır. Bu durum kişinin mesleki bilgi ve becerisinin eksik olmasından kaynaklanabileceği gibi fiziksel ve zihinsel eksiklik sonucu da olabilir. Her insanın mutlaka yapabileceği bir iş vardır. Önemli olan kişinin kapasitesine uygun bir iş ve ortamın sağlanmasıdır (Uşan, 1997: 1-2).

Engelliler istihdam edilmeye diğer insanlardan daha çok ihtiyaçları vardır. Çünkü engelliler çalışmaya başlamasıyla birlikte toplumdaki soyutlanması önlenmiş olur. Sosyal ve psikolojik olarak tedavi edici bir etki yapar. Kazandıkları para ile başkalarına muhtaç olmadan ihtiyaçlarını kendisinin karşılar (Bilgin, 2000: 2).

Çalışmak, engelli bireyin var olan yeteneklerini geliştirmesine ya da var olanın kaybını önleyerek gerilemesinin önüne geçer (Güngör ve Kahraman, 2010: 9), kişiye ruhsal açıdan kendine güven ve saygı kazanmasını sağlar (Yıldız, 2010: 613). Sosyal ilişkileri, kişisel doyumu, mutluluğu ve aile ilişkileri gibi pek çok faktörü de etkiler (Çizel, 2012: 19). Engellilerin iş yaşamına katılması sadece kendileri için

değil, toplum ekonomisine katkıda bulunması içinde önemlidir. Çalışan sayısı arttıkça üretim artar sonuç olarak da milli gelir artar (Yıldız, 2010: 613).

2.8. Sosyal Bilgiler Dersi ve Engellik

İlk ve orta öğretimde verilen eğitim, bilgi ile birlikte öğrencilerin davranışlarını etkileyen, insan ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir süreci oluşturmaktadır. Toplumsal uzlaşma, karşılıklı sevgi ve saygı için, ilköğretimde insan hakları eğitiminin yoğun bir biçimde öğrencilere verilmesi gerekmektedir (Üste, 2007: 296). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminde temel eğitimin (ilkokul ve ortaokul) önemli bir işlevi vardır. Temel eğitim bugünün ve geleceğin yurttaşlarının edinmesi gereken bilgi, beceri, değer, tutum ve alışkanlıkların edinimi bakımından ortak bir platformdur (Ülger, 2013:17). İnsan hakları, renk, dil, din, cinsiyet, ırk farkı gözetmeksizin, her insanın, insan olması dolayısıyla sahip olması gereken, evrensel haklardır. Bu yüzden bu hakların korunmasını ve saygı duyulmasını sağlamak için, bilgilenmeyi ve duyarlılığı sağlayacak bir eğitimin verilmesi gerekir (Green,1965:414-422; Akt. Koçoğlu, 2012: 2). İnsan hakları eğitimi genel olarak insan haklarıyla ilgili (tarihçe, sözleşme, koruma mekanizmaları gibi) temel bilgilerini farklılıkları kabul etme, ayrımcılıkları ve kalıp yargıları tespit edebilme, haklar ve sorumluluklar doğrultusunda eyleme geçebilme gibi becerilerin ve davranışların edinilebilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Çayır, 2009: 57).

Sosyal bilgiler dersinin vizyonu “21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir” (MEB, 2005: 45).

Sosyal bilgiler eğitimi programının bir parçası olan vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin amacı haklar ve sorumluluklar, devletin yönetim yapısı, insan hakları ve milli güvenlik gibi konularda öğrencileri bilgilendirerek onların ülke

yönetimine ve toplumsal hayata aktif katılımlarını sağlamaktır. Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, öğrencileri hak ve sorumluluklarının bilincinde olan birer vatandaş olarak yetişkin hayatının rollerine ve sorumluluklarına hazırlamayı hedeflemektedir. Öğrencilerin vatandaşlık ve insan hakları eğitiminden hedeflenen beceri, davranış ve tutumları kazanabilmeleri öncelikle vatandaşlık ve insan hakları ilgili temel kavramları yanlışya düşmeden tam ve doğru anlamalarına bağlıdır (Akt. Yılmaz, 2013: 453).

Sosyal bilgiler bireyin toplumla bütünleşmesini ve sonrasında vatandaşlık görevlerini yerine getirmesini amaçlar. Toplumun önemli bir kısmını oluşturan engelliler ve engellilik olgusu, sosyal bilgiler eğitimi bağlamda ele alınması ve araştırılması gereken konulardan birisidir. Engellilik alanındaki sorunlar sadece engellileri değil tüm toplumu ilgilendiren ve çözümüne yönelik katılım gerektiren sorunlardır olduğu için, toplumsal tutumlar ve katılım oldukça önemlidir. Sosyal bilgiler derslerinde insan hakları eğitimiyle temel beceri ve davranışları kazanan öğrenciler, engellilerin yaşadıkları sorunlara daha duyarlı olacaklar ve engellilerle ilgili problemlerin çözümünde aktif rol alabileceklerdir.

Engellilerin yasal haklarını kullanmalarını sağlayacak uygulamalar, engellilerin toplumsal yaşama tam katılımını ve sosyal hayatın tüm olanaklarından diğer bireylerle eşit koşullarda yararlanmalarını sağlayacaklardır. Bu uygulamalar, engellilerin toplumla bütünleşmelerinde önemli bir görev yüklenecektir. Ayrıca engelli bireylerin toplum yaşamına katılımı konusuna dikkat çekilmesi, toplumdaki engellilere yönelik olumsuz tutum ve davranışların değişmesinde önemli rol oynayacaktır (Yılmaz ve Gökçe, 2012: 38).

Engelli bireyin sosyal hayata katılımına ve toplumla entegre olması ve potansiyellerini kullanabilmelerini sağlamak için sosyal politikaların desteklenmeleri gerekir. Engellilerin bireysel becerilerinin yetersiz kaldığı yerlerde desteklenmeleri başarı düzeylerini artıracak, toplumsal yaşamdan uzak kalmaya iten unsurlardan arındırarak kapsamlı sosyal politikaları geliştirmek ve uygulamak onları hayata bağlayacaktır (Genç ve Çat, 2013: 366).

2.9. İlgili Literatür

Engellilere yönelik tutum konusunda Türkiye’de ve dünyada farklı disiplinlerden araştırmalar yapılmıştır. Kargın (2001), işitme engelli çocuklarla çalışan ve farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin, işitme engelli çocuklara yönelik tutumları üzerine yaptığı araştırmada, özel eğitim mezunu öğretmenlerin normal öğretmenlere göre daha olumlu tutuma sahip olduklarını belirlemiştir. Ayrıca, bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre, hizmette bulunma süresi az olan öğretmenlerin hizmette bulunma süresi uzun olan öğretmenlere göre, okul öncesi öğretmenlerinin diğer branş ve sınıf öğretmenlere göre engellilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada, öğretmenlerin yaş, işitme engellilerle eğitim deneyimi, deneyim süresi, eğitim düzenlemesi ve hizmet içi eğitim programına katılma değişkenlerine göre ise işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarda farklılaşma tespit edilememiştir.

Kaygın ve Baydık (2002), meslek liselerinin 9., 10. ve 11. sınıflarında kaynaştırma eğitimi gören işitme engelli öğrencilere yönelik, işitebilen sınıf arkadaşlarının tutumlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının, 9. sınıf öğrencilerinin 10. sınıf öğrencilerinden; 10. Sınıf öğrencilerinin 11. Sınıf öğrencilerinden; işitme engelli arkadaşlarıyla birlikte olma süreleri 1 yıla kadar olan öğrencilerin, 3 yıl ve üzeri olan arkadaşlarından; işitme engeline ilişkin bilgi alan öğrencilerin bilgi almayan öğrencilerden; işitme engelli arkadaşlarıyla konuşma yoluyla iletişim kuran öğrencilerin işaretle iletişim kuran öğrencilerden, her iki yolla iletişim kuranların ise işaretle iletişim kuranlardan daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin tutum ölçeği puanlarının, aile ve yakın çevrede işitme engelli birey bulunma durumuna ve cinsiyetlerine göre ise anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

şenel (1995) yaptığı araştırmada, yetersizliğe sahip kardeşi olanlar ve normal kardeşi olanların yetersizliğe sahip kişilere yönelik tutumlarını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, yetersizliğe sahip kardeşi olanlar ile normal kardeşi olanların tutumları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ayrıca cinsiyet, aile üyelerinin sayısı, eğitim düzeyi değişkenlerine göre de yetersizliğe sahip kişilere yönelik tutumlarda anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir. Sargın (2002) ise, Konya ilinde anasınıfı öğretmenlerinin kaynaştırma programı çerçevesinde zihinsel engelli

çocuklara yönelik tutumlarını belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada zihinsel engelli çocuklara yönelik öğretmen tutumlarının genellikle olumsuz olduğu bulunmuştur.

Dindar (1995), çocuk doktorları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne babaların, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik tutumlarını karşılaştırmıştır. Bulgulara göre, zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların tutumları tutum ölçeğinin bütününden ve “Aile Üzerindeki Etkisi”, “Toplumdaki Yeri”, “Yaşamlarının Kalitesi” alt ölçeklerinde çocuk doktorlarına göre daha olumludur. “Bağımsız Haklar” alt ölçeğinde anne babalar ile çocuk doktorları arasında tutum farkı bulunmamaktadır.

Kaynaştırma ortamındaki öğrencilerin engelli öğrencilere yönelik tutumlarını inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Hendrickson ve arkadaşları (1996), ilköğretim ikinci kademe ve lise öğrencilerinin kaynaştırma eğitimi alan işitme engelli ve diğer engel grubundan akranlarıyla arkadaşlık kurmaya ilişkin düşüncelerini incelemiştir. Araştırmada normal gelişim özelliği gösteren öğrencilerin, engelli akranlarıyla arkadaşlık kurmaya istekli oldukları, normal sınıfın bu arkadaşlığı geliştirmek için en uygun ortam olduğunu düşündükleri ve bu arkadaşlığın kurulmasında öncelikle kendilerini sorumlu gördükleri bulunmuştur.

Erturan ve Aslan (1992) anaokulu, ilkokul ve orta dereceli okullara öğretmen olacak üniversite öğrencilerinin özürülere karşı tutumlarını incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, genelde öğrenciler olumlu tutumlara sahiptirler. Kızlar erkeklere kıyasla daha olumlu tavır almaktadırlar. Anne-baba eğitim düzeyi arttıkça engellilere yönelik tutum da olumlu olmaktadır (Erturan ve Aslan 1992: 73). Mağden ve Artan (1992), Ankara il merkezindeki orta sosyo ekonomik düzeyde ilkokul ve ortaokul üçüncü sınıfa devam eden dokuz ve on dört yaş öğrencilerin görme ve işitme özürülere karşı tavırlarının incelenmesi konulu çalışmalarında, öğrencilerin görme ve işitme engellileri “yardıma muhtaç kişiler” olarak algıladıkları ve aynı zamanda onlara acıdıkları bulunmuştur (Mağden ve Artan, 1992:89).

BÖLÜM III

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırma yöntemi, çalışma grubu, verilerin elde edileceği araştırma grubunun özellikleri, veri toplama aracı, verilerin toplanma süreci, verilerin analizi, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları anlatılmaktadır.

3.1.Yöntem

Bu araştırma tarama modelinde bir çalışmadır. Tarama modelleri, geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Tarama modellerinde önemli olan, var olanı değiştirmeye kalkmadan gözleyebilmektir. Tarama modelinin kullanıldığı araştırmaların en önemli avantajı, çok sayıda bireyden oluşan örneklemden elde edilen bilgiyi bize sunmasıdır (Karasar, 2010: 77).

Çalışmada veriler karma yöntemle elde edilmiştir. Karma yöntem, bir problemin çözümü için nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının, yöntem ve tekniklerinin birleştirilerek, problemin çözümünde daha etkili öneriler ortaya koymayı sağlayan araştırma şeklidir (Gökçek ve ark. 2013; 437). Nicel ve nitel yaklaşımları birlikte kullanmak araştırma problemlerini daha iyi anlamamızı sağlar (Creswell, 2006: 7). Karma yöntemin amacı çalışma grubundaki kişilerin olayla ilgili anlayışlarını genişletmektir (Onwuegbuzie ve Leech, 2004: 771).

Nicel araştırma, olay ya da durumlar arasındaki nedensel ilişkileri test etmek üzere deneysel yöntemlerin ve nicel ölçümlerin yapılmasını gerektiren araştırmadır (Hoepfl, 1997; Akt. Yeşil, 2010: 50). Bu çalışmanın nicel verileri engelli bireylere yönelik tutumları belirlemek amacıyla geliştirilen 43 maddeden oluşan bir ölçek kullanılarak elde edilmiştir.

Bu çalışmada nitel veriler yapılandırılmış görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Nitel araştırma, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek 2006: 39). Nitel araştırmalarda araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamlarında ele alınarak, insanların olgu ve olaylara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık ve diğ., 2010: 302). Görüşme yöntemi insanların gerçekçiliğe, ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerini kavramanın en iyi yollarından biridir (Punch, 2005: 165). Yapılandırılmış görüşmede, araştırmacı süreci ve sorulacak soruların sırasını önceden planlanmıştır ve planlandığı gibi uygulanır (Karasar 2010; 167).

Bu araştırmada, Aksaray il merkezinde kaynaştırma eğitimi verilen ortaokullardan seçilen çalışma grubu ile öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu tutumların çeşitli değişkenlere göre (cinsiyet, sınıf düzeyleri, anne-baba eğitim durumu, ekonomik düzey ve ailede ve çevrede engelli bireyin bulunması) farklılaşıp farklılaşmadıkları araştırılmıştır. Ayrıca, çalışma grubundan seçilen bazı öğrenciler ile engellilere yönelik görüşlerini daha ayrıntılı belirlemek için görüşme yapılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu:

Çalışma grubunun seçiminde, öncelikle Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğünden tam ve yarı zamanlı kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin bulunduğu okulların listesi temin edilmiştir. Aksaray ilinde toplam 80 okulda kaynaştırma eğitimi verildiği belirlenmiştir. Daha sonra kaynaştırma eğitimi verilen 12 okul araştırma kapsamına alınmıştır¹. Çalışma grubundan daha zengin bilgi elde edebilmek için, okullar Aksaray'ın farklı yerlerinden seçilmiştir. Çalışmada nicel veriler 380 öğrenciden (Tablo 1), görüşme verileri ise 12 öğrenciden elde edilmiştir.

---

¹Çalışmanın uygulamaları yapılırken okulların resmi ismi ilköğretim olduğu için, Tablo 1'de bu isimlerle yer almışlardır.

Tablo 1. Çalışma grubundaki okullar, sınıf düzeyleri ve öğrenci sayıları

Okul Adı	Sınıf Düzeyi	Sayı
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İ.Ö.O.	8	28
Atatürk İ.Ö.O	7	15
Cumhuriyet İ.O.	7 (2 sınıf)	71
Gazipaşa İ.Ö.O	7	24
19 Mayıs İ.Ö.O	6	21
Kömürcü Mehmet Baysal İ.Ö.O	6	18
Fatma Mithat Gürsoy İ.O.	6	30
Cahit Zarifoğlu Ortaokulu	6	21
Meliha Zekai Dalkılıç İ.Ö.O	7	21
Fatih Sultan Mehmet İ.Ö.O	6	25
Milli Egemenlik İ.Ö.O	8	26
	6	27
Hacı Cevriye Ünsal İ.Ö.O.	6	36
	7	17
TOPLAM	15	380

Veri toplama aracı, belirlenen okullarda öğrenim gören normal ve engelli 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Ölçek, on dört sınıfta ve ders saati içerisinde uygulanmıştır.

3.2.1. Öğrencilerin Özellikleri

Öğrencilerin kişisel bilgilerine (cinsiyet, sınıf, anne-baba eğitim durumu, aylık gelir, herhangi bir engele sahip olma) ilişkin sayı ve oranlar aşağıda yer almaktadır. Tablo 2’de görüldüğü gibi, çalışmaya katılan öğrencilerin % 51,8’i kız, %48,2’si erkektir.

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Veriler

Cinsiyet	Frekans (F)	Yüzde(%)
Kız	197	51,8
Erkek	183	48,2
Toplam	380	100

Öğrencilerin sınıflarına göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 3), 6. sınıfların örneklemedeki en büyük birimi oluşturduğu görülmektedir. Bu grup, toplam öğrencilerin % 46.8 ini oluşturmaktadır. Diğer öğrenciler ise 7. (% 38.9) ve 8. (% 14.2) sınıflara devam etmektedirler.

Tablo 3. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine İlişkin Veriler

Sınıf Düzeyi	Frekans (f)	Yüzde(%)
6. Sınıf	178	46.8
7.Sınıf	148	38.9
8.Sınıf	54	14.2
Toplam	380	100

Öğrencilerin anne ve babalarının sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemek için, anne ve baba eğitim durumu ve anne-baba gelir durumlarına bakılmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin annelerinin 30'unun okur-yazar olmadığı, 29'unun okur-yazar, 204'ünün ilkökul mezunu, 99'unun ortaokul mezunu, 18'inin ise fakülte ya da yüksekokul mezunu olduğu görülmüştür. Anne eğitim durumu değişkeninde, lisansüstü eğitim alan hiç anne yok iken, annelerin yarıdan fazlasının (% 53.7) ilkökul mezununu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Anne ve Baba Eğitim Durumlarına İlişkin Veriler

Eğitim Düzeyi	Anne		Baba	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Okur-Yazar değil	30	7.9	17	4.5
Okur-Yazar	29	7.7	23	6.1
İlkokul	204	53.8	165	43
Ortaokul-Lise	99	26.1	130	34.5
Fakülte/Yüksekokul	18	4.5	42	11.1
Lisansüstü	-	-	3	0.8
Toplam	380	100	380	100

Tablo 4 te öğrencilerin baba eğitim durumları incelendiğinde, 380 kişiden 17'sinin babasının okur-yazar olmadığı, 23'ünün okur-yazar olduğu; 165'inin ilkokul, 130'unun ortaokul, 42'sinin ise fakülte ya da yüksekokul, 3'ünün ise lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Ailelerin Aylık Gelir Durumu

Gelir Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
0-1000 TL	173	45.5
1000-2000 TL	122	32.1
2000-3000 TL	64	16.8
3000 TL ve üzeri	21	5.5
Toplam	380	100

Ailelerin aylık gelir durumlarına bakıldığında, Ailelerin genel olarak alt-orta gelir düzeyinde yer aldıkları görülmüştür. 173 ailenin geliri 0-1000 TL arasında olup, oransal olarak örneklemin %45,5'ini oluşturmaktadır. Ailelerin 122'sinin aylık geliri 1000-2000 TL, 64'ünün 2000-3000 TL, 21'inin ise 3000 TL ve üzeri aylık gelire sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 6. Ailede ya da Çevrede Engelli Bireyin Varlığı

Engeli Bireyin Varlığı	Frekans (f)	Yüzde(%)
Evet	149	39.2
Hayır	231	60.8
Toplam	380	100

Öğrencilerin ailelerinde ya da çevresinde engelli bireyin varlığına göre dağılımı incelenmiştir. Örneklem grubundaki öğrencilerin %39,2'sinin ailesinde ve çevresinde engelli bireyin var olduğu, %60,8'inde var olmadığı belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada, ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarını belirlemek için, veri toplama aracı olarak, “Kişisel Bilgi Formu”, “Özrürlürlere Yönelik Tutum Ölçeği” ve “Görüşme Formu” kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu: Çalışmaya katılan öğrencilere ilişkin demografik verileri elde etmek amacıyla kullanılan formdur.

Özürlürlere Yönelik Tutum Ölçeği: Araştırmaya katılan öğrencilerin engelli öğrencilere yönelik tutumlarını belirlemede, Başbakanlık Özürlürler İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen, “Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor” adlı araştırma kapsamında geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeğin geliştirilmesinde Sema Kaner, Selahaddin Öğülmüş, Şener Büyüköztürk, Zehra Dökmen oluşturmaktadır. Araştırma ekibinde yer alan uzmanlar tarafından İngilizce ve Türkçe alan yazında var olan ve araştırmalarda kullanılan ölçekler belirlenmiş ve gözden geçirilmiştir. Belirlenen ölçeklerden yararlanılarak ölçeğin geliştirilmesi için gerekli madde havuzu oluşturulmuştur. Uzmanlar tarafından madde havuzunda yer alan maddeler incelenmiş ve 80 maddelik deneme formu oluşturulmuştur. Deneme uygulaması sonucunda uygulanan Doğrulamalı Faktör Analizi sonucunda değerleri düşük olan maddeler çıkartılmıştır ve 43 maddeden oluşan nihai form oluşturulmuştur. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları söz konusu araştırma ekibi tarafından yapılmış ve ölçeğin engellilere yönelik tutumların belirlenmesine ilişkin bir çalışmada kullanılabileceği belirlenmiştir.

Özürlürlere Yönelik Tutum Ölçeği, beş dereceli likert türünde hazırlanmış bir ölçektir. Katılımcılar, ölçekte yer alan ifadelere ne derece katıldıklarını veya katılmadıklarını belirtmek için, “tamamen katılıyorum” (5), “katılıyorum” (4), “kararsızım” (3), “katılmıyorum” (2) “kesinlikle katılmıyorum” (1) seçeneklerinden birini işaretleyerek cevap vermişlerdir.

Özürlürlere Yönelik Tutum Ölçeğinde bazı maddeler olumlu (2, 3, 4, 6, 10, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 41); bazı maddeler ise olumsuz anlamlar içermektedir (1, 5, 7, 8, 9, 11, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 28, 33, 37, 39, 40, 42, 43). Ölçekteki olumsuz maddeler tersten puanlanmıştır. Ölçek altı faktörden ve 43 maddeden oluşmaktadır:

1. Eğitim ortamı alt ölçeğinde engellilerin nasıl eğitilmesi gerektiğine yönelik görüşler (1, 5, 39).
2. Kişilerarası ilişkiler alt ölçeği, katılımcıların özürülüler ile ilişki kurmaya ilişkin tutumlar (2, 10, 14, 25, 29, 32, 35, 38, 41).
3. Çalışma yaşamı alt ölçeği, katılımcıların özürülülerin çalışma hayatına katılımlarıyla ilgili tutumlar (4, 6, 8, 28, 33, 34,40, 42, 43).
4. Aile yaşamı alt ölçeği, katılımcıların özürülülerin aile üzerindeki etkisine ilişkin tutumlar (7, 16, 18).
5. Kişisel özellikler alt ölçeği, katılımcıların özürülülerin sahip olduğu özelliklere ilişkin inançlar (9, 11, 17, 20, 22, 23, 37).
6. Yetkinlik bağımsız yaşam alt ölçeği, katılımcıların yetkinliklerine ve yaşamlarını bağımsız şekilde sürdürmelerine ilişkin düşünceler (3, 12, 13, 15, 19, 21,24, 26, 27, 30, 31, 36).

Ölçekte yer alan maddelerin 12-15 yaş arasındaki öğrencilerin düzeyine uygunluğu hakkında uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda bu ölçeğin öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarının tespit edilmesinde kullanılabilceği sonucuna varılmıştır.

Görüşme Formu: Öğrencilerin engelliler hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi için yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşmeler okullarda bulunan rehberlik odasında gerçekleşmiştir. Görüşme sırasında görüşülen öğrencilerin çekingenliğini üzerinden atmasına yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Görüşmeler, öğrencilerin başkalarından etkilenmemeleri ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade etmeleri için bire bir gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık olarak yarım saat sürmüştür. Görüşmeler, araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu çalışma, 2011 yılı Eylül ayından itibaren konu alanının tanınması amacıyla literatür taraması ile başlamıştır. Literatür taramasında Türkiye’de ve

dünyada konu ile ilgili çalışmalar araştırılmıştır. Araştırmanın uygulama aşamasında, Ocak- Mayıs 2012 döneminde çalışmanın yapılacağı okullar belirlenmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Okullarda uygulama ve görüşmeler Mayıs-Haziran 2012 döneminde gerçekleştirilmiştir. Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği ders saatleri içerisinde 380 öğrenciye uygulanmıştır. Daha sonra ise 12 öğrenci ile yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, veriler hem nicel hem nitel veri toplama teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Nicel veriler SPSS 15,0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak belirlenmiştir. Tablo 7'ye göre p değerinin 0.05'ten büyük olduğu ve ölçeğe ait toplam puanların dağılımının normal olduğunu göstermektedir. Verilerin normal dağılım göstermesinden dolayı, nicel verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 7: Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları

		Toplam
N		380
Normal Değerler (a)	Ortalama	200,79
	Sapma	32,28
Kolmogorov-Smirnov Z		1,136
Z		0,151

Güvenirlilik, bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılıktır (Büyüköztürk, 2011;169). Bir ölçme aracının iç tutarlılık katsayısının 0.70'den büyük olması gerekir (Atılgan, 2012: 84). Bu çalışmada öğrencilerin *Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeğine* verdikleri cevaplara ilişkin verilerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısının yüksek bir değere sahip olduğu ($\alpha = .941$) belirlenmiştir.

Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarına ilişkin toplam puanları ile cinsiyet, ailesinde ya da çevresinde engelli bireyin olması ve herhangi bir engelinin bulunması değişkenleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı bağımsız gruplar t-testi kullanılarak belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri, anne-baba eğitim durumu ve ailenin aylık gelir durumu ile toplam puanlar arasındaki ilişki ise tek yönlü ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir.

Öğrencilerin engelliler hakkındaki düşüncelerine ilişkin görüşmelerin analizinde, öncelikle, görüşmeler araştırmacı tarafından ses kayıtlarında hiçbir değişiklik yapılmadan her öğrenci için yazılı hale getirildi. Yapılan bu değerlendirme sonucunda, her bir soruya karşılık gelen cevaplar için kodlamalar oluşturulmuştur. Kodların bir araya getirilmesi ile temalar oluşturulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın verilerinden elde edilen bulgular sunulmuştur. Bu amaçla Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeğinden alınan puanlar, öncelikle betimsel olarak analiz edilmiştir. Daha sonra ise araştırmanın değişkenleri ile toplam puanlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Nicel bulgulardan sonra, araştırma kapsamında öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

4.1. Nicel Bulguların Değerlendirilmesi

ÖYTÖ maddelerine öğrencilerin vermiş oldukları cevapların yüzdellikleri ve aritmetik ortalamalarına bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Tablo 8):

Tablo 8: Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeğinde Yer Alan İfadelere Verilen Cevapların Yüzdellikleri ve Ortalamaları

İFADELER		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Ortalama
1	Özürlülere sadece evlerinde eğitim verilmelidir.	7,9	2,9	7,4	18,5	63,2	4,26
2	Özürlü biriyle aynı masada yemek yemekten rahatsızlık duymam	8,5	3,7	15,5	16,8	55,5	4,06
3	Özürlüler de herkes gibi kendi yaşamlarıyla ilgili kararları verebilirler.	6,1	4,2	11,4	14,1	64,2	4,25
4	Yasal zorunluluk olmasa bile işverenler özürlü kişileri işe almalıdır.	11,3	6,4	21,7	19	41,6	3,75
5	Özürlü olmayanlar bile yeterli eğitimi alamazlarken özürlülere eğitim vermek gereksizdir.	3,7	3,7	6,6	10,6	75,5	4,50

6	İş yerinde özürllüer için kontenjan ayrılmasını doğru buluyorum	8	4.5	19.9	17.5	50.1	3,97
7	Ailenin maddi durumu iyi olsa bile, özürllü birinin varlığı, ailenin sosyal yaşamını sınırlandırır.	14,1	14,1	29,3	11,9	30,8	3,31
8	Özürllüer, çalışmak yerine yardım almayı tercih ederler.	16	10,9	26,1	17,9	29,1	3,33
9	Özürllüer genellikle her şeyden şikâyet ederler.	6,6	8	24,2	18,9	42,3	3,82
10	Özürllü biriyle birlikteyken, başkalarının rahatsız edici bakışlarına aldırış etmem.	14,3	6,1	18	19,4	42,2	3,68
11	Özürllüer diğer insanlara güvenmezler.	6.1	5.6	27.2	17.2	43.9	3,87
12	Özürllüer iyi ana-babalık yapabilirler.	15.9	10.8	40.4	12.9	19.9	3,10
13	Özürllüer, diğer insanlar gibi pek çok şeyi öğrenebilirler.	4,8	3,8	10,5	17,4	63,5	4,31
14	Özürllü bir kişi ile aynı ortamda bulunduğumda onunla sohbet etmekten çekinmem.	6.6	2.1	12.4	18.5	60.3	4,23
15	Özürllüer de herkes gibi kendi düşüncelerini ifade edebilirler.	5.3	5.0	8.8	18.3	62.6	4,27
16	Ailede özürllü bir kişinin olması, ailenin günlük yaşamını olumsuz etkiler.	8,2	9,8	28	14	40,1	3,68
17	Özürllüer can sıkıcıdırlar.	5.5	2.9	11.9	18.7	60.9	4,26
18	Özürllüer aileleri için bir yüküdür.	5.9	4.0	13.1	16.8	60.3	4,21
19	Teşvik edilirlerse, özürllülerin de, özürllü olmayanlar kadar başarılı olacaklarına inanıyorum.	5,5	2,6	11,1	17,4	63,4	4,26
20	Özürllülerin görünüşleri rahatsız edicidir.	5.3	4.5	20.9	21.7	47.6	4,01
21	Özürllülerin çoğu, özürllü olmayan insanlar gibi bir yaşam sürdürebilir.	8,2	2,9	12,7	23,7	52,5	4,09
22	Özürllüer temiz değildir.	6.3	2.6	15.9	16.6	55.6	4,15
23	Özürllüer kendilerinden başkasını düşünmezler.	7,1	5,3	18	18,8	50,8	4,00
24	Özürllüer herkes gibi bir meslek sahibi olabilirler.	10.2	6.7	12.9	22.0	48.1	3,91
25	İnsanların özürllülere gözünü dikip bakması beni üzüyor.	5.3	5.0	9.0	22.2	58.6	4,23
26	Hayranlık duyduğum özürllü kişiler var.	25.6	9.1	19.7	14.4	31.2	3,16
27	Özürllüer herkes gibi evlenip yuva kurabilirler.	8.2	4.8	16.4	20.6	50.0	3,99
28	Bir iş yerinde özürllü kişilerin çalışması, mal ya da hizmet alanları huzursuz eder.	6,3	5.0	24,8	20,1	43,8	3,89

29	Özürli bir kişiyle yalnız kalmaktan çekinmem.	13.2	5.5	24.7	15.5	41.1	3,65
30	Özürllüer sporcu olabilir.	7.7	3.2	14.8	13.5	60.8	4,16
31	Özürllüer de hayatta çok başarılı olabilir.	4.0	1.1	7.0	19.0	68.9	4,47
32	Özürli biri evimize misafir gelse rahatsızlık duymam	4.5	5.6	12.2	18.8	58.9	4,22
33	Özürllüerinin çalışması, işverene maddi yük getirir.	7.1	5.6	25.4	17.7	44.2	3,86
34	Özürllüer diğer çalışanlar kadar verimli olabilirler	7,2	5,3	20,2	21,8	45,6	3,93
35	Birinin özürli olması, onunla arkadaş olmamı engellemez.	6.1	1.6	10.6	19.9	61.8	4,29
36	Özürllüerinin herkes gibi hayalleri, amaçları vardır.	4,3	2,4	8	14,4	70,9	4,45
37	Özürllüer öfkeli ve saldırgandırlar.	6,1	6,3	21,2	16,1	50,3	3,98
38	Özürllüerle dostluk kurmaktan kaçınmam.	6,1	4,2	17,2	23	46,6	4,05
39	Özürllüer için harcanan para boşa harcanmış paradır.	5.6	3.2	8.0	10.4	72.8	4,41
40	Özürli olmayanlar bile iş bulamazken özürllüelere iş vermek gereksizdir.	6.1	5.3	18.5	14.0	56.2	4,08
41	Özürllüelere sağlık, eğitim, bakım ve rehabilitasyon gibi hizmetler veren bir işte çalışmaktan kaçınmam.	7,7	2,9	25,2	18	46,2	3,92
42	Özürllüerinin çalışmalarına gerek yoktur.	10.6	4.2	23.5	20.3	41.4	3,77
43	Özürllüer bir iş yerinin verimliliğini düşürür	8.5	5.8	23.8	15.9	46.0	3,85

“Özürli olmayanlar bile yeterli eğitimi alamazlarken özürllüelere eğitim vermek gereksizdir” ifadesine öğrencilerin verdikleri cevapların ortalaması 4.50’dir. Öğrenciler görel olarak eğitimin genel sorunlarına dikkat çekmişlerdir.

“Özürllüer de hayatta çok başarılı olabilir “ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.47’dir. Öğrenciler özürllüerinin hayatta çok başarılı olabileceğine inanmaktadırlar.

“Özürllüerinin herkes gibi hayalleri, amaçları vardır” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.45’dir. Öğrenciler özürllüerinin de herkes gibi hayalleri, amaçları olduğu görüşüne katılmaktadırlar.

“Özürülüler, diğer insanlar gibi pek çok şeyi öğrenebilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.31’dir. Öğrenciler engellilerin, diğer insanlar gibi pek çok şeyi öğrenebileceğine inanmaktadırlar.

“Birinin özürülü olması, onunla arkadaş olmamı engellemez” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4,29’dur. Öğrenciler birinin özürülü olmasının, onunla arkadaş olmalarına engel olmayacağını belirtmişlerdir.

“Özürülüler de herkes gibi kendi düşüncelerini ifade edebilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.27’dir. Öğrenciler özürülülerin herkes gibi kendi düşüncelerini ifade edebileceklerine inanmaktadırlar.

“Özürülüler can sıkıcıdırlar” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.26’dır. Öğrencilerin özürülülerin can sıkıcı olduklarını düşünmektedirler.

“Özürülülere sadece evlerinde eğitim verilmelidir” ifadesine öğrencilerin vermiş oldukları cevapların ortalaması 4.26’dır. Öğrencilerin çoğunluğu özürülülere sadece evlerinde eğitim verilmelidir düşüncesini desteklemektedirler.

“Teşvik edilirlerse, özürülülerin de, özürülü olmayanlar kadar başarılı olacaklarına inanıyorum” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.26’dır. Öğrenciler, özürülülerin de teşvik edilirlerse özürülü olmayanlar kadar başarılı olacaklarına inanmaktadırlar.

“Özürülüler de herkes gibi kendi yaşamlarıyla ilgili kararları verebilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.25’tir. Öğrenciler özürülülerin herkes gibi kendi yaşamlarıyla ilgili kararları verebileceklerine inanmaktadırlar.

“Özürülü bir kişi ile aynı ortamda bulunduğumda onunla sohbet etmekten çekinmem” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.23 tür. Öğrenciler özürülü bir kişi ile aynı ortamda bulduklarında onunla sohbet etmekten çekinmeyeceklerini belirtmişlerdir.

“İnsanların özürülülere gözünü dikip bakması beni üzüyor” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.23’tür. Öğrenciler insanların özürülülere gözünü dikip bakmasından üzüntü duymaktadırlar.

“Özürülü biri evimize misafir gelse rahatsızlık duymam” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4,22’dir. Öğrenciler özürülü biri evlerine misafir gelse rahatsızlık duymayacaklarını belirtmişlerdir.

“Özürülüler aileleri için bir yükür” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.21’dir. Öğrenciler özürülülerin aileleri için bir yük olduğuna inanmaktadırlar.

“Özürülüler sporcu olabilir” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.16’dır. Öğrenciler özürülülerin sporcu olabilecekleri görüşüne katılmaktadırlar.

“Özürllüer temiz değildir” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.15’tir. Öğrenciler özürllülerin temiz olduğu görüşüne katılmamaktadırlar.

“Özürllülerin çoğu, özürllü olmayan insanlar gibi bir yaşam sürdürebilir” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.09’dur. Öğrenciler engellilerin çoğunun, engelli olmayan insanlar gibi bir yaşam sürebileceklerine inanmaktadırlar.

“Özürllü olmayanlar bile iş bulamazken özürllülere iş vermek gereksizdir” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.08’dir. Öğrenciler özürllülere iş verilmesinin gerekliliğine inanmamaktadırlar.

“Özürllü biriyle aynı masada yemek yemekten rahatsızlık duymam” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.06’dır. Öğrenciler engellilerle aynı masada yemek yemekten rahatsızlık duymayacaklarını belirtmişlerdir.

“Özürllülerle dostluk kurmaktan kaçınmam” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4,05 tir. Öğrenciler özürllülerle dostluk kurmaya olumlu bakmaktadırlar.

“Özürllülerin görünüşleri rahatsız edicidir” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4.01’dir. Öğrenciler özürllülerin görünüşlerinin rahatsız edici olduğunu düşünmektedirler.

“Özürllüler kendilerinden başkasını düşünmezler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 4’tür. Öğrenciler özürllülerin kendilerinden başkasını düşünmediği görüşüne katılmaktadırlar.

“Özürllüler herkes gibi evlenip yuva kurabilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.99’dur. Öğrenciler özürllülerin herkes gibi evlenip yuva kurabileceklerine inanmaktadırlar.

“Özürllüler öfkeli ve saldırgandırlar” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.98’dir. Öğrenciler engellilerin öfkeli ve saldırgan oldukları görüşüne katılmaktadırlar.

“İş yerinde özürllüler için kontenjan ayrılmasını doğru buluyorum” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.97’dir. Öğrenciler iş yerlerinde özürllüler için kontenjan ayrılmasını doğru bulmaktadırlar.

“Özürllüler diğer çalışanlar kadar verimli olabilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.93’tür. Öğrenciler özürllülerin diğer çalışanlar kadar verimli olabileceklerine inanmaktadırlar.

“Özürllülere sağlık, eğitim, bakım ve rehabilitasyon gibi hizmetler veren bir işte çalışmaktan kaçınmam” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3,92’dir. Öğrenciler engellilere hizmet veren bir işte çalışabileceklerini belirtmişlerdir.

“Özürölüler herkes gibi bir meslek sahibi olabilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.91’dir. Öğrenciler özürölülerinde herkes gibi meslek sahibi olabileceklerine inanmaktadırlar.

“Bir iş yerinde özürölü kişilerin çalışması, mal ya da hizmet alanları huzursuz eder” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.89’tür. Öğrencilerin iş yerlerinde engelli kişilerin çalışmasının, mal ve hizmet alan kişileri huzursuz edeceğini düşünmektedirler.

“Özürölüler diğler insanlara güvenmezler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.87’dir. Öğrenciler özürölülerin diğler insanlara güvenmedikleri görüşüne katılmaktadırlar.

“Özürölülerin çalışması, işverene maddi yük getirir” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.86’dır. Öğrenciler özürölülerin çalışmasının, işverene maddi yük getireceğine inanmaktadırlar.

“Özürölüler bir iş yerinin verimliliğini düşürür” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.85’tir. Öğrenciler özürölülerin iş yerinin verimini düşüreceklerine inanmaktadır.

“Özürölüler genellikle her şeyden şikâyet ederler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.82’dir. Öğrenciler özürölülerin genellikle her şeyden şikâyet ettikleri görüşüne katılmaktadırlar.

“Özürölülerin çalışmalarına gerek yoktur” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.77’dir. Öğrenciler özürölülerin çalışmasının gerekliliğine inanmamaktadırlar.

“Yasal zorunluluk olmasa bile işverenler özürölü kişileri işe almalıdır” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3,75’tir. Öğrenciler yasal zorunluluk olmasa bile işverenlerin özürölü kişileri işe almaları gerektiği görüşüne katılmaktadırlar.

“Ailede özürölü bir kişinin olması, ailenin günlük yaşamını olumsuz etkiler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.68’dir. Öğrenciler ailede engelli birinin olmasının, ailenin günlük yaşamını olumsuz etkileyeceğini düşünmektedirler.

“Özürölü biriyle birlikteyken, başkalarının rahatsız edici bakışlarına aldırış etmem” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.68’dir. Öğrenciler engelli biriyle birlikteyken, başkalarının bakışlarından rahatsızlık duymayacaklarını belirtmişlerdir.

“Özürölü bir kişiyle yalnız kalmaktan çekinmem” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.65’tir. Öğrenciler özürölü bir kişiyle yalnız kalmaktan çekinmeyeceklerini belirtmişlerdir.

“Özürölüler, çalışmak yerine yardım almayı tercih ederler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.33’tür. Engellilerin çalışmak yerine yardım almayı tercih

ettikleri konusunda öğrencilerin kararsız oldukları gözlenmiştir. “Ailenin maddi durumu iyi olsa bile, özürlü birinin varlığı, ailenin sosyal yaşamını sınırlandırır” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.31’dir. Maddi durumu iyi olsa bile, engelli birinin varlığının ailenin sosyal yaşamını sınırlandıracağı konusunda öğrenciler kararsızlardırlar.

“Özürllüler iyi ana-babalık yapabilirler” ifadesine verilen cevapların ortalaması 3.10’dur. Öğrenciler özürllülerin iyi anne- babalık yapabilecekleri konusunda kararsızlardır. “Hayranlık duyduğum özürllü kişiler var” ifadesine verilen cevapların ortalaması 2.82’dır. Görüldüğü gibi, öğrencilerin hayran olduğu özürllü kişilerin oranında görel bir azalma olduğu belirlenmiştir.

4.1.1. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında cinsiyetin rolüne ilişkin bulgular

Öğrencilerin cinsiyetlerinin engellilere yönelik tutumlarına etkisini incelenmiştir. Bu amaçla ÖYTÖ toplam ve alt boyut puanları ile cinsiyet değişkeni arasında bağımsız örneklem t testi yapılmıştır.

Tablo 9. Cinsiyet Değişkeni ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Ölçekler Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren t Testi Sonuçları (* p< .05)

	Kız (N=197)		Erkek (N=183)		Sd	T	p
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS			
Toplam	4.04	.63	3.94	.66	378	1.6	.11
Eğitim Ortamları	4.46	.77	4.30	.81	380	2,02	.04*
Kişilerarası İlişkiler	4,09	.82	3,98	.84	380	1,22	.22
Çalışma Yaşamı	3.88	.76	3.76	.76	380	1,63	.10
Aile Yaşamı	3.68	.91	3.78	.96	379	1	.31
Kişisel Özellikler	4.09	.80	3.93	.82	379	1,8	.07
Yetkinlik ve Bağımsız Yaşam	4.30	3.07	3.98	.78	380	1,37	.17

Tablo 9 incelendiğinde, tutum ölçeği toplam ve alt ölçekler puan ortalamalarında, genel olarak, kızların erkeklerden daha yüksek ortalamaya puanlara sahip oldukları görülmektedir. Sadece aile yaşamı alt boyutunda, aritmetik ortalamanın erkekler lehine gerçekleşmiştir. Öğrencilerin cinsiyetlerinin engellilere yönelik tutumlarına etkisini belirlemek için, cinsiyet değişkeni ile toplam puanlar ve alt boyut ortalamaya puanları arasında bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. T testi sonucunda, cinsiyet değişkeni ile tutum ölçeği toplam puanı, kişilerarası ilişkiler, çalışma yaşamı, aile yaşamı, kişisel özellikler, yetkinlik ve bağımsız yaşam alt ölçekleri toplam puanları arasındaki hesaplanan p değerlerine göre, anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$).

Cinsiyet değişkeni ile eğitim ortamı alt ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Farklılığın kaynağını belirlemek için betimsel analize baktığımızda kız öğrencilerin ($\bar{x}=4.46$) erkek öğrencilere ($\bar{x}=4.30$) göre ortalamaları daha yüksektir.

4.1.2. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında sınıf düzeylerinin etkisine ilişkin bulgular

Öğrencilerin sınıf düzeylerinin engellilere yönelik tutumlarına etkisini belirlemek için, sınıf düzeyi değişkeni ile toplam puanlar ve alt boyut toplam puanları arasında tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 10'a göre sınıf düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam ve eğitim ortamı, kişilerarası ilişkiler, çalışma yaşamı, aile yaşamı, kişisel özellikler, yetkinlik ve bağımsız yaşam alt boyut puanları arasında tek yönlü (ANOVA) analizi sonucuna göre, .05 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 10. Sınıf Düzeyi ile ÖYTÖ Toplam ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Tek Yönlü Anova Sonuçları ($p < .05$)

	Veri Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Toplam	Gruplar arası	.516	3	.258	.613	.542
	Grup içi	158.651	377	.421		
	Toplam	159.167	380			
Eğitim Ortamı	Gruplar arası	.125	3	.062	.098	.907
	Grup içi	240.233	377	.637		
	Toplam	240.358	380			
Kişilerarası İlişkiler	Gruplar arası	.484	3	.242	.346	.708
	Grup içi	263.292	377	.698		
	Toplam	263.776	380			
Çalışma Yaşamı	Gruplar arası	3.314	3	1.657	2.983	.052
	Grup içi	209.363	377	.555		
	Toplam	212.677	380			
Aile Yaşamı	Gruplar arası	2.211	4	1.105	1.263	.284
	Grup içi	329.190	376	.876		
	Toplam	331.401	380			
Kişisel Özellikler	Gruplar arası	1.038	3	.519	.773	.462
	Grup içi	253.069	377	.671		
	Toplam	254.107	380			
Yetkinlik ve Bağımsız Yaşam	Gruplar arası	1.673	3	.836	.160	.852
	Grup içi	1973.798	377	5.236		
	Toplam	1975.471	380			

4.1.3. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında anne eğitim düzeyinin etkisine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin anne eğitim düzeylerinin engellilere yönelik tutumlarına etkisini belirlemek için, anne eğitim düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam ve alt boyut puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek için tek yönlü ANOVA yapılmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. Anne eğitim düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam ve alt ölçek puanları arasındaki ilişkiyi gösteren tek yönlü anova sonuçları ($p < .05$)

	Veri Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Toplam	Gruplar arası	1.489	6	.372	.892	.469
	Grup içi	156.150	374	.418		
	Toplam	157.640	380			
Eğitim Ortamı	Gruplar arası	4.539	6	1.135	1.844	.120
	Grup içi	230.094	374	.615		
	Toplam	234.633	380			
Kişilerarası İlişkiler	Gruplar arası	3.0616	6	.765	1.108	.352
	Grup içi	258.157	374	.690		
	Toplam	261.218	380			
Çalışma Yaşamı	Gruplar arası	4.545	6	1.136	2.050	.087
	Grup içi	207.252	374	.554		
	Toplam	211.797	380			
Aile Yaşamı	Gruplar arası	2.171	6	.543	.615	.652
	Grup içi	329.070	374	.882		
	Toplam	331.241	380			
Kişisel Özellikler	Gruplar arası	2.224	6	.556	.837	.502
	Grup içi	248.357	374	.664		
	Toplam	250.581	380			
Yetkinlik ve Bağımsız Yaşam	Gruplar arası	7.069	5	1.767	.336	.854
	Grup içi	1967.581	375	5.261		
	Toplam	1974.650	380			

Tablo 11 incelendiğinde, anne eğitim düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam puanları ve alt boyut puanları arasında, yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre .05 düzeyinde anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

4.1.4. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında baba eğitim düzeyi değişkeninin etkisine ilişkin bulgular

Öğrencilerin baba eğitim düzeylerinin engellilere yönelik tutumlara etkisini belirlemek için, baba eğitim düzeyi değişkeni ile toplam ve alt boyut puanları arasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

Tablo 12. Baba eğitim düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam ve alt boyut puanları arasındaki ilişkiyi gösteren tek yönlü varyans analizi sonuçları (* p< .05)

	Veri Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Toplam	Gruplar arası	4.283	7	.857	2.094	.066
	Grup içi	151.779	373	.409		
	Toplam	156.062	380			
Eğitim Ortamı	Gruplar arası	3.366	7	.673	1.084	.369
	Grup içi	230.371	373	.621		
	Toplam	233.737	380			
Kişilerarası İlişkiler	Gruplar arası	3.742	7	.748	1.102	.359
	Grup içi	251.909	373	.679		
	Toplam	255.651	380			
Çalışma Yaşamı	Gruplar arası	8.901	7	1.780	1.780	.007*
	Grup içi	202.522	373	.546		
	Toplam	211.423	380			
Aile Yaşamı	Gruplar arası	4.047	8	.809	.921	.467
	Grup içi	325.051	372	.879		
	Toplam	329.098	380			
Kişisel Özellikler	Gruplar arası	3.437	7	.687	1.034	.397
	Grup içi	246.579	373	.665		
	Toplam	250.016	380			
Yetkinlik ve Bağımsız Yaşam	Gruplar arası	17.045	7	3.409	.649	.663
	Grup içi	1949.977	373	5.256		
	Toplam	1967.022	380			

Tablo 12 incelendiğinde, baba eğitim düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam puanları, eğitim ortamı, kişilerarası ilişkiler, aile yaşamı, kişisel özellikler, yetkinlik ve bağımsız yaşam alt boyut puanları arasındaki tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

sonucuna göre. 05 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 13. Baba eğitim durumu değişkeni ile çalışma yaşamı alt boyutu arasındaki tukey testi sonuçları (* p < .05).

(I)	(J)	N	$\bar{X}$	Ort. Farkı (I-J)	Std. Error	Sig.
baba eğitim	Okur-yazar değil	17	3.83	,66317(*)	0,21239	0,024*
	Okur-yazar	23	3.75	,58040(*)	0,19165	0,031*
Fakülte	İlkokul	162	4.03	0,31426	0,12793	0,140
	Ortaokul	130	3.95	0,34373	0,13113	0,095
	Lisansüstü	3	4.36	-0,24669	0,44154	0,994

Tablo 13 incelendiğine, baba eğitim düzeyi ile çalışma yaşamı alt boyutu puanları arasındaki ilişkiye dair hesaplanan F değerine göre istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür (F=3.26; p< .05). Baba eğitim düzeyi değişkeninde farklılığın kaynağını belirlemek için Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi sonucuna göre, babası fakülte mezunu olan öğrenciler ile babası okuma-yazma bilmeyen ve sadece okur-yazar olan çocuklar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Babası fakülte mezunu olan öğrencilerin ($\bar{x}=4.19$) özürülerin çalışma hayatına katılımlarıyla ilgili tutumları, babası okur-yazar olmayan ($\bar{x}= 3.83$) veya sadece okur-yazar olan ($\bar{x}= 3.75$) öğrencilerin engellilerin çalışma yaşamındaki rolüne yönelik tutumlarına oranla daha olumlu oldukları belirlenmiştir.

4.1.5. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında aylık gelir düzeyinin etkisine ilişkin bulgular

Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeylerinin, öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarına etkisini belirlemek için, aylık gelir düzeyi değişkeni ile toplam ve alt boyut puanları arasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

Tablo 14. Öğrenci ailelerinin aylık gelir düzeyi ile öytö toplam ve alt boyut puanları arasındaki ilişkiyi gösteren tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

	Veri Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Toplam	Gruplar arası	1.6264	4	.542	1.294	.276
	Grup içi	157.541	376	.419		
	Toplam	159.167	380			
Eğitim Ortamı	Gruplar arası	3.45	4	1.015	1.608	.187
	Grup içi	237.313	376	.631		
	Toplam	240.358	380			
Kişilerarası İlişkiler	Gruplar arası	2.139	4	.713	1.025	.382
	Grup içi	261.636	376	.696		
	Toplam	263.776	380			
Çalışma Yaşamı	Gruplar arası	2.318	4	.773	1.381	.248
	Grup içi	210.358	376	.559		
	Toplam	212.677	380			
Aile Yaşamı	Gruplar arası	.664	4	.221	.251	.861
	Grup içi	330.736	376	.882		
	Toplam	331.401	380			
Kişisel Özellikler	Gruplar arası	1.318	4	.439	.653	.581
	Grup içi	252.789	376	.672		
	Toplam	254.107	380			
Yetkinlik ve Bağımsız Yaşam	Gruplar arası	1.797	4	.599	.114	.952
	Grup içi	1973.674	376	5.249		
	Toplam	1975.471	380			

Tablo 14 incelendiğinde, aylık gelir düzeyi değişkeni ile ÖYTÖ toplam ve alt boyut puanları arasında, tek yönlü varyans analizi sonucuna göre, .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

4.1.6. Öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarında ailede ve çevrede engelli bireyin bulunma durumuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ailelerinde ve çevrelerinde engelli bireylerin bulunmasının engellilere yönelik tutumlarına etkisini belirlemek için, ailede ve çevrede engelli bireyin bulunması değişkeni ile toplam puanlar ve alt boyut puanları arasında bağımsız örneklem t testi yapılmıştır.

Tablo 15. Öğrencilerin çevrelerinde ya da ailelerinde engelli bireylerin bulunması değişkeni ile ÖYTÖ toplam ve alt boyut puanları arasındaki ilişkiyi gösteren bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Evet (N=148)		Hayır (N=232)		Sd	T	P
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS			
Toplam	4.09	.56	3.92	.68	378	2.49	.01*
Eğitim Ortamları	4.47	.78	4.33	.80	379	1.62	.10
Kişilerarası İlişkiler	4.18	.72	3.94	.88	379	2.78	.006*
Çalışma Yaşamı	3.91	.68	3.76	.78	379	1.83	.06
Aile Yaşamı	3.77	.90	3.70	.95	378	0.7	.47
Kişisel Özellikler	4.11	.71	3.95	.82	379	1.82	.07
Yetkinlik ve Bağımsız Yaşam	4.14	.67	4.15	2.87	377	-.01	.98

Tablo 15 incelendiğinde, ailede ve çevrede engelli birey bulunması değişkeni ile toplam puanlar ve kişilerarası ilişkiler alt boyut puanları arasında hesaplanan t değerinin .05 önem düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

Toplam puanlar ile ailede ve çevrede engelli bireyin bulunması değişkeninde, farklılığın kaynağını belirlemek için betimsel analizlere bakıldığında, ailesinde ve çevresinde engelli birey bulunan öğrencilerin engellilere yönelik tutum ölçeği toplam puan ortalamalarının ($\bar{x}$ =4.09), ailesinde ve çevresinde engelli birey olmayan öğrencilere göre ($\bar{x}$ =3.92) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kişilerarası ilişkiler alt boyutu puanları ile ailede ve çevrede engelli bireyi bulunması değişkeninde, farklılığın kaynağını belirlemek için betimsel analizlere bakılmıştır. Ailesinde ve çevresinde engelli birey bulunan öğrencilerin kişilerarası

ilişkiler alt boyutu puan ortalamasının ($\bar{x}=4.18$), ailesinde ve çevresinde engelli birey bulunmayan öğrencilere göre ($\bar{x}=3.94$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgulara göre, ailesinde ve çevresinde engelli bireyler bulunan öğrencilerin engellilere yönelik genel tutumları, ailesinde ve çevresinde engelli bireyler bulunmayanlara göre daha olumludur. Ayrıca, ailesinde ve çevresinde engelli bireyler bulunan öğrenciler, engellilere yönelik kişiler arası ilişki noktasında da daha pozitif düşünmektedirler.

Tablo 15 incelendiğinde, ailede ve çevrede engelli bireyi bulunması değişkeni ile aile yaşamı, eğitim ortamı, yetkinlik ve bağımsız yaşam alt boyut puanları arasında hesaplanan t değerlerinin.05 düzeyinde anlamlı olmadığı saptanmıştır.

4.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular: Öğrencilerin Engelli Bireyler Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilere “Engelli insanlar hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar 5 temada toplanmıştır:

Tablo 16: Öğrencilerin engelli bireyler hakkındaki görüşlerine ilişkin cevapların frekansları

	F
Engellilere üzülüyorum	4
Engellilere acıyorum	3
Engellilerde bizi gibi normal insanlar	3
Bizden farklılar	1
Engellilerin yaşadıkları hayat çok zor	1

Engellilere üzüldüklerini ve acıdıklarını belirten öğrenciler, düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Engelliler için üzülüyorum. Keşke onlarda bizim gibi olabilseler.” (Ö5).

“Engellilere üzülüyorum, çünkü bezden farklılar ve bu durum onların istekleri dışında.”(Ö9).

“Küçümsemek gibi olmasın, ama engellilere acıyorum. Yardım etme hissi oluyor içimde” (Ö1).

Engellilerin kendilerinden farklı olduğunu düşünen bir öğrenci ise duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

“Engellilerin bizden farklı olduklarını düşünüyorum. Bizim yaptıklarımızı onlar yapamıyorlar.” (Ö2)

Görüşme sırasında öğrencilere, “Engelli insanlar engellerinden dolayı neler hissediyorlardır?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar 4 temada toplanmıştır:

Tablo 17: Öğrencilerin engellilerin engellerinden dolayı neler hissettikleri görüşlerine ilişkin verdikleri cevapların frekansları

	F
Üzülüyorlardır	9
Utaniyorlardır	1
Kendilerini farklı hissediyorlardır	1
Kendilerini diğer insanlardan düşük seviyede görüyorlardır	1

Engelli öğrencilerin üzüldüklerine ilişkin olarak bir öğrenci (Ö9) şunları paylaşmıştır:

“Aktivitelere katılamıyorlar, genelde dışlanıyorlar, üzülüyorlardır. Bu durum onları saldırgan yapıyor. Sınıftaki arkadaşımız konuşamıyor fazla, bizim aramıza katılmak için bizi rahatsız edici şakalar yapıyor, insanlara tam

olarak nasıl davranacağını bilmiyor, vurarak anlamaya çalışıyor. Sınıfımızdaki diğer arkadaşlarımız da onun bu davranışlarına kızıyor.”.

Bununla beraber, görüşme yapılan engelli bir öğrenci ise (Ö6) bu soruya *“hiçbir şey hissetmediğini ve üzgün olmadığını”* şeklinde cevap vermiştir.

Görüşmede öğrencilere yöneltilen “Engelliler yardım almadan yaşayabilirler mi?” sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar 3 temada toplanmıştır:

Tablo 18: Öğrencilerin Engellilerin Yardım Almadan Yaşayabileceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları

	F
Yaşayamazlar	6
Yaşayabilirler	5
Bazıları yaşar bazıları yaşayamaz engel durumuna göre değişir	1

Engellilerin yardım almadan yaşayamayacaklarına ilişkin olarak öğrenciler aşağıdaki ifadeleri kullanmışlardır:

“Engelliler başkalarından yardım almadan yaşayamazlar. Doğru düşünemiyorlar. Yemek yapamazlar. Yolda tek başlarına yürüyemezler.” (Ö7).

“Engellilerin büyük çoğunluğu yardım almadan yaşayamazlar. Mesela zihinsel engelliler yanlış kararlar alabilirler kendilerine zarar verebilirler. Başkalarıyla hareket etmelidirler.” (Ö3).

Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğrencilerin engelliler hakkındaki düşüncelerinin genel olarak üzümek, acımak ve farklı oldukları şeklinde olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Bu düşüncelerin başlıca sebebi olarak ise, engelli bireylerin toplumdaki diğer insanların yapabildikleri faaliyetleri yapamayacaklarına dair yanlış algıdan kaynaklanmaktadır.

4.2.1. Engellilerin Aile Üzerindeki Etkisine ilişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşme yapılan öğrencilere aile yaşamı ile ilgili sorular da yöneltilmiştir. “Engelliler aileleri için bir yük müdür?” sorusuna, öğrencilerin verdikleri cevaplar 3 temada toplanmıştır.

Tablo 19: Öğrencilerin engellilerin aileleri için bir yük oluşturabileceğine yönelik görüşlerine ilişkin verdikleri cevapların frekansları

		F
Yüktür	Maddi	2
	Psikolojik	1
Yük değildir		8
Kararsızım		1

Engellilerin aileleri için bir yük oluşturmayacağına ilişkin bir öğrenci (Ö5) şunu paylaşmıştır:

“Engelli insanlar aileleri için bir yük değildir. Onun çocuğudur. Ona bakmak zorundadır.”

Engellilerin aileleri için psikolojik yük oluşturacağına ilişkin bir öğrenci (Ö8) şunu paylaşmıştır:

“Engelli insanlar aileleri için psikolojik olarak bir yük oluşturabilir. Çocuğunu sürekli aynı durumda görmek aileyi psikolojik olarak kötü etkiler üzürlürler.”

Öğrencilere yöneltilen bir diğer soru olan, “Engelli bireyler ailenin sosyal yaşantısını etkiler mi?” sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar 3 temada toplanmıştır.

Tablo 20: Öğrencilerin engellilerin ailelerin sosyal yaşantısını etkilemesine yönelik görüşlerine ilişkin verdikleri cevapların frekansları

	F
Etkilemez	7
Etkilemesi ailesine bağlıdır	2
Etkilemesi çevreye bağlıdır	3

Öğrencilerden bazılarının bu konudaki görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Engelli bireyin ailenin sosyal yaşantısına etkisi ailenin engelli çocuğuna bakış açısından kaynaklanmaktadır. Eğer aile engelli çocuğundan utanıyorsa, diğer insanların onu görmesinden çekiniyorsa dışarıya çıkmayacaktır.” (Ö11).

“Ailenin gitmek istediği yerin fiziki şartları uygun değilse aile çocuğunu götüremeyecektir.” (Ö1).

4.2.2. Öğrencilerin Engellilerin Sosyal Hayata Katılımı ile İlgili Görüşleri

Araştırma kapsamında, görüşme yapılan öğrencilere “Engelli bireyler normal bir sosyal yaşam sürebilirler mi? sorusu yöneltilmiş, öğrenciler bu soruya verdikleri cevaplar 3 tema altında toplanmıştır.

Engellilerin normal bir sosyal yaşam süremeyeceklerini ifade eden öğrencilere göre (3 kişi), bunun sebebi bireylerin engelleridir. Örneğin Ö8 adlı öğrenci bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Engelliler normal bir sosyal yaşam süremezler. Mesela görme engelliler görmedikleri için istedikleri yere gidemezler. İşitme engelliler duymadıkları için söylenenleri anlayamaz iletişim kuramazlar.”

Tablo 21: Öğrencilerin Engellilerin Normal Bir Sosyal Yaşam Sürebileceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları

	F
Sürebilirler	7
Süremezler	4
Engel durumlarına bağlıdır	1

Engellilerin normal bir sosyal yaşam süremeyeceklerini ifade eden bir diğer öğrenci (Ö3), bunun sebebini çevresel şartlara bağlamıştır:

“Çevreden kaynaklı olarak kısıtlı bir sosyal yaşam sürebilirler.”

Öğrencilerin çoğunluğu engelli bireylerin normal bir sosyal yaşam sürebileceklerini ifade etmişlerdir. Bununla beraber, görüşme yapılan engelli bir öğrencinin (Ö6) bu soruya ilişkin görüşü, engellilerin de normal yaşam sürebileceklerine düşüncesini doğrular niteliktedir:

“Normal bir sosyal yaşam sürüyorum. Çarşıda her işimi kendim halledebiliyorum. Arkadaşlarımla futbol, basketbol oynuyor, okul çıkışlarında yemeğe gidebiliyorum.”

Görüşme yapılan öğrencilerden sadece bir tanesi (Ö2), engellilerin normal bir sosyal yaşam sürmelerinin engellilik durumuna bağlı olduğunu dile getirmiştir:

“Normal bir sosyal yaşam sürmesi engeline bağlıdır. Bazıları sürebilir bazıları süremezler. Zihinsel ve bedensel engelliler normal bir sosyal yaşam süremezler.”

Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğrencilerin çoğunluğu engellilerin normal bir sosyal yaşam sürebileceklerini düşünmektedirler. Engellilerin normal bir sosyal yaşam süremeyeceklerini dile getiren öğrencilerin çoğunluğu ise, bu durumun sebebini bireylerin engeline bağlamışlardır.

4.2.3. Engellilerin Eğitimi ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Engelli bireylerin eğitimlerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin olarak, öğrenci görüşlerine başvurulmuştur. Öğrencilere yöneltilen, “Engelliler kaynaştırma, özel okul ya da evde mi eğitim almalıdırlar?” sorusuna öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar 4 temada toplanmıştır.

Tablo 22: Öğrencilerin Engellilerin Eğitimine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları

	F
Kaynaştırma eğitimi	4
Özel okullar	3
Engel derecesine göre eğitim uygulaması değişmelidir	3
Engelliler hangi okulda eğitim almak istiyorlarsa o okula gitmelidirler	2

Engelli öğrencilerin kaynaştırma eğitimi almalarının daha uygun olduğunu düşünen 11 numaralı öğrencinin (Ö11) düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“Engellilerin normal öğrencilerle birlikte eğitim alması daha iyidir. Normal insanlarla eğitim alması öğrencinin diğer insanlardan farklı olmadığını hissetmesini sağlar, mutlu olur. Başarılı olmak için daha fazla çaba harcar.”

Ancak, görüşme yapılan öğrenciler, okullarındaki engelli öğrencilerle dalga geçildiğini, bu yüzden engelli öğrencilerin kendileri gibi kişilerin bulunduğu özel okullarda eğitim almalarının daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu durumu öğrenciler şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Engelliler kendileri gibi engellilerle eğitim almalıdırlar. Normal sınıflarda eğitim almasınlar, çünkü insanlar dalga geçiyorlar, daha sonra da engelliler üzülüyorlar.” (Ö5).

“Sınıfımızda şöyle bir durum yaşandı. Sınıfımızda engelli bir arkadaşımız var. M...isimli arkadaşımızın yanı boştu. Hocamız engelli arkadaşımızın onun yanına oturmasını söyledi. Arkadaşımız yanına oturtmadı. Bu durum karşısında engelli arkadaşımız “kimse beni istemiyor” diye ağladı.”(Ö3)

Görüşme yapılan öğrenciler, okulların fiziki şartlarının engelli arkadaşları için uygun olmadığını, bu yüzden kendileri için oluşturulmuş özel okullarda eğitim almaları gerektiğini belirtmişler, bu durumu bir öğrenci şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Ağır engelliler evlerinde eğitim almalıdırlar. Ağır olmayan engelliler ise, kendileri için özel olarak oluşturulmuş, kendileri gibi insanların bulunduğu okullarda eğitim almalıdırlar. Normal okullarda eğitim alamazlar. Çünkü insanlar dalga geçiyor ve okulun fiziki yapısı uygun değil. Arkadaşım bacaklarını çok iyi kullanamadığı için bazen merdivenlerden düşüyor.” (Ö3)

4.2.4. Engellilerin İş Yaşamına Katılımı ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Öğrencilere engellilerin çalışmasıyla ilgili sorular da yöneltilmiştir. “Engelli insanlar çalışmalı mıdır?” sorusuna verilen cevaplar 2 temada toplanmıştır:

Tablo 23: Öğrencilerin Engellilerin Çalışmasına Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları

	F
Çalışmalıdırlar	11
Çalışmamalıdırlar	1

Sadece bir öğrenci (Ö5), engellilerin çalışmaması gerektiğini söylemiştir:

“Engelliler çalışmamalıdırlar. Güçsüzdürler. Hiçbir iş yapamazlar. Yardımla geçinsinler.”

Öğrencilere engellilerin çalışmasıyla ilgili yöneltilen ikinci soru ise, “Engelliler ne tür işlerde çalışabilirler?” şeklindedir. Bu soruya verilen cevaplar 2 temada toplanmıştır.

Tablo 24: Öğrencilerin engellilerin ne tür işlerde çalışabileceklerine yönelik görüşlerine ilişkin verdikleri cevapların frekansları

	F
Ağır olamayan masa başı işi	8
Her türlü işte çalışırlar	4

Öğrenciler, engellilerin genellikle her türlü işi yapamayacağını düşünmektedirler:

“Engelliler ağır olmayan, masa başı işlerde çalışmalıdır.” (Ö2)

“Engelliler istedikten sonra bütün işleri yapabilirler.” (Ö4)

Engellilerin çalışmasıyla ilgili yöneltilen üçüncü soru ise, “Engelliler iş verimini düşürür mü?” şeklindedir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar 3 temada toplanmıştır.

Tablo 25: Öğrencilerin Engellilerin İş Verimini Düşüreceklerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Verdikleri Cevapların Frekansları

	F
Düşürmezler	9
Düşürürler	2
Engel Durumuna Bağlıdır	1

Engellilerin büyük çoğunluğu, engellilerin iş verimini düşürmeyeceğini düşünmektedirler. Engellilerin ağır işlerde çalışmasından ve çabuk yorulmalarından dolayı verimi düşüreceklerini düşünen öğrencilerin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Engelliler iş verimini düşürebilirler. Diğer insanlardan daha çabuk yorulabilirler.”(Ö8).

“Engelliler iş verimini biraz ağır çalıştıkları için düşürürler.” (Ö3).

Görüşme yapılan bir öğrenci, engellilerin iş verimini düşürmesini engellilik derecesine bağlamıştır:

“Engellilerin iş verimini düşürmesi engel derecelerine bağlıdır. Engel dereceleri yüksek onlalar düşürür, hafif olanlar düşürmez.” (Ö2).

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmaya katılanların engellilere yönelik tutumları genel olarak olumludur. ÖZİDA (2009) ve Kumtepe (2001)'nin yapmış olduğu araştırma sonucunda da benzer bulgular elde edilmiştir. Kumtepe (2001), engellilere karşı olumlu tutum beslemelerini sosyal beğenirlik faktörüne bağlamaktadır. Ayrıca toplumun geleneksel yapısı içinde yaşlı, düşkün, engelli vb.ne karşı acıma, korkma, kollama ve merhamet gibi duyguların da etkili olabileceğini belirtmiştir.

Engellilere yönelik tutumların cinsiyete bağlı değişimi incelendiğinde, kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında toplam puanlarda anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca, cinsiyet bağlamında ÖYTÖ alt boyutlarından sadece eğitim ortamları alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmuş olup, diğer alt boyutlarla cinsiyet arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Engellilerin eğitim ortamına ilişkin alt boyut puan ortalamalarında ise, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek puana sahip oldukları belirlenmiştir.

Engellilere yönelik tutuma ilişkin çeşitli cinsiyet düzeyinde yapılan çalışmalarda, benzer ve farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Kumtepe (2001), Parasuram (2006), Kargin ve Baydık (2002), ÖZİDA (2009) ve Dindar (1995) yapmış oldukları araştırmalarda, benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Yapılan çalışmalarda bayanların ve erkeklerin engellilere yönelik tutumları arasında fark olmadığı belirlenmiştir.

Dindar (1995), çocuk doktorları ile zihinsel yetersizliği olan bireylerden etkilenmelerine yönelik tutumlarını karşılaştırdığı çalışmasında, erkek ve kadın çocuk doktorları arasında engellilere yönelik tutumlarında farklılık bulunamamıştır. ÖZİDA (2009)'nın yapmış olduğu "toplum özür lülüğü nasıl anlıyor" araştırmasında, yine cinsiyetler arasında engellilere yönelik tutumları benzerdir. Parasuram (2006),

Hindistan, Mumbai’de öğretmenlerin engellilere ve kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarını incelemiş; kadın ve erkek öğretmenlerin engellilere yönelik tutumları arasında fark olmadığına ulaşmıştır. Kumtepe (2001), Ankara ilinde yaşayanların engellilere yönelik tutumlarına ilişkin çalışmasında, kadın ve erkeklerin engellilere yönelik tutumlarında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Kargın ve Baydık (2002), kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının incelendiği çalışmalarında, kız ve erkek öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak farklılık bulamamışlardır.

Bununla beraber, cinsiyet değişkeninin engellilere yönelik tutumlarda farklılığa yol açtığına ilişkin çalışmalar da vardır. Yazbeck ve ark. (2004), Nowicki ve Sandieson (2002), McDougall ve ark. (2004), Hergenrather ve Rhodes (2007), Findler ve ark. (2007), Laws ve Kelly (2006) ve Kargın (2000)’ın yapmış oldukları araştırmalarda, bayanların erkeklere göre, engellilere yönelik tutum bağlamında, daha olumlu oldukları belirlenmiştir.

Kargın (2000), işitme engelli çocuklara yönelik tutumların incelenmesinde, farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerde, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha olumlu tutuma sahip olduklarını bulmuştur. Ayrıca, uluslararası çalışmalarda da, engellilere yönelik tutumlarda, bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha olumlu olduklarına ilişkin çalışmalar mevcuttur. Laws ve Kelly (2006), 9-12 yaş aralığındaki öğrencilerin, fiziksel ve zihinsel engelli akranlarına yönelik tutumlarının belirlendiği çalışmalarında; Findler ve ark. (2007), engellilere yönelik çok boyutlu tutum ölçeği çalışmasında; Hergenrather ve Rhodes (2007), lisans öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının araştırılması çalışmasında; McDougall ve ark. (2004), lise öğrencilerinin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının incelendiği çalışmalarında; Nowicki ve Sandieson (2002), okul çağı çocukların fiziksel veya zihinsel engellilere yönelik tutumlarına ilişkin metaanaliz çalışmasında ve Yazbeck ve ark. (2004) engellilere yönelik tutum çalışmalarında, kadınların engelli bireylere yönelik tutumlarının erkeklere göre daha olumlu olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Kargın (2000:100), ilgili alanyazında birbiriyle çelişen bulguların yer aldığını, bundan dolayı cinsiyet değişkeninin tutumları açıklamada tek başına yeterli olmadığını ve diğer değişkenlerle birlikte ele alınmasının daha uygun olacağını belirtmiştir

Engellilere yönelik tutumların sınıf düzeyine bağlı değişimi incelendiğinde, bu çalışmada öğrencilerin devam ettikleri sınıflar ile engellilere yönelik tutumları arasında farklılık tespit edilememiştir. Ancak, Kargın ve Baydık (2002), araştırmalarında, öğrencilerin işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılaşmakta olduğunu belirlemişlerdir. Buna göre daha küçük sınıflarda öğrenim gören ve işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumları üst sınıflardaki arkadaşlarına göre daha olumludur (9. sınıf 10. sınıf öğrencileri ve 11. sınıfa göre; 10. sınıf öğrencileri 11. sınıfa göre daha olumlu tutuma sahiptirler).

Engellilere yönelik tutumların anne eğitim düzeylerine bağlı değişimi incelendiğinde, öğrencilerin engellilere yönelik tutumları farklılaşmamaktadır. Araştırmada anne eğitim düzeyleri homojen bir dağılım göstermemektedir. Engellilere yönelik tutumların baba eğitim düzeyi ile ilişkisi incelendiğinde, öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarının, engellilerin çalışma yaşamı alt boyutunda anlamlı farklılık sergilediği belirlenmiştir. Babası fakülte mezunu olan öğrenciler ile babası okuma-yazma bilmeyen veya okur-yazar olan çocukların engellilerin çalışma yaşamına yönelik tutumlarında farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Engellilere yönelik tutumlar üzerinde ailenin aylık gelir düzeylerinin etkisine bakıldığında, çalışmanın toplam ve alt boyut puanları ile öğrencilerin engellilere yönelik tutumları arasında ilişki bulunamamıştır. Kumtepe (2001), Ankara ilinde yaşayanların engellilere yönelik tutumlarına ilişkin çalışmasında, gelir durumunun bireylerin engellilere yönelik tutumlarını etkilemediği belirlenmiştir. Kumtepe (2001)'in yapmış olduğu çalışmanın bulgusu araştırmanın sonucu desteklemektedir.

Gelir durumunun engellilere yönelik tutumları etkilediğine ilişkin çalışmalar da vardır. Parasuram (2006), Mumbai'de öğretmenlerin engellilere ve kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarını incelediği çalışmasında, geliri daha iyi olanların engellilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Ancak, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2002)'nin yaptırmış olduğu araştırmada, gelir düzeyi en düşük grubun engellilere yönelik tutumlarının diğerlerinden daha olumsuz olduğu belirlenmiştir.

Engellilere yönelik tutumların ailede ve çevrede engelli bireyin bulunmasına bağlı değişimi incelendiğinde, öğrencilerin engellilere yönelik genel tutumlarının ve kişilerarası ilişkilere yönelik tutumlarının anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çevresinde ve ailesinde engelli kişiler bulunan öğrencilerin genel tutumları ve kişilerarası ilişkilere ilişkin tutumları, çevresinde ve ailesinde engelli bireyler bulunmayanlara göre daha olumludur. İlgili literatürde bu bulgu ile ilgili farklı çalışmalar da mevcuttur.

ÖZİDA (2002)'nin yapmış olduğu araştırmada, aileleri ya da akrabaları arasında engelli bulunmayanların engellilere yönelik tutumlarının, aile bireylerinde ya da akrabalarında engelli olanlara göre anlamlı olarak daha pozitif olduğu belirlenmiştir. Kargın ve Baydık (2002)'in araştırmada ise, öğrencilerin tutumlarının ailede ve yakın çevrede işitme engelli birey bulunma durumuna göre anlamlı derecede farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Engellilerin eğitim ortamı ile ilgili bulgular incelendiğinde öğrencilerin engellilere eğitim verilmemesine, eğitimin sadece evlerinde verilmesine ve engelliler için harcanan paranın boş olduğuna inandıkları belirlenmiştir.

Kişilerarası ilişkiler ile ilgili ifadelerde öğrencilerin engelli biriyle aynı masada yemek yemekten, yalnız kalmaktan, aynı ortamda bulunduğunda sohbet etmekten, dostluk kurmaktan, engelli biriyleyken, başkalarının rahatsız edici bakışlarından ve evlerine gelecek engelli bir misafirden rahatsızlık duymadıkları, belirtmişlerdir. Öğrenciler, engellilere yönelik hizmet veren bir işte çalışmaktan çekinmemektedirler. İnsanların engellilere gözünü dikip bakmaları da öğrencileri üzmektedir. Bu sonuçlara göre davranışsal eğilim olarak engellilerin sosyal kabulleri olumludur.

Çalışma yaşamı ile ilgili ifadeler verilen cevaplar incelendiğinde, öğrenciler, yasal zorunluluk olmasa bile engelli kişilerin işe alınmasına, işyerlerinde özürülüler için kontejyan ayrılmasına, engellilerinde diğer çalışanlar kadar verimli olabileceklerine inanmaktadırlar. Ancak öğrenciler işyerinde engelli kişilerin çalışmasının mal ya da hizmet alanları huzursuz etmediğine, engellilerin çalışmasının işverene maddi yük getirmeyeceğine, engellilere iş verilmesinin gerekliliğine, engellilerin çalışması gerektiğine, engellilerin işyerinin verimliliğini düşürmeyeceğine inanmamaktadırlar. Ayrıca öğrenciler engellilerin çalışmak yerine yardım almayı tercih ettikleri konusunda kararsızdırlar.

Aile yaşamı ile verilen ifadeler verilen cevapların birbirini desteklediğini görebiliriz. Öğrenciler ailede engelli birinin bulunmasının ailenin sosyal ve günlük yaşamını olumsuz etkileyeceğini düşünmektedirler, ayrıca engellilerin aileleri için bir yük olacağını da belirtmişlerdir.

Kişisel özelliklerle ilgili ifadeler incelendiğinde, öğrencilerin, engellileri her şeyden şikayet etmeyen, insanlara güvenen, can sıkıcı olmayan, görünüşleri rahatsız edici olmayan, öfkeli ve saldırgan olmayan, temiz, başka insanların da düşünen bireyler olarak görmemektedirler. Öğrencilerin engellilerin kişisel özelliklerine yönelik düşünceleri olumsuzdur.

Yetkinlik ve bağımsız yaşam ile ilgili ifadeler incelendiğinde, öğrencilerin engellilerin, hayalleri ve amaçları olduğuna, hayatta başarılı olabileceklerine, herkes gibi düşüncelerini ifade edebileceklerine, evlenip yuva kurabileceklerine, engelli olmayanlar gibi yaşam sürebileceklerine, teşvik edilirse engelli olmayanlar kadar başarılı olacaklarına, sporcu olabileceklerine, meslek sahibi olabileceklerine, diğer insanlar gibi pek çok şeyi öğrenebileceklerine, kendi yaşamlarıyla ilgili karar verebileceklerine inanmaktadırlar. Öğrencilerin çoğunluğu engellilerin iyi anne-babalık yapabileceği konusunda ve hayran oldukları engelli kişilerin olduğu konularında kararsızdırlar. Öğrencilerin engelli insanların yetkinlikleri ve bağımsız yaşamları konusunda düşünceleri olumludur.

ÖYTÖ'ne göre öğrencilerin engellilere yönelik olumlu düşüncelere sahipken, çalışma grubundan seçilen öğrencilerle yapılan görüşmelerde ise daha farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Görüşmelerde öğrencilerin engelliler hakkındaki olumsuz düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Öğrenciler, engellilere acıdıklarını, üzüldüklerini ve kendilerinden farklı olduklarını düşünmektedirler. Araştırmaya katılan sadece 3 öğrenci (2 öğrenci engellidir) engellilerin normal bir insan olduğunu düşünmektedir. Yapılan görüşmelerde öğrenciler, engellilerin engellerinden dolayı kendilerini üzgün, farklı ve daha düşük seviyede hissettiklerini ve utandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, engellilerin de kendi durumları hakkında olumsuz düşündüklerini belirtmişlerdir. Yani öğrenciler engelliler hakkında ne düşünüyorlarsa engellilerin de bu şekilde hissettiklerini düşünmektedirler.

Öğrenciler genel olarak engellilerin ailelerine yük oluşturmadıklarını ve engelli bireylerin ailelerinin sosyal yaşantılarını etkilemeyeceğini düşünmektedirler.

Görüşme yapılan engelli öğrenciler normal bir sosyal yaşam sürebildiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda görüş belirten normal gelişi gösteren öğrenciler ise ikiye ayrılmıştır. Öğrencilerin yarısı normal bir yaşam sürebileceklerini belirtirken diğer yarısı süremeyeceklerini belirtmiştir.

Engelli bireylerin eğitimi konusunda öğrenciler farklı düşünmektedir. Engellilerin engel derecesine göre okul belirlenmeli ve engelliler hangi okulda eğitim almak istiyorlarsa orada eğitim almaları temin edilmelidir.

Engellilerin iş yaşamına katılımı konusunda öğrenciler olumlu tutumlara sahiptir. Öğrenciler genel olarak engellilerin bir işte çalışmaları gerektiğini, genellikle masa başı işlerde çalışmalarının uygun olacağı ve engellilerin çalıştıkları işyerinde iş verimini düşürmeyeceklerini düşünmektedir. Sadece bir öğrenci engellilerin çalışmasına gerek olmadığı yönünde görüş belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu engellilerin masa başı işlerde çalışmalarının daha uygun olduğunu düşünmektedir. Engellilerin her türlü işi yapabileceğini düşünen öğrenciler de vardır.

Bu çalışma sonuçlarına dayanarak, engelli bireylere tutumlarla ilgili aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Engelli bireylerin akranlarıyla sosyal yönden bütünleşmeleri sağlanmalıdır. Bunun için sınıflarda sosyal olarak kabul ettirici programlar hazırlanmalıdır.
2. Bireylerde oluşan acımak, üzülme, eksik görmek gibi düşüncelerini değiştirmek için engelli bireylerin kendilerine yeten, güçlü, üretici, yaratıcı olduklarına ilişkin gerçekçi tanıtım programları yapılmalıdır.
3. Engellilerin yeteneklerini gösterebilmesi için engelli bireylere yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Akardere, S.S. (2005). *İşverenlerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumları*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi

Akarşlan, M. (1998). *Ana Hatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı*, İstanbul: Alfa Basımevi.

Akçamete, G. ve Kaner, S. (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Çocuğa Yönelik Özel Eğitim Çalışmaları. Bekir Onur (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet ve Çocuk: 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (395-405). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Akçamete, G. (1998). Türkiye’de Özel Eğitim. Eripek S. (Edt), *Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 197-208.

Akçamete, A.G. (2009). Özel Eğitime Başlangıç. A.G. Akçamete (Editör). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık, 29-74.

Altan, Ö.Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık

Ankara Valiliği. (2010). *Özürlü Hakları*. Ankara: Taşkın Matbaacılık.

Antonak, R.F. & Livneh, H. L. (2000). *Measurement of attitudes towards persons with disabilities*. Disability and Rehabilitation, 22 (5), 211-224.

Arıkan, Ç. (2002). *Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım*. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2 (1).

Ataman, A. (2003). Özel Eğitim Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. Ayşegül Ataman (Edt.), *Özel Eğitim Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık

Atılgan, H. (2012). *Eğitim Bilimleri Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Yedi İklim Yayınları.

- Aydın, B. (2005). *Gelişimin Doğası, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegema Yayıncılık
- Aysoy, M. (2004). *Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası*, Ankara: Açık Kitaplar.
- Baykoç-Dönmez N. (2009). *Üstün ve Özel Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri*. http://www.necatebaykoc.com.tr/data/dokumanlar/ustun_ve_ozel_yetenekliler.pdf
- Baysal, A. C. (1981). *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Bilgin, K. U. (2000). *Özürlülerin Çalışma Hayatındaki Sorunları ve Çözüm Önerileri*. *Kamu-İş*, 5 (4)
- Brandon, D. P. & Ncube, M. M. (2006). *Botswana's Agriculture Teachers's Attitudes Towards Inclusion of Students with Physical Disabilities in Mainstream Classes*. *International Journal of Disability*, 57, (3-4),215-227.
- Burcu E. (2002). *Üniversitede Okuyan Özürlü Öğrencilerin Sorunları: Hacettepe - Beytepe Kampüsü Öğrencileri Örneği*. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*,19 (1), 83-103.
- Burcu E. (2006). *Özürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri*. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 61-83.
- Burcu E. (2007). *Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu E. (2011). *Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği*, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 37-54.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A. ve Diken, H.İ. (2005). *Özel Eğitime Giriş*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Clapton, J. & Fitzgerald, J. (2012). *The History of Disability: A History of 'Otherness'*. <http://www.ru.org/human-rights/the-history-of-disability-a-history-of-otherness.html>

Creswell J. W. (2006). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*

http://www.sagepub.com/upm-data/10981_Chapter_1.pdf

Curtin, M.& Clarke, G. (2005). *Listening to Young People with Physical Disabilities' Experiences of Education*. International Journal of Disability, Development and Education, 52 (3), 195–214

Çağlar, D. (1972). *Üstün Zekalı Çocukların Özellikleri*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5(3), 95-110.

Çağlar, D. (1979). *Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniv. Yay.

Çağlar, S. (2011). Tanım, Sınıflama ve Modellerin Engelli Çocukların Kamusal Hakları Üzerine Etkisi. Adnan Kulaksızoğlu (Hazırlayan). *Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları El Kitabı: Anne-Baba ve Öğretmenler İçin*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yayın Dizisi:11, 45-66

Çağlar, S. (2012). *Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61 (2), 541-598

Çalık, S. (2009). Özürllülüğün Değerlendirilmesinde Mevcut Uygulama ve Yaşanan Sorunlar Işığında Yöntem Arayışı, *ICF Sisteminin Uygulanmasında Eğitimcilerin Eğitimi*, Ankara: ÖZİDA, 24-32

Çayır, K. (2009). Yeni Ders Kitaplarında İnsan Hakları Eğitimi. G. Tüzün (drl.), *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları II*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 57-74

Çelebi, Y. (2010). Özürllüler ve Ayrımcılık, *Özürllülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu Kitabı*. Ankara: Yorum Basım Yayın., 79-83.

Çetin, S.(2010). Ayrımcılık Konusunda Hukuki Mevzuat, Ayrımcılık Konusunda Hukuki Mevzuat, *Özürllülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu Kitabı*. Ankara: Yorum Basım Yayın., 23-29.

Çizel, R. (2012). Engellilerin Çalışma Yaşamı, *Engelsiz Turizm Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 19-30.

Dalbay, R.S. (2009). *Özürlü Yakınlarının Özürlülere Yönelik Sosyal Politikalara İlişkin Bilgi Beklenti ve Memnuniyet Dereceleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Deal, M. (2007). *Aversive disablism: subtle prejudice toward disabled people*. *Disability & Society*, 22 (1), 93-107.

Demircioğlu, M. (2009). *Üretim Sürecimde Sakat Emeğinin Yeri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).

DePoy, E. & Gilson, S. F. (2000). *Multiculturalism and Disability: A critical perspective*. *Disability & Society*, 15 (2), 207-218

Dereli F. ve Okur, S. (2008). *Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Depresyon Durumunun Belirlenmesi*. *Yeni Tıp Dergisi*, 25, 164-168.

Dindar, N. (1995). *Çocuk doktorları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne babaların, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara

Doğan, İ. ve Çitil, M. (2011). Engelli Çocuk ve Ergenlerin Sosyolojik Boyutu. Adnan Kulaksızoğlu (Hazırlayan). *Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları El Kitabı: Anne-Baba ve Öğretmenler İçin*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, 27-44

Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*, İstanbul: Beta Basım

Eripek, S. (1993). *Zihinsel Engelli Çocuklar*, Eskişehir: Anadolu Üniv. Yay.

Eripek, S. (2008). Okulöncesi Dönemde Özel Eğitim. S. Eripek (Editör). *Özel Eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1-19

Eripek, S. (2000). Özel gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim. S. Eripek (Editör). *Özel Eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fak. Yay., 1-14.

Ergün, M. (2005). *Ayrımcılık ve Özürlüler*, <http://www.eyh.gov.tr/tr/8460/3>

Erkul, İ., Altan, Ö. Z. ve Gerek, N. (1984). *Sosyal Politika Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ersoy Ö. ve Avcı, N. (2001). *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim*, İstanbul: YA-PA Yayınları.

Erturan, N. Ç. ve Aslan, E. (1992). Anaokulu, İlkokul ve Orta Dereceli Okullara Öğretmen Olacak Üniversite Öğrencilerinin Özürlülere Karşı Tutumları, *I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara: YA-PA Yayıncılık

Enç, M., Çağlar, D. ve Özsoy, Y. (1987). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları

Erdoğan, H. N. (2010). *Engelliler ve Ailelerinin Yaşadığı Sorunlar*. ÖZ-VERİ, 7 (2), 1635-1650.

Findler, L., Vilchinsky, N. & Werner, S. (2007). *The multidimensional attitudes scale toward persons with disabilities (MAS): Construction and validation*. Rehabil Couns Bull, 50 (3), 166-176.

Freedman, J. L., Sears, D.O. & Carlsmith, J.M. (1993). *Sosyal psikoloji* (Çev. Ali Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Genç, Y. Ve Çat, G. (2013). *Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi*. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1), 363-393

Gülmez, M. (1990). *Avrupa Sosyal Şartına Genel Bir Bakış ve Türkiye*. İnsan Hakları Yıllığı, 12, 91-124.

Güngör, F. ve Kahraman, F. (2010). *Erişilebilir Bir Toplum Haline Gelmede Görme Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonunun Önemi*. Görme Engelliler Kongresi, Ankara. 1-25

Gök, F. (2004). *Eğitim Hakkı: Türkiye Gerçeği*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, İnönü Üniversitesi, Malatya. http://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=7958

Hendrickson, J. M., Shokoohi-Yekta, M., Hamre-Nietupski, S. & Gable, R. A. (1996). *Middle and high school students' perceptions on living friends with peers with severe disabilities*. Exceptional Children, 63, 19-28.

Hergenrather, K. & Rhodes, S. (2007). *Exploring undergraduate student attitudes toward persons with disabilities: Application of the Disability Social Relationship Scale*. Rehabilitation Counselling Bulletin, 50 (2), 66-75.

Hodgkin, R. & Newell, P. (1998). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı*, UNICEF.

İftar, K. G. (1998). Özel Gereksinimi Bireyler ve Özel Eğitim, *Özel Eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3-13.

İsman, H. (2010). *Özel Eğitim Hakkı*. ÖZ-VERİ, 7 (2), 1605-1618.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2008). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Evrim Yayınevi

Kaner, S. (2003). Duygusal ve Davranış Bozuklukları Olan Çocuklar. Ayşegül Ataman (Edt.), *Özel Eğitim Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık

Karasar N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler* Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.

Kargın, T. (2002). *Farklı Eğitim Özgeçmişlerine Sahip Öğretmenlerin İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 34 (1), 93-104

Kargın, T. ve Baydık, B. (2002). *Kaynaştırma Ortamındaki İşiten Öğrencilerin İşitme Engelli Akranlarına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Özel Eğitim Dergisi, 3 (2), 27-39.

Karçkay, K. (2010). Özürlülüğe Yönelik Yaklaşımların Özürlülük Politikalarına Etkileri, Ayrımcılık Konusunda Hukuki Mevzuat, *Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu Kitabı*. Ankara: Yorum Basım, 30-35

Kırcaali- İftar, G. (1998). Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim. Eripek S. (Edt), *Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1-13

Kırkincioğlu, M. (2003). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: YA-PA Yayınları.

Koca C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*, İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı Yayınları.

Koçoğlu, A. (2012). *Cumhuriyetten Günümüze İnsan Hakları ve Demokrasi Kavramları Açısından Sosyal Bilimler Dersi Eğitim Programlarının İncelenmesi*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7), 2-20.

Kumtepe, H. (2001). *Ankara İlinde Yaşayan Engellilere Yönelik Tutumlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçükler, S. (1993). *Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri*. Özel Eğitim Dergisi, 1(3), 23-29.

La Porta, R. A., McGee, D. I., Martin, A. S., Vorce, E., Hippel, C.S. & Donovan, J. (2002). *Okul Öncesi Dönemde İşitme Özürlü Çocukların Kaynaştırılması*. (Çeviren: Hasan Karatepe) Ankara: Karatepe Yayınları

Lasher, M.G., Mattick, I., Perkins, F., Hippel, C.S. & Failey, L. G. (1998). *Duygusal Bozukluğu Olan Çocuklar Duygusal Bozukluğu Olan Çocuklarla Normal Çocukların Kaynaştırılması*. (Çeviren: Hasan Karatepe) Ankara: Karatepe Yayınları

Laws, G. & Kelly, E. (2006). *The attitudes and friendship intentions of children in United Kingdom mainstream schools towards peers with physical or intellectual disabilities*. International Journal of Disability, Development and Education, 52 (2), 79-99.

Libergot, J., Favors, A., Hippel, C.S.V. & Needleman, H.L. (2003). *Konuşma Bozukluğu Olan Çocuklar*. Hasan Karatepe (Çeviren). Ankara: Karatepe Yayınları.

Llewelly A. & Hogan K. (2000). *The Use and Abuse of Models of Disability*. Disability & Society, 15(1), 157- 165.

Mackelprang, R.W. & Salsgiver R.O. (1996). *People with Disabilities and Social Work: Historical and Contemporary Issues*. Social Work, 41(1), 7-14.

Mağden, D. ve Artan, İ. (1992). Ankara İl Merkezindeki Orta Sosyo Ekonomik Düzeyde İlkokul ve Orta Okul Üçüncü Sınıfa Devam Eden Dokuz ve Ondört Yaş

Öğrencilerinin Görme ve İşitme Özürlülere Karşı Tavrılarının İncelenmesi, *I Ulusal Özel Eğitim Kongresi Kitabı*, Ankara: YA-PA Yayıncılık

McDougall, J., Dewit, D. J., King, G., Miller, L. T. & Killip, S. (2004). *High school-aged youth's attitudes toward their peers with disabilities: The role of school and student interpersonal factors*. International Journal of Disability, Development and Education, 51 (3), 287-313.

MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Klavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.

MEB. (2007a). MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dil ve Konuşma Güçlüğü*.

MEB. (2007b). MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Görme Engelliler*

MEB. (2007c). MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğrenme Güçlüğü*

MEB. (2008a). MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) *Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Bedensel Engelli ve Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar*.

MEB. (2008b). *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi İşitme Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı*.

MEB. (2010). MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler*

MEB. (Tarihsiz). *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*.

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/21/15/967807/dosyalar/2013_03/15105002_ozelegitimelkitabi.pdf

Meşhur, F.A. (2004). *Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılma Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi*.

<http://www.engelliistihdami.com/makale.php?mid=19>

Mevzuat. (2002). *Özürlülerle ilgili mevzuat*. Ankara: T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, No: 19.

Michailakis, D. (2003). *The Systems Theory Concept of Disability: One is not born a disabled person, one is observed to be one*. *Disability & Society*, 18 (2), 209-229

Mullan, R. (2004). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. (Çeviri: İnsan Hakları Koordinasyonu Üst Kurulu), UNICEF Türkiye.

Myers F., Ager A., Kerr P. & Myles S., (1998). *Outside Looking In? Studies of the Community Integration of People with Learning Disabilities*. *Disability & Society*, 13 (3), 389-413.

Nowicki, E. A. & Sandieson, R. (2002). *A meta-analysis of school-age children's attitudes towards persons with physical and intellectual disabilities*. *International Journal of Disability, Development and Education*, 49 (3), 243-265.

Onwuegbuzie, A. J. ve Leech N.L. (2004). *Enhancing the Interpretation of "Significant" Findings: The Role of Mixed Methods Research*. *The Qualitative Report*, 9 (4), 770-792.

ÖZİDA (Başbakanlık Özürlüler İdaresi). (1999). *I. Özürlüler Şurası: Çağdaş toplum çağdaş yaşam ve özürlüler*. Ankara T.C. Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

ÖZİDA (2009). *Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması*.

ÖZİDA. (2013). *Engelli Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler*.

Özekes, M., Girli, A., Yurdakul, A. ve Sarısoy, M. (2000). *Evlilik İlişkisinde Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Rolü*.

<http://www.isikozelegitim.com/uploads/File/Evlilikte%20Engelli%20Cocuga%20Sahip%20Olmak.pdf>

Özgökçeler S. ve Bıçkı S. (2010). *Özürlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar*, Denizli: II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu. 217-243

Özgür, İ. (2011). *İlköğretimde Kaynaştırma*, Adana: Karahan Kitabevi.

Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (2002). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Özel Eğitime Giriş*, Ankara: Karatepe Yayınları.

Özşenol, F., Işıksan, V., Ünay, B., Aydın, H.B., Akın, R. ve Gökçay, E. (2003). *Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi*. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2) , 156 - 164

Özyürek, M. (2006). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*, Ankara: Kök Yayıncılık.

Polat, Ç.S. (2009). Engelliliğin Atasözü ve Deyimlere Yansımalarının Sosyolojik Analizi. <http://engelliler.gen.tr/content/engelliligin-atasozu-ve-deyimlere-yansimasinin-sosyolojik-analizi-60/>

Parasuram, K. (2006). *Variables That effect teachers' attitudes toward disability and inclusive education in Mumbai, India*. *Disability and Society*, 21 (3), 232-242.

Punch, K., F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sargın, N. (2002). Anasınıfında Bulunan Zihinsel Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutumlarına Yönelik Bir Çalışma. *XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*, Konya: Eğitim Kitabevi, 99-107.

Shakespeare, T. (1994). *Cultural Representation of Disabled People : dustbins for disavowal?* *Disability & Society*, 9 (3),283-299.

Shevlin M., KennY, M. & Mcneela, E. (2004). *Participation in higher education for students with disabilities: an Irish perspective*. *Disability & Society*, 19 (1), 15-30.

Seyyar, A. (2006). *Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*, Adapazarı: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

SHUD (Sosyal Hizmetler Uzmanları Derneği) (1995). *4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı: 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi*. Ankara: Sosyal Hizmetler Uzmanları Derneği Yayınları.

Şahin, S. ve Çiçek, Ç. (2008). *Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimli Çocukların Kendilerini ve Birbirlerini Algılayışlarının İncelenmesi*. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19(1), 101-118.

Şenel, H. G. (1995). *Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması*. Özel Eğitim Dergisi, 2 (1), 33-39.

Şentürk, Y. (2010). *Sakatlık ve Sosyal Teori: Toplumbilim Kuramlarındaki Normal Özneyi Yeniden Düşünmek*. Karaburun Bilim Kongresi. http://www.kongrekaraburun.org/eski/tam_metinler_2010/b_2/01_Yildirim_Senturk.pdf

T.C. Anayasası (2010). Bursa: Ekin Yayınları.

Türkiye Özürlüler Araştırması. (2002). T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.

Uşan, M. F. (1997). *İş Hukukunda Sakat İstihdamı* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ülger, M. (2013). *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi Ara Disiplin Alanı Uygulamasının Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Bağlamında Değerlendirilmesi*, Turkish Journal of Education, 2(3), 15-29.

Üste, R. B. (2007). *İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi*. Ege Akademik Bakış 7(1), 295–31.

Ürker Ş. (2010). *Türk Mevzuatında Özürlülük Terminolojisi*. Özveri Dergisi, 7 (1), <http://www.eyh.gov.tr/tr/8454/13>

Yazbeck, M., McVilly, K. & Parmenter, T. R. (2004). *Attitudes towards people with intellectual disabilities*. Journal of Disability Policy Studies, 15 (2), 97-111.

Yeşil, R. (2010). Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemleri. Remzi Y. Kıncal (Edt). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları

Yıldırım F. ve Conk, Z. (2005). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne/Babaların Stresle Başa Çıkma Tarzların ve Depresyon Düzeylerine Planlı Eğitimin Etkisi*. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9 (2), 1-10

Yıldırım A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, S. (2010). *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yoluyla Özürlüler için Geleceğe Bir Kapı Açmak*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(11), 612-620.

Yılmaz, T. ve Gökçe, D. (2012). Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Engelli Bireylerin Sosyal Yaşamı Açısından Önemi, *Engelsiz Turizm Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*. 31- 40.

Yılmaz, K. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinin Vatandaşlık Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlara İlişkin Algılarının İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(1),453-463.

Yörükoğlu, A. (2012). *Çocuk Ruh Sağlığı Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*, İstanbul: Özgür Yayınları.

URL1. <http://www.ozida.gov.tr/ulasilabilirlik/Belgeler/2>

URL2. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>

URL3. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>

URL4. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2551_2.html

URL5. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/66.html>

URL6.<http://yurthaber.mynet.com/istanbul-haberleri/bayramda-trafik-kazalarina-dikkat-1097953> (Yurt Haber, 2013).

URL7. <http://www.ankarastrateji.org/print/haber/is-kazalari-550/>

URL8. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/1041.html>

URL9. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/66.htm>

URL10: http://www.cankaya.bel.tr/oku.php?yazi_id=470

EK-1: İzinler

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Özürü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sayı : B17.0.ÖYH.0.10.00.00100.020 837-4358 7.5/2012
Konu : Tutum Ölçeği Onayı

Sayın Resmîye OZAN
Kılıçarslan Mahallesi 1308. Sokak No:14/1
Merkez AKSARAY

İlgi: 12.04.2012 tarihli dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçenizden Aksaray Üniversitesi İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi dalında gerçekleştireceğiniz tez çalışmasında, Genel Müdürlüğümüz tarafından gerçekleştirilen "Toplum Özürüllüğü Nasıl Anlıyor" Projesi kapsamında geliştirilen "Özürülere Yönelik Tutum Ölçeği"ni kullanmak konusunda onay almak istediğiniz anlaşılmaktadır. Söz konusu onay ekte yer almaktadır.
Bilgilerinizi rica ederim.

Muhammet Ecevit CARTİ
Genel Müdür V.

Ek: Onay (1 sayfa)

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sayı : B17.0.ÖYH.0.10.00.00100.020 889
Konu : Tutum Ölçeği Onayı

4.5/2012

GENEL MÜDÜRLÜK MAKAMINA

Aksaray Üniversitesi İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi dalında yüksek lisans öğrenimine devam eden Resmîye OZAN, Genel Müdürlüğümüz tarafından gerçekleştirilen "Toplum Özürlülüğü Nasıl Anılıyor" Projesi kapsamında geliştirilen "Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeğini" üniversitede yapacağı çalışmada kullanmak üzere Genel Müdürlüğümüzün onayını istemektedir.
Olurlarınıza arz ederim.

Hatice TEMEL
Özürlü Hizmetleri Dairesi
Başkan V.

OLUR
09.05.2012

Ayhan METİ
Genel Müdür V.

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : B.30.2.ASÜ.0.72.00.00/017-112
Konu : Anket Çalışma İzni

12.01.2012

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: a) 22.11.2011 tarih ve B.30.2.ASÜ.0.41.00.00/487 sayılı yazımız.
b) Aksaray Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 02.11.2012 tarih ve B.08.4.MEM.4.68.05.00-666/1630-099 sayılı yazısı.

Enstitünüz İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı öğrencisi Resmîye OZAN'ın Aksaray ilinde sınıflarında engelli öğrencilerin bulunduğu 6. 7. 8. Sınıf öğrencilerine anket uygulaması ile ilgili Valilik Makamı'nın 29.12.2011 tarih ve 1608-27999 sayılı oluru yazımız ekinde gönderilmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Kadir YILDIZ
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Eki: İlgî Yazı Örneği

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
Evrak No:	53/Öğr. Dos.
Tarih:	12.01.2012
V. Yeri:	

T.C.
AKSARAY VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.68.05.00-666/1630 00099
Konu : Tez Önerisi

02 Ocak 2012

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

- İlgi : a) 28/02/2007 tarih ve B.08.0.EGD.0.33.05.311.311/1084 sayılı Makam onayı ile yürürlüğe giren "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma Ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin Ve Uygulama Yönergesi"
b) Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 28/11/2011 tarih ve B.30.2.ASÜ.0.72.00.00/947-3568 sayılı yazısı.

İlgi (b) yazı ile Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı öğrencisi Resmîye OZAN'ın yürütmekte olduğu "İlköğretim 6.-7.- ve 8. sınıf Öğrencilerinin Engelli Tutumları" konulu tez ile ilgili olan anket çalışmasını İlimiz Merkezindeki sınıflarında engelli öğrencilerin bulunduğu İlköğretim Okullarında 6.,7. ve 8. sınıflarında yapmasını istenilmektedir.

Yapılması istenilen tez çalışmalarına ilişkin formlar ilgi (a) yönerge hükümleri doğrultusunda Müdürlüğümüz Araştırma Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup, söz konusu araştırmanın yapılmasına ilişkin Valilik Makamının 29/12/2011 tarih ve B.08.4.MEM.4.68.05.00.666/1608-27999 sayılı oluru ekte gönderilmiştir.

Bulgilerinizi ve araştırma sonunda ilgi (a) yönergenin 5. maddesinin (o) bendi gereği EK-1 formu ve araştırmanın iki örneğinin CD'ye kayıtlı olarak gönderilmesini rica ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ	
TARİHİ	09.01.12
SAYI	219
SİGİMLER	ÖZEL BLD. (1.08.00)
REKTÖR	
PRO. REKTÖR	
PRO. DEKAN	
PRO. DEKAN 2	
PRO. DEKAN 3	
PRO. DEKAN 4	
PRO. DEKAN 5	
PRO. DEKAN 6	
PRO. DEKAN 7	
PRO. DEKAN 8	
PRO. DEKAN 9	
PRO. DEKAN 10	
PRO. DEKAN 11	
PRO. DEKAN 12	
PRO. DEKAN 13	
PRO. DEKAN 14	
PRO. DEKAN 15	
PRO. DEKAN 16	
PRO. DEKAN 17	
PRO. DEKAN 18	
PRO. DEKAN 19	
PRO. DEKAN 20	
PRO. DEKAN 21	
PRO. DEKAN 22	
PRO. DEKAN 23	
PRO. DEKAN 24	
PRO. DEKAN 25	
PRO. DEKAN 26	
PRO. DEKAN 27	
PRO. DEKAN 28	
PRO. DEKAN 29	
PRO. DEKAN 30	
PRO. DEKAN 31	
PRO. DEKAN 32	
PRO. DEKAN 33	
PRO. DEKAN 34	
PRO. DEKAN 35	
PRO. DEKAN 36	
PRO. DEKAN 37	
PRO. DEKAN 38	
PRO. DEKAN 39	
PRO. DEKAN 40	
PRO. DEKAN 41	
PRO. DEKAN 42	
PRO. DEKAN 43	
PRO. DEKAN 44	
PRO. DEKAN 45	
PRO. DEKAN 46	
PRO. DEKAN 47	
PRO. DEKAN 48	
PRO. DEKAN 49	
PRO. DEKAN 50	
PRO. DEKAN 51	
PRO. DEKAN 52	
PRO. DEKAN 53	
PRO. DEKAN 54	
PRO. DEKAN 55	
PRO. DEKAN 56	
PRO. DEKAN 57	
PRO. DEKAN 58	
PRO. DEKAN 59	
PRO. DEKAN 60	
PRO. DEKAN 61	
PRO. DEKAN 62	
PRO. DEKAN 63	
PRO. DEKAN 64	
PRO. DEKAN 65	
PRO. DEKAN 66	
PRO. DEKAN 67	
PRO. DEKAN 68	
PRO. DEKAN 69	
PRO. DEKAN 70	
PRO. DEKAN 71	
PRO. DEKAN 72	
PRO. DEKAN 73	
PRO. DEKAN 74	
PRO. DEKAN 75	
PRO. DEKAN 76	
PRO. DEKAN 77	
PRO. DEKAN 78	
PRO. DEKAN 79	
PRO. DEKAN 80	
PRO. DEKAN 81	
PRO. DEKAN 82	
PRO. DEKAN 83	
PRO. DEKAN 84	
PRO. DEKAN 85	
PRO. DEKAN 86	
PRO. DEKAN 87	
PRO. DEKAN 88	
PRO. DEKAN 89	
PRO. DEKAN 90	
PRO. DEKAN 91	
PRO. DEKAN 92	
PRO. DEKAN 93	
PRO. DEKAN 94	
PRO. DEKAN 95	
PRO. DEKAN 96	
PRO. DEKAN 97	
PRO. DEKAN 98	
PRO. DEKAN 99	
PRO. DEKAN 100	

EKLER :

- Olur (1 Adet)
- Form (1 Adet)

Emine Hanım Allahkudrüne
19/01/12
g. o. s. t. o. n
H.

Abdulkadir DEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı
Tarih : ...19.../...01.../2002...
Sayı : ...219...

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Sofular Mahallesi
Hıncal Caddesi No:1 68100 AKSARAY
Tel : 0 382 213 68 40, 212 00 12, 212 64 94
Faks : 0 382 213 68 14

aksaraymem@meb.gov.tr | http://aksaray.meb.gov.tr

T.C.
AKSARAY VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.68.05.00-666/1608 27999
Konu : Tez Önerisi

29 Aralık 2011

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi : a) 28/02/2007 tarih ve B.08.0.EGD.0.33.05.311,311/1084 sayılı Makam onayı ile yürürlüğe giren "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma Ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin Ve Uygulama Yönergesi"
b) Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 28/11/2011 tarih ve B.30.2.ASÜ.0.72.00.00/947-3568 sayılı yazısı.
c) Valilik Makamı'nın 19/12/2011 tarih ve B.08.4.MEM.4.68.05.00-666/1458-27134 sayılı oluru.
d) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma Değerlendirme Komisyonunun 22/12/2011 tarihli Araştırma Değerlendirme Formu (Form:2).

Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın ilgi (b) yazısı ile, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı öğrencisi Resmîye OZAN'ın yürütmekte olduğu "İlköğretim 6.-7.- ve 8. sınıfl Öğrencilerinin Engelli Tutumları" konulu tez çalışmasını, İlimiz Merkezindeki sınıflarında engelli öğrencilerin bulunduğu İlköğretim Okullarının 6.,7. ve 8. sınıflarında yapması istenilmektedir.

Yapılması istenilen tez ile ilgili anket formları, ilgi (a) yönerge hükümleri doğrultusunda ilgi (c) oluru ile oluşturulan komisyon tarafından düzenlenen ilgi (d) Araştırma Değerlendirme Formuna "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi"ne göre müracaat incelenmiş olup, tez ile ilgili anket çalışmasını, İlimiz Merkezindeki sınıflarında engelli öğrencilerin bulunduğu İlköğretim Okullarının 6.,7. ve 8. sınıflarında uygulanması, Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun gördüğün takdirde, olurlarınızı arz ederim.

İbrahim YILMAZ

İl Millî Eğitim Müdürü

KARAR
.../12/2011
Abdulkadir DEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Sefutar Mahallesi
Hıncas Caddesi No:1 68100 AKSARAY
Tel : 0 382 213 68 40, 212 00 12, 212 64 94
Faks : 0 382 213 68 14

aksaraymem@meb.gov.tr | http://aksaray.meb.gov.tr

EK -2: MEB Dilekçe

**MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE
AKSARAY**

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Tez konum “6, 7, ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumları”. Tezimde kullanılmak üzere, aşağıda belirtilen bilgilerin Bilgi Edinme Kanunundan göre Müdürlüğünüzce temin edilerek tarafıma iletilmesini talep ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03.08.2012

1) Aksaray ili merkez ilköğretim okullarında, son 5 yıl içerisinde engellilerin topluma entegrasyonu kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler nelerdir? Bu faaliyetlerin sayısı, türü, süresi, bu faaliyetlerden istifade eden kişi sayısı ve çıktılar hakkında bilgi.

2) Aksaray ili merkezinde bulunan ve kaynaştırma eğitimi verilen ilköğretim okulları hangileridir, bu okullarda kaynaştırma eğitimi alan öğrencinin bulunduğu sınıflar hangileridir?

Resmiye OZAN

Adres: Kılıçaslan Mah. 1308.sok. no:14/1
Merkez /AKSARAY

İlgi: 08/08/2012 tarihli Bilgi Edinme Başvurusu.

İlimizde merkez ilköğretim okullarında çalışan öğretmenler ve idareciler 30 saatlik Özel Eğitim Seminerlerine tabî tutularak bilgilendirilmeleri sağlanmıştır.

Ayrıca İlimiz merkeze bağlı tam ve yarı zamanlı kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler ile devam ettikleri okullar ekteki formlardadır.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

Eren KOÇAŞ

Müdür Yardımcısı

MERKEZ-KARGIN ŞEHİT CUMALI ÇAĞLAR İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
YOK	YETERSİZLİK, YAYGIN GELİŞİMSEL	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (DİZİM- HAFİF)
MERKEZ-ATATÜRK LİSESİ	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-GÖNÇE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-KILIÇARSLAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YOK	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	EĞİTİMİ	YARI ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-TATLIÇA ŞEHİT ÜNAL DEMİR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANLI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞT. SINIFINA KAYITLI	ÖĞRENCİLER)
MERKEZ-HASANDAĞI İLKÖĞRETİM OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	EĞİTİMİ	YARI ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SARAYHAN ŞEHİT SÜREYYA KINAY İLKÖĞRETİM OKULU	DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ALTINKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ÇAVDARLAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-ÇAVDARLAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-ÇAVDARLAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-ŞEHİT FATİH GÖKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ŞEHİT FATİH GÖKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-KARAKUYU İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-KARAKUYU İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ALAYHAN ŞEHİT YILDIRIM ARAS İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-YALNIZCEVİZ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-YALNIZCEVİZ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-GÖNÇE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-DOĞANTARLA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-GÖNÇE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-GÜCÜNKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-GÜCÜNKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-GÖKSÜGÜZEL İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK, BEDENSEL	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-TAŞPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-TAŞPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-TAŞPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-TAŞPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-TAŞPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-TAŞPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-GÖZLÜKÜYÜ İSKANEVLERİ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-GÖNÇE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SULTANHANLI YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-SULTANHANLI YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANLI YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL))	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFİF DÜZEY ZİHNSEL))
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ

MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-SULTANHANI YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-SULTANHANI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-YEŞİLTÖNEK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER İÇİN)
MERKEZ-SULTANHANI ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİM(ÖZEL EĞİTİM SINIFINA	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER İÇİN)
MERKEZ-SULTANHANI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-SULTANHANI 75.YIL CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK,GÖRME YETERSİZLİĞİ	EĞİTİM(ÖZEL EĞİTİM SINIFINA	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER İÇİN)
MERKEZ-KUTLU KOCATEPE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER İÇİN)
MERKEZ-İNCEŞU İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİM(ÖZEL EĞİTİM SINIFINA	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER İÇİN)
MERKEZ-KARĞIN ŞEHİT CUMALI ÇAĞLAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER İÇİN)
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-DOĞANTARLA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-YENİKENT ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-KUTLU KOCATEPE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-YUVA KARAPINARLAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-SAĞLIK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SAĞLIK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
MERKEZ-GAZİPAŞA İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-GAZİPAŞA İLKÖĞRETİM OKULU	ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ÇEKİÇLER İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HASANDAĞI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MEHMETÇİK İLKÖĞRETİM OKULU	OTİZM	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	MERKEZ-MEHMETÇİK İLKÖĞRETİM OKULU ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-MEHMETÇİK İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK,OTİZM	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI(OTİZM-HAFIF)
MERKEZ-CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANI 75.YIL CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YDK	OTİZM,YAYGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL)
YDK	YETERSİZLİK,İŞİTME YETERSİZLİĞİ	EĞİTİMİ	ÖZEL EĞT.SINIFINA İLK
MERKEZ-CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞR.İÇİN)
MERKEZ-HELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HACI KERİM YARDINLI İLKÖĞRETİM OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	EĞİTİMİ	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
YDK	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	ZİHNSEL)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK)
MERKEZ-SULTANHANI ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK,BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MEHMET TİMUR SARRAFOĞLU İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK,BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YDK	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-FATMA MİTHAT GÜRSOY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANI ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YDK	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ

YOK	İŞİTİM, YAYGIN GELİŞİMSEL	EĞİTİMİ (ÖZEL EĞT. SINIFINA İLK	YARI ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MEHMET TİMUR SARRAFOĞLU İLKÖĞRETİM OKULU	OTİZM	ZİHNSEL)	YERLEŞTİRİLMESİ
YOK	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YOK	GEREKİRMİYEN) BEDENSEL	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ACIPINAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANCI KIRKDEKİ İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MEHMET AKIF ERSOY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ (ÖZEL EĞT. SINIFINA İLK	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-TİCARET MESLEK LİSESİ	YETERSİZLİĞİ (TEDBİR)	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-YAVUZ SULTAN SELİM YATILI İLKÖĞRETİM BÖLGE OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	EĞİTİMİ (ÖZEL EĞT. SINIFINA İLK	ÖZEL EĞİTİM SINIFI
MERKEZ-MİLLİ EGEMENLİK İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-KARGIN ŞEHİT CUMALU ÇAĞLAR İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HACI KERİM YARDINLI İLKÖĞRETİM OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	(ÖZEL EĞT. SINIFINA KAYITLI)	İŞİTME ENGELLİLER ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-HACI KERİM YARDINLI İLKÖĞRETİM OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	(ÖZEL EĞT. SINIFINA KAYITLI)	ÖĞRENCİLERİ
MERKEZ-MELVADERE ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-ZAFER İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİĞİ (AZ GÖREN)	EĞİTİMİ (ÖZEL EĞT. SINIFINA İLK	KAYIT OLACAK ÖĞR.ÇİN)
MERKEZ-ZAFER İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ANSAZAY İLKÖĞ. OKULU VE İŞ OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI
MERKEZ-TAPTUK EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI
MERKEZ-KANBER ZEYNEP DEMİR İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK, OTİZM	veya AĞIR)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (OTİZM-ORTA veya AĞIR)
MERKEZ-GAZİ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI
MERKEZ-CAHT ZARİFOĞLU İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI
MERKEZ-FATİH SULTAN MEHMET İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK, GÖRME YETERSİZLİĞİ (AZ	ENGELLİLER)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (GÖRME ENGELLİLER)
MERKEZ-HACI CEVRIYE ÜNSAL İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-GAZİPAŞA İLKÖĞRETİM OKULU	GÖRME YETERSİZLİĞİ (TOTAL)	(ENGELLİLER)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (GÖRME ENGELLİLER) NA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-23 NİSAN İLKÖĞRETİM OKULU	GÖRME YETERSİZLİĞİ (TOTAL)	(ENGELLİLER)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (GÖRME ENGELLİLER)
MERKEZ-KÖMÜRÇÜ MEHMET BAYSAL İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-YAVUZ SULTAN SELİM YATILI İLKÖĞRETİM BÖLGE OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANCI ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	DÜZEY)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK)
MERKEZ-MİLLİ EGEMENLİK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-125. YIL İLKÖĞRETİM OKULU	GEREKİRMİYEN) GÖRME	ENGELLİLER)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (GÖRME YETERSİZLİĞİ) NA YERLEŞTİRİLMESİ
YOK	YETERSİZLİK, İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ	ENGELLİLER)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (İŞİTME ENGELLİLER) NA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-ARATCI İLKÖĞRETİM OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	(ENGELLİLER)	ÖZEL EĞİTİM SINIFI (İŞİTME ENGELLİLER)
MERKEZ-MELİHA ZEKİ DALIĞI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-FATİH SULTAN MEHMET İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-YEMİNKENT İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-YAPILCAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-GENÇOSMAN İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YOK	OTİZM	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-KILIÇARSLAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-YAVUZ SULTAN SELİM YATILI İLKÖĞRETİM BÖLGE OKULU	İŞİTME YETERSİZLİĞİ (AZ İŞİTEN)	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI
MERKEZ-GÖZLÜKÜYÜ İSKANEVLERİ İLKÖĞRETİM OKULU	GÖRME YETERSİZLİĞİ (AZ GÖREN)	EĞİTİMİ (ÖZEL EĞT. SINIFINA İLK	KAYIT OLACAK ÖĞR.ÇİN)
MERKEZ-MUSTAFA YAZICI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-23 NİSAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-KARGIN ŞEHİT CUMALU ÇAĞLAR İLKÖĞRETİM OKULU	GEREKİRMİYEN) BEDENSEL	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ

MELİHA ZEKAİ DALIOĞU İ.Ö.O	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
19 MAYIS İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
CUMHURİYET İ.Ö.O	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
CUMALU İ.Ö.O.	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	ÖZEL EĞİTİM SINFI
CUMALU İ.Ö.O.	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	ÖZEL EĞİTİM SINFI
SULTANHANI İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	ÖZEL EĞİTİM SINFI
ÇUKURYURT İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
BÜYÜKPÖRNEKLER İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
ÖZEL AK İRFAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
TAPTUK EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEYDE ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HACI KERİM YARDIMLI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
YOK	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-YAĞAN SEHİT HACI BEKTAŞ İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-AKCAKENT İLKÖĞRETİM OKULU	ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-FATMA MİTHAT GÜRSOY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-BAĞLIKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANI YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-YEŞİLTEPE CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	YETERSİZLİK,BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-19 MAYIS İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MEHMETÇİK İLKÖĞRETİM OKULU	OTİZM	ÖZEL EĞİTİM SINFI	OTİZM ÖZEL EĞİTİM SINFI
MERKEZ-HACI CEVRIYE ÜNSAL İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-MUSTAFA YAZICI İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	
YOK	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	
MERKEZ-ÇAVDARLIAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-HACI CUMALU UĞUR İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-KALEBALTA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANI İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	SULTANHANI İLKÖĞRETİM ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-KILÇARSLAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HACI KERİM YARDIMLI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA
MERKEZ-HACI KERİM YARDIMLI İLKÖĞRETİM OKULU		EĞİTİMİ	İŞİTME ENGELLİLER ÖZEL EĞİTİM SINFI
MERKEZ-ÖZEL İDARE İLKÖĞRETİM OKULU		EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-MUSTAFA YAZICI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-SULTANHANI İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	YARI ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SULTANHANI İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	ÖZEL EĞİTİM SINFI
MERKEZ-AKSARAY İLKÖĞ.OKULU VE İŞ OKULU	YANGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	ÖZEL EĞİTİM SINFI
MERKEZ-SULTANHANI YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINFI	SULTANHANI İLKÖĞRETİM ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-MUSTAFA YAZICI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	
MERKEZ-YUVA KARAPINARLAR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	
MERKEZ-SULTANHAM İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	ÖZEL EĞİTİM SINIFINA KAYITLI	SULTANHANI İLKÖĞRETİM ÖZEL EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
YOK	OTİZM	ÖZEL EĞİTİM SINFI	SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ
MERKEZ-23 NİSAN İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-BÖRÜCÜ İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-SAADET GÜNEY İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	ALINMASI
MERKEZ-FATMA MİTHAT GÜRSOY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFIF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
	BEDENSEL YETERSİZLİK	EĞİTİMİ	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ
MERKEZ-HAKKI ÇIVANOĞLU İLKÖĞRETİM OKULU	GÖRME YETERSİZLİĞİ (AZ GÖREN)	EĞİTİMİ	YARI ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ

Okulu	İspanda Belirlenen Eğitimci Tanı	Önerilen Özel Eğitim Hizmeti	Yerleştirme Kararı	Karar Tarihi
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	ORTA DÜZEY ZİHİSEL YETERLİLİK	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (75-84 AY)	
BÜYÜKPÖRNEKLER İ.Ö.Ö.	HAFİF DÜZEY ZİHİSEL YETERLİLİK	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA	
KALEBALTA İLKÖĞRETİM OKULU	ORTA DÜZEY ZİHİSEL YETERLİLİK	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	Mehmet	17.06.2020
AKSARAY İLKÖĞRETİM OKULU VE İŞ OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YERLEŞTİRİLMESİ	25.06.2020
HARNAKDALI ZEYNE ALI RIZA ALTI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	YERLEŞTİRİLMESİ	25.06.2020
KAMBER GÜLÜZAR DEMİR İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	KAMBER GÜLÜZAR DEMİR İLKÖĞRETİM OKULU	07.07.2020
BAŞARAN İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	14.05.2020
19 MAYIS İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	19 MAYIS İLKÖĞRETİM OKULU	12.05.2020
CUMHURİYET İ.Ö.Ö.	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA	05.07.2020
SALARI ALACA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	25.06.2020
YENİKENT İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	01.07.2020
TAŞKAPI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	20.07.2020
HACI İBRAHİM MUŞAŞI KÖYÜ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM/ÖZEL EĞİTİM SINIFINA	YERLEŞTİRİLMESİ	26.07.2020
NENE HATUN ANAOKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	05.07.2020
GÜLLER CEYLAN AÇAR İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	05.08.2020
TOSUN İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	11.08.2020
HACI ÖMER USLUER ANAOKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	KAYNAŞTIRMA/ÖZEL EĞİTİM	YERLEŞTİRİLMESİ	03.08.2020
KONEVİ İŞTİME ENGELLİLER İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YERLEŞTİRİLMESİ	17.08.2020
CAMLI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA	02.09.2020
CAMLI İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	02.09.2020
HAYVA KULAK İLKÖĞRETİM OKULU	OTİZM	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	14.09.2020
MERKEZ GEMİÇİMAN İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	01.10.2020
SAHURKAMAN MERKEZ YUNUS EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM/ÖZEL EĞİTİM SINIFINA	KEZ KAYIT OLACAK ÖĞRENCİLER KİMİ	01.10.2020
İsmailiye İlköğretim Okulu	BEDENSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	ALINMASI	12.10.2020
TAPTUK EMRE İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	ALINMASI	01.10.2020
AKSARAY TEKNİK VE ENDÜSTRİ MESLEK İSEKİ	DÜZEY ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	ALINMASI	06.10.2020
EĞİTİM ÇAĞSANCILARI İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	22.10.2020
MEHMET SARRAFOĞLU İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	22.10.2020
KAMBER GÜLÜZAR DEMİR İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA	21.10.2020
BÜYÜKPÖRNEKLER İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	01.11.2020
MEHMET SARRAFOĞLU İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	22.10.2020
KEDERLİ İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	ALINMASI	26.10.2020
CUMHURİYET İ.Ö.Ö.	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	BULUNDUĞU OKULDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE ALINMASI	22.10.2020
ŞEHİT FAK GÖKKAYA İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM/ÖZEL EĞİTİM SINIFINA	EĞİTİM SINIFINA YERLEŞTİRİLMESİ	22.10.2020
CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	BEDENSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	02.11.2020
NECİP MÜNİRE ÖNEMLİ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	02.11.2020
NECİP MÜNİRE ÖNEMLİ İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	ALINMASI	02.11.2020
NACI ABAY İ.Ö.Ö.	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	02.11.2020
NACI ABAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	12.11.2020
19 MAYIS İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	12.11.2020
KALEBALTA İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	25.11.2020
ALTINAYA İLKÖĞRETİM OKULU	İŞTİME YETERLİLİĞİ AZ İŞİTEN	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	26.11.2020
İBRAHİM ETHEM BAYSAL İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	25.11.2020
YEŞİLTEPE CUMHURİYET İLKÖĞRETİM OKULU	OTİZM	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	ÖZEL EĞİTİM SINIFI/OTİZM NA YERLEŞTİRİLMESİ	25.11.2020
AVNİ İ.Ö.Ö.	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	ALINMASI	11.11.2020
CUMHURİYET İ.Ö.Ö.	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	01.12.2020
NACI ABAY İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	AKSARAY İLKÖĞRETİM OKULU NA YERLEŞTİRİLMESİ	21.10.2020
KÖMÜRCÜ MEHMET BAYSAL İLKÖĞRETİM OKULU	OTİZM	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	ÖZEL EĞİTİM SINIFI	03.12.2020
HACI CEYRİYE ÜNSAL İLKÖĞRETİM OKULU	HAFİF DÜZEYDE ZİHİSEL YETERLİLİK	EĞİTİM	TAM ZAMANLI KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ	10.12.2020

EK-3:**ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ**

Değerli öğrenci arkadaşlarım,

Aşağıda sizin engelli bireylere yönelik görüşlerinizi ifade etmeniz için hazırlanmış bir ölçek yer almaktadır. Engelli insanlarla ilgili görüşlerinizi en iyi tanımlayan seçeneğe (x) işareti koyunuz. Lütfen bütün ifadeleri dikkatlice okuyarak cevaplayınız. Böyle bilimsel bir çalışmaya zaman ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Resmiye OZAN BULDUK
ASÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Kişisel Veriler

1)Cinsiyetiniz nedir? Kız() Erkek()

2)Sınıfınız? 6 () 7() 8()

3) Annenizin eğitim durumu?

Okur- yazar değil () Okur- yazar () İlkokul mezunu ()
Ortaokul- lise mezunu () Fakülte / Yüksekokul () Lisansüstü eğitim()

4)Babanızın eğitim durumu?

Okur- yazar değil () Okur- yazar () İlkokul mezunu ()
Ortaokul- lise mezunu () Fakülte / Yüksekokul() Lisansüstü eğitim ()

5)Aylık geliriniz ne kadar?

0-1000 TL () 1000-2000 TL ()
2000-3000 TL () 3000 TL ve üzeri ()

6)Ailenizde ya da çevrenizde engelli birey var mı? Evet () Hayır ()

7)Herhangi bir engeliniz var mı? Evet () Hayır ()

Aşağıdaki maddelerle ilgili görüşünüzü 1-5 arasındaki rakamlardan birisi ile ifade ediniz:

1: Hiç katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Karasızım 4: Katılıyorum 5: Tamamen katılıyorum

İFADELER		1	2	3	4	5
1	Özörlöölere sadece evlerinde eğitim verilmelidir.					
2	Özörlöölü biriyle aynı masada yemek yemekten rahatsızlık duymam					
3	Özörlöölüler de herkes gibi kendi yaşamlarıyla ilgili kararları verebilirler.					
4	Yasal zorunluluk olmasa bile işverenler özörlöölü kişileri işe almalıdır.					
5	Özörlöölü olmayanlar bile yeterli eğitimi alamazlarken özörlöölüöölere eğitim vermek gereksizdir.					
6	İş yerinde özörlöölüler için kontenjan ayrılmasını doğru buluyorum					
7	Ailenin maddi durumu iyi olsa bile, özörlöölü birinin varlığı, ailenin sosyal yaşamını sınırlandırır.					
8	Özörlöölüler, çalışmak yerine yardım almayı tercih ederler.					
9	Özörlöölüler genellikle her şeyden şikâyet ederler.					
10	Özörlöölü biriyle birlikteyken, başkalarının rahatsız edici bakışlarına aldırış etmem.					
11	Özörlöölüler diğer insanlara güvenmezler.					
12	Özörlöölüler iyi ana-babalık yapabilirler.					
13	Özörlöölüler, diğer insanlar gibi pek çok şeyi öğrenebilirler.					
14	Özörlöölü bir kişi ile aynı ortamda bulunduğumda onunla sohbet etmekten çekinmem.					
15	Özörlöölüler de herkes gibi kendi düşüncelerini ifade edebilirler.					
16	Ailede özörlöölü bir kişinin olması, ailenin günlük yaşamını olumsuz etkiler.					
17	Özörlöölüler can sıkıcıdırlar.					
18	Özörlöölüler aileleri için bir yükürdür.					
19	Teşvik edilirlerse, özörlöölülerin de, özörlöölü olmayanlar kadar başarılı olacaklarına inanıyorum.					
20	Özörlöölülerin görünüşleri rahatsız edicidir.					
21	Özörlöölülerin çoğu, özörlöölü olmayan insanlar gibi bir yaşam sürdürebilir.					
22	Özörlöölüler temiz değildir.					
23	Özörlöölüler kendilerinden başkasını düşünmezler.					
24	Özörlöölüler herkes gibi bir meslek sahibi olabilirler.					
25	İnsanların özörlöölüöölere gözünü dikip bakması beni üzüyor.					
26	Hayranlık duyduğum özörlöölü kişiler var.					
27	Özörlöölüler herkes gibi evlenip yuva kurabilirler.					
28	Bir iş yerinde özörlöölü kişilerin çalışması, mal ya da hizmet					

	alanları huzursuz eder.					
29	Özürlü bir kişiyle yalnız kalmaktan çekinmem.					
30	Özürlüler sporcu olabilir.					
31	Özürlüler de hayatta çok başarılı olabilir.					
32	Özürlü biri evimize misafir gelse rahatsızlık duymam					
33	Özürlülerin çalışması, işverene maddi yük getirir.					
34	Özürlüler diğer çalışanlar kadar verimli olabilirler					
35	Birinin özürlü olması, onunla arkadaş olmamı engellemez.					
36	Özürlülerin herkes gibi hayalleri, amaçları vardır.					
37	Özürlüler öfkeli ve saldırgandırlar.					
38	Özürlülerle dostluk kurmaktan kaçınmam.					
39	Özürlüler için harcanan para boşa harcanmış paradır.					
40	Özürlü olmayanlar bile iş bulamazken özürlülere iş vermek gereksizdir.					
41	Özürlülere sağlık, eğitim, bakım ve rehabilitasyon gibi hizmetler veren bir işte çalışmaktan kaçınmam.					
42	Özürlülerin çalışmalarına gerek yoktur.					
43	Özürlüler bir iş yerinin verimliliğini düşürür					

EK-4

GÖRÜŞME FORMU

Okul:

Sınıf: 6 () 7() 8()

Cinsiyet: Kız () Erkek ()

Öğrencilerin engellilere yönelik tutumları hakkında araştırma yapıyorum. Bu görüşmede amacım, öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarının neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup, kişisel bilgileriniz hiç kimse ile paylaşılmayacaktır. Bilimsel bir çalışmaya destek verdiğiniz için şimdiden teşekkürler.

Resmiye OZAN BULDUK
ASÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

GÖRÜŞME SORULARI

1. Engelli insanlar hakkında neler düşünüyorsun?
2. Engelli insanlar engellerinden dolayı neler hissediyorlardır?
3. Engelliler yardım almadan yaşayabilirler mi?
4. Engelliler aileleri için bir yük müdür?
5. Engelli bireyler ailenin sosyal yaşantısını etkiler mi?
6. Engelli bireyler normal bir sosyal yaşam sürebilirler mi?
7. Engelliler kaynaştırma, özel okul ya da evde mi eğitim almalıdırlar?
8. Engelli insanlar çalışmalı mıdır?
9. Engelliler ne tür işlerde çalışabilirler?
10. Engelliler iş verimini düşürür mü?

ÖZÇEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri

Adı Soyadı : Resmiye OZAN BULDUK

Doğum Yeri : Aksaray

Doğum Yılı : 02.01.1985

Eğitim Durumu (Okul Adı ve Mezuniyet Yılı)

Lise : Hazım Kulak Anadolu Lisesi 2003

Lisans : Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği Bölümü 2008

Yüksek Lisans : Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilgiler Eğitimi

Haberleşme Bilgileri

Adres : Hurma Mah. 251. Sok. İkbal Asal Apt. No:11 Kat:2 Daire:7

Konyaaltı/ ANTALYA

Telefon : 555 858 37 35

E-Posta : resmiyeozan@hotmail.com